

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ  
ΕΠΙΤΕΛΙΚΗ ΔΟΜΗ ΕΣΠΑ ΥΠ.ΠΟ.Α.

**ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΣΥΝΗ  
ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ  
ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ,  
ΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΕΡΓΩΝ  
ΚΑΙ ΤΗΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΟΥ ΥΠ.ΠΟ.Α.  
ΣΤΗΝ ΩΡΙΜΑΝΣΗ ΕΡΓΩΝ ΠΡΟΣ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΟ ΕΣΠΑ 2021 – 2027**

ΔΕΥΤΕΡΟ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ:  
ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ  
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΕΡΓΩΝ ΤΟΜΕΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΣΤΑΔΙΟΝ Α.Ε.  
ΙΟΥΛΙΟΣ 2021



Η ΣΥΜΒΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΕΝΤΑΓΜΕΝΗ ΣΤΟ Ε.Π. «ΤΕΧΝΙΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ 2014 – 2020»  
ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΠΡΑΞΗΣ "ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΟΧΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ  
ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΩΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΗΣ ΕΥΤΟΠ"  
ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΕΙΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟ ΕΤΠΑ ΚΑΙ ΑΠΟ ΕΘΝΙΚΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
ΜΕΡΟΣ Α: ΤΑ ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ.....	6
1. ΓΕΝΙΚΑ.....	6
2. ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΕΣΠΑ 2021 - 2027 .....	8
2.1 Οι πέντε κύριοι Στόχοι Πολιτικής και ο Ειδικός Στόχος για το ΤΔΜ.....	8
2.2 ΣΠ1: Μια εξυπνότερη Ευρώπη μέσω της προώθησης του καινοτόμου και έξυπνου οικονομικού μετασχηματισμού.....	9
2.3 ΣΠ2: Μια πιο πράσινη χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και ανθεκτική Ευρώπη.....	11
2.4 ΣΠ4: Μια πιο κοινωνική Ευρώπη μέσω της υλοποίησης του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων.....	13
2.5 ΣΠ5: Μια Ευρώπη πιο κοντά στους πολίτες της μέσω της προώθησης της βιώσιμης και ολοκληρωμένης ανάπτυξης των αστικών, αγροτικών και παράκτιων περιοχών, καθώς και μέσω της στήριξης τοπικών πρωτοβουλιών.....	15
2.6 Σύνοψη των δυνατοτήτων χρηματοδότησης του Τομέα του Πολιτισμού στο ΕΣΠΑ 2021 - 2027.....	17
3. ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΑΠΟ ΤΑ ΤΟΜΕΑΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΣΠΑ 2021 - 2027.....	19
3.1 Χρηματοδότηση του Πολιτισμού ανά Στόχο Πολιτικής.....	19
3.2 Χρηματοδότηση του Πολιτισμού ανά Επιχειρησιακό Πρόγραμμα.....	21
3.2.1 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» (ΕΠΑΝΕΚ).....	21
3.2.2 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση (ΕΠΑΝΑΔΕΔΒΜ).....	22
3.2.3 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ε.Π. Περιβάλλον – Ενέργεια – Κλιματική Αλλαγή.....	23
3.2.4 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ε.Π. Ψηφιακός Μετασχηματισμός.....	24
4. ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΤΤΙΚΗ 2021 - 2027 ...	25
4.1 Το Concept Paper του ΠΕΠ Αττικής 2021 - 2027.....	25
4.2 Οι Στόχοι Πολιτικής 1 και 2.....	26
4.3 Ο Στόχος Πολιτικής 4.....	27
4.4 Ο Στόχος Πολιτικής 5.....	28
5. ΤΟ ΤΑΜΕΙΟ ΑΝΑΚΑΜΨΗΣ ΚΑΙ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	30
ΜΕΡΟΣ Β: ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ .....	33
6. ΒΑΣΙΚΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ.....	33
6.1 Εισαγωγικά.....	33
6.2 Αναπτυξιακός Στόχος 1: Αποκατάσταση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων στην Αττική.....	34
6.2.1 Επανεκκίνηση των δραστηριοτήτων Πολιτιστικής Κληρονομιάς.....	34
6.2.2 Επανεκκίνηση των δραστηριοτήτων Σύγχρονου Πολιτισμού.....	35
6.3 Αναπτυξιακός Στόχος 2: Ισόρροπη κατανομή των πολιτιστικών δραστηριοτήτων στην Αττική.....	37
6.3.1 Οι ανισοκατανομές των πολιτιστικών δραστηριοτήτων.....	37

6.3.2	Η θεματική ανισοκατανομή.....	37
6.3.3	Η χωρική ανισοκατανομή.....	38
6.3.4	Η χρονική ανισοκατανομή.....	40
6.3.5	Η ανισοκατανομή ομάδων κοινού .....	41
7.	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ.....	42
7.1	Άξονες και κατηγορίες δράσεων για την υλοποίηση του Στρατηγικού Σχεδιασμού	42
7.2	Χωρικός προσδιορισμός των ζωνών / περιοχών ενδιαφέροντος	45
ΜΕΡΟΣ Γ: ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ .....		48
8.	Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ .....	48
8.1	Βασικές έννοιες	48
8.2	Μέθοδοι Ταξινόμησης Έργων / Δράσεων	49
8.2.1	Γενικά .....	49
8.2.2	Η τυπολογική ταξινόμηση .....	50
8.2.3	Η λειτουργική ταξινόμηση .....	52
9.	ΠΡΩΤΗ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ .....	54
9.1	Η top-down εξειδίκευση του Στρατηγικού Σχεδιασμού	54
9.1.1	Σύνοψη της εξειδίκευσης.....	54
9.1.2	Συσχέτιση της Στρατηγικής του Τομέα Πολιτισμού για την Αττική με τα Προγράμματα του ΕΣΠΑ 2021 - 2027.....	55
9.2	Η bottom - up εξειδίκευση του Στρατηγικού Σχεδιασμού	58
9.2.1	Τα διαθέσιμα δεδομένα .....	58
9.2.2	Επεξεργασία των δεδομένων .....	59
9.2.3	Αποτελέσματα της επεξεργασίας .....	60
10.	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	68
10.1	Ο Στρατηγικός Σχεδιασμός	68
10.2	Η συγκέντρωση και επεξεργασία προτάσεων	69
10.3	Προτεινόμενο Χρηματοδοτικό Σχέδιο	70
10.4	Προτάσεις για τα επόμενα βήματα	72

## ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ  
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΤΥΠΟΠΟΙΗΜΕΝΑ ΕΝΤΥΠΑ

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παρόν τεύχος αποτελεί το Δεύτερο Παραδοτέο της από 21/4/2021 σύμβασης με τίτλο: «Εμπειρογνωμοσύνη για τη διαμόρφωση του Πλαισίου Στρατηγικής του Τομέα Πολιτισμού στην Περιφέρεια Αττικής, τη διαμόρφωση Προγράμματος Έργων και την υποστήριξη του ΥΠ.ΠΟ.Α. στην ωρίμανση έργων προς ένταξη στο ΕΣΠΑ 2021 – 2027».

Σύμφωνα με τις προδιαγραφές της εν λόγω σύμβασης, το Παραδοτέο αυτό περιλαμβάνει την ανάλυση του Στρατηγικού Σχεδιασμού (προσδιορισμός των βασικών αναπτυξιακών στόχων και κατευθύνσεων) και του επιχειρησιακού σχεδιασμού (χωρικός προσδιορισμός των ζωνών / περιοχών ενδιαφέροντος και των κατηγοριών έργων / δράσεων προς υλοποίηση), διάκριση των έργων ανά είδος (τεχνικά έργα, υπηρεσίες, κ.λπ.), καταγραφή της κατάστασης ωριμότητας των έργων (αδειοδοτήσεις, μελέτες, εγκρίσεις), κατάταξή τους σε κατηγορίες ανάλογα με την κατάσταση ωριμότητας, προσδιορισμός των βημάτων / ενεργειών που απαιτούνται για την ωρίμανσή τους. Διαμόρφωση Χρηματοδοτικού Σχεδίου.

Στο πλαίσιο αυτό, το παρόν τεύχος, μετά την παρούσα Εισαγωγή διαρθρώνεται σε τρία Μέρη με επιμέρους κεφάλαια ως εξής:

- Το Μέρος Α «Διαθέσιμα Χρηματοδοτικά Εργαλεία» περιγράφει το προγραμματικό πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2021 – 2027 και τις δυνητικές πηγές χρηματοδότησης για τον Τομέα του Πολιτισμού στην Αττική. Στα Κεφάλαια 1, 2 και 3, η παρουσίαση έχει στηριχθεί στις πρόσφατες εγκυκλίους και τα κείμενα εξειδίκευσης για την προετοιμασία των Προγραμμάτων και ειδικότερα στην 2η Εγκύκλιο της ΕΥΣΣΑ «Προετοιμασία του Σχεδιασμού των Προγραμμάτων 2021 – 2027» (Νοέμβριος 2020), στο 2ο Σχέδιο της Συμφωνίας Εταιρικής Σχέσης 2021 – 2027 (Μάιος 2021), στην εγκύκλιο «Κατευθύνσεις για την προετοιμασία υποβολής των Προγραμμάτων του ΕΣΠΑ 2021 – 2027» (Ιούνιος 2021), στα σχετικά Παραρτήματα με ειδική αναφορά στην αντιστοίχιση ειδικών στόχων με πεδία παρέμβασης, καθώς και στα concept papers των Τομεακών Προγραμμάτων. Στο Κεφάλαιο 4, έχει αξιοποιηθεί το concept paper του Ε.Π. Αττική 2021 – 2027 (Απρίλιος 2021), ενώ στο Κεφάλαιο 5 γίνεται ειδική αναφορά στη χρηματοδοτική συνεισφορά του Ταμείου Ανάκαμψης για τον Τομέα Πολιτισμού στην Αττική.
- Το Μέρος Β «Ανάλυση Στρατηγικού Σχεδιασμού», στο Κεφάλαιο 6, περιγράφει τους δύο βασικούς αναπτυξιακούς στόχους και τις κύριες κατευθύνσεις του Στρατηγικού σχεδιασμού τεκμηριώνοντας τις επιλογές αυτές με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε στο Α' παραδοτέο της εμπειρογνωμοσύνης. Έμφαση δίνεται στα επιδιωκόμενα αποτελέσματα κάθε επιμέρους Στόχου. Στη συνέχεια, στο Κεφάλαιο 7, περιγράφεται ο Επιχειρησιακός Σχεδιασμός με τον καθορισμό των βασικών Αξόνων Προτεραιότητας και την καταγραφή κατηγοριών δράσεων ανά Άξονα. Τέλος, και προκειμένου να περιγραφεί ο Στρατηγικός Σχεδιασμός του Τομέα σε χωρικό επίπεδο, προσδιορίζονται για την Περιφέρεια Αττικής, οι επιμέρους ζώνες / περιοχές ενδιαφέροντος στις οποίες θα εξειδικευτεί το πρόγραμμα των προτεινόμενων παρεμβάσεων.
- Το Μέρος Γ «Εξειδίκευση Στρατηγικού Σχεδιασμού» παρουσιάζει αρχικά, στο Κεφάλαιο 8, τις δύο μεθοδολογικές προσεγγίσεις (top - down και bottom - up) καθώς και τη μεθοδολογία ταξινόμησης των έργων με βάση την τυπολογία τους και τη λειτουργικότητά τους, δηλαδή την συνεισφορά τους στους στόχους της Στρατηγικής. Στη συνέχεια, στο Κεφάλαιο 9, ο Στρατηγικός Σχεδιασμός εξειδικεύεται μέσα από τις δύο μεθοδολογικές προσεγγίσεις. Στο πλαίσιο αυτό παρουσιάζεται η επεξεργασία και η ανάλυση των χαρακτηριστικών των προτεινόμενων παρεμβάσεων που συγκεντρώθηκαν από την ΕΔΕΠΟΛ για την προετοιμασία του Προγράμματος. Τέλος, στο Κεφάλαιο 10 παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της πρώτης αυτής φάσης της εξειδίκευσης και οι προτεινόμενες ενέργειες για την επόμενη φάση του σχεδιασμού.

Το παρόν παραδοτέο περιλαμβάνει επίσης τα εξής Παραρτήματα:

- Στο Παράρτημα Α παρουσιάζονται 157 προτάσεις έργων / δράσεων που υποβλήθηκαν από Υπηρεσίες του ΥΠ.ΠΟ.Α. και εποπτευόμενους φορείς στις αρχές της τρέχουσας χρονιάς και οι οποίες αναφέρονται στον Τομέα του Πολιτισμού στην Αττική. Ο κατάλογος αυτός, που αξιοποιείται στο πλαίσιο του παρόντος παραδοτέου ως τεκμηριωτικό υλικό για την εξειδίκευση της Στρατηγικής, μετά επεξεργασία που έγινε από την ΕΔΕΠΟΛ και τη ΣΤΑΔΙΟΝ Α.Ε., θα επικαιροποιηθεί / εξειδικευθεί κατά την επόμενη χρονική περίοδο, δηλαδή κατά τη διαδικασία συγκρότησης του Προγράμματος των έργων.
- Στο Παράρτημα Β παρουσιάζονται τα τυποποιημένα έντυπα που προτείνεται να αξιοποιηθούν για την τεχνική εξειδίκευση των προτάσεων κατά την επόμενη φάση της εμπειρογνωμοσύνης.

## ΜΕΡΟΣ Α: ΤΑ ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

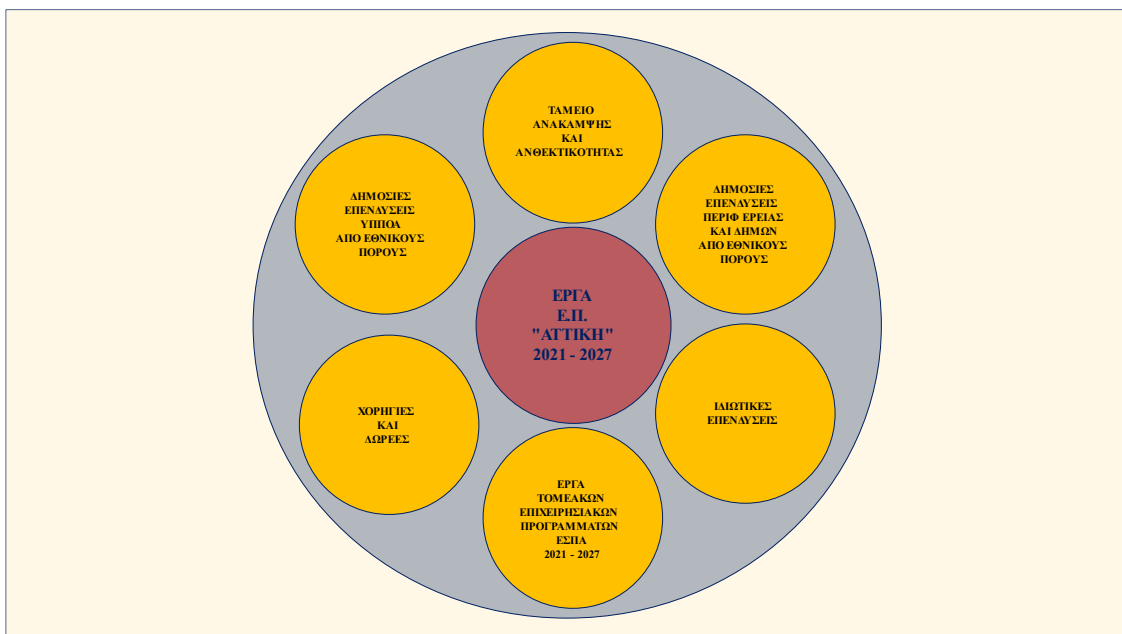
### 1. ΓΕΝΙΚΑ

Ο Στρατηγικός Σχεδιασμός για τον τομέα του Πολιτισμού οφείλει να έχει τα εξής κύρια χαρακτηριστικά:

- Ολοκληρωμένο χαρακτήρα, διότι θα καλύπτει:
  - όλες τις πολιτιστικές δραστηριότητες, που αφορούν τόσο την Πολιτιστική Κληρονομιά όσο και το Σύγχρονο Πολιτισμό,
  - το σύνολο της έκτασης της Περιφέρειας Αττικής,
  - όλη τη χρονική διάρκεια της προγραμματικής περιόδου 2021 - 2027.
- Πολυσυλλεκτικότητα, διότι θα χρηματοδοτηθεί από:
  - δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς,
  - κοινοτικούς και εθνικούς πόρους,
  - διαφορετικά Ταμεία της Ε.Ε.
  - διαφορετικά Προγράμματα του ΕΣΠΑ,
  - το Ταμείο Ανάκαμψης
  - χορηγίες / δωρεές.

Σημαντικό μέρος της χρηματοδότησης του Στρατηγικού Σχεδιασμού θα προέλθει από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Αττικής 2021 - 2027, ενώ πολύ σημαντική θα είναι και η χρηματοδοτική συνεισφορά του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, καθώς και των Τομεακών Προγραμμάτων του νέου ΕΣΠΑ, τα οποία χρηματοδοτούν «οριζόντιες» δράσεις, οι οποίες αφορούν κρατικές ενισχύσεις ιδιωτικών επενδύσεων, δράσεις προώθησης της απασχόλησης, ψηφιακές εφαρμογές, κ.ά. Συμπληρωματική, αλλά κρίσιμη θα πρέπει να είναι η συνεισφορά και των αμιγώς εθνικών πόρων, από το ΥΠΠΟΑ, την Περιφέρεια και τους Δήμους, καθώς και των χορηγιών / δωρεών, οι οποίες, ακόμη και όταν έχουν σχετικά μικρό οικονομικό μέγεθος, μπορούν να επιλύσουν κρίσιμα προβλήματα, όπως είναι η ταχεία και αποτελεσματική εκπόνηση μελετών.

Στο διάγραμμα που ακολουθεί παρουσιάζεται σχηματικά, η πολυσυλλεκτικότητα της χρηματοδότησης του Στρατηγικού Σχεδιασμού για τον τομέα του Πολιτισμού στην Αττική.



Στη συνέχεια παρουσιάζονται συνοπτικά οι δύο κύριες πηγές χρηματοδότησης, δηλαδή:

- Το ΕΣΠΑ 2021 - 2027, με έμφαση στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Αττικής.
- Το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας.

Οι παραπάνω πηγές χρηματοδότησης έχουν ήδη ως ένα βαθμό παρουσιαστεί στο Πρώτο Παραδοτέο της εμπειρογνωμοσύνης. Στο παρόν παραδοτέο παρουσιάζονται κυρίως οι πιο πρόσφατες εξελίξεις, οι οποίες και επηρεάζουν την εξειδίκευση του Στρατηγικού Σχεδίου για τον Τομέα του Πολιτισμού στην Περιφέρεια Αττικής.

## 2. ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΕΣΠΑ 2021 - 2027

### 2.1 Οι πέντε κύριοι Στόχοι Πολιτικής και ο Ειδικός Στόχος για το ΤΑΜ

Το νέο Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης 2021 – 2027 διαρθρώνεται σε 5 κύριους Στόχους Πολιτικής (ΣΠ), και έναν Ειδικό Στόχο για το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης. Ειδικότερα, το ΕΣΠΑ 2021 -2027 περιλαμβάνει:

- Τον ΣΠ 1 - Μια εξυπνότερη Ευρώπη μέσω της προώθησης του καινοτόμου και έξυπνου οικονομικού μετασχηματισμού και των περιφερειακών διασυνδέσεων ΤΠΕ, με στόχο τη συστηματική ενίσχυση της παραγωγικότητας και της εξωστρέφειας της εθνικής οικονομίας, καθώς και τη στενότερη σύνδεση της παραγωγής με την τεχνολογία και την καινοτομία.
- Τον ΣΠ2 - Μια πιο πράσινη χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και ανθεκτική Ευρώπη μέσω της προώθησης της καθαρής και δίκαιης ενεργειακής μετάβασης, των πράσινων και γαλάζιων επενδύσεων, της κυκλικής οικονομίας, της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή και της πρόληψης και διαχείρισης κινδύνων. Ο ΣΠ 2 αφορά στην αναγκαία για τη χώρα «πράσινη» μετάβαση και την ουσιαστική αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και των συνεπειών της.
- Τον ΣΠ3 - Μια πιο διασυνδεδεμένη Ευρώπη μέσω της ενίσχυσης της κινητικότητας και των περιφερειακών διασυνδέσεων, που αποσκοπεί στην ανάπτυξη ασφάλων, ανθεκτικών στην κλιματική αλλαγή, προσβάσιμων, έξυπνων και βιώσιμων μεταφορικών υποδομών σε τοπικό, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο.
- Τον ΣΠ4 - Μια πιο κοινωνική Ευρώπη μέσω της υλοποίησης του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων, που έχει ως κεντρική επιδίωξη τη διασφάλιση ισότιμης πρόσβασης σε ποιοτικές υπηρεσίες και αγαθά για όλους τους πολίτες, και την επένδυση στο ανθρώπινο δυναμικό της χώρας.
- Τον ΣΠ5 - Μια Ευρώπη πιο κοντά στους πολίτες της, μέσω της προώθησης της βιώσιμης και ολοκληρωμένης ανάπτυξης, καθώς και μέσω της στήριξης τοπικών πρωτοβουλιών, που εστιάζει στην εφαρμογή ολοκληρωμένων χωρικών στρατηγικών, με την αξιοποίηση των εργαλείων των Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων (ΟΧΕ) και Τοπικής Ανάπτυξης με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων (ΤΑΠΤΟΚ), και εφαρμογή σε περιοχές με βάση τις ιδιαίτερες ανάγκες και τα χαρακτηριστικά τους (αναπτυξιακές προοπτικές, περιβαλλοντικές προκλήσεις, κοινωνικό-οικονομική βαρύτητα κ.ο.κ.).
- Τον Ειδικό Στόχο για το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, που επικεντρώνεται στη δίκαιη και βιώσιμη μετάβαση για τις λιγνιτικές περιοχές (Δυτική Μακεδονία, Μεγαλόπολη) η οποίες επηρεάζονται από την εφαρμογή της στρατηγικής πλήρους απολιγνιτοποίησης της ηλεκτροπαραγωγής ως το 2028.

Στη δεύτερη υποβολή για άτυπη διαβούλευση του ΕΣΠΑ 2021 - 2027 περιλαμβάνονται ρητές αναφορές για τον Πολιτισμό στην περιγραφή των ΣΠ 1, 4 και 5.



## 2.2 ΣΠ 1: Μια εξυπνότερη Ευρώπη μέσω της προώθησης του καινοτόμου και έξυπνου οικονομικού μετασχηματισμού

Σε ό,τι αφορά τον ΣΠ 1 περιλαμβάνονται οι διατυπώσεις, οι οποίες αναδεικνύουν ως προτεραιότητα την ενίσχυση μικρών επιχειρήσεων στον τομέα του Πολιτισμού, και ειδικότερα την ενίσχυση της καινοτόμου επιχειρηματικότητας και της βιομηχανικής καινοτομίας με την παροχή κινήτρων για αξιοποίηση ερευνητικών αποτελεσμάτων και νέων ιδεών από υφιστάμενες και νεοφυείς επιχειρήσεις. Υπογραμμίζεται το γεγονός ότι θα υποστηριχθεί και η ανάπτυξη/υιοθέτηση και μη τεχνολογικών καινοτομιών. Ειδικότερα, περιλαμβάνονται τα ακόλουθα:

### Προγράμματα

Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα Επιχειρηματικότητα Καινοτομία»

Πρόγραμμα «Ψηφιακός Μετασχηματισμός»

Πρόγραμμα για τη «Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση»

Προγράμματα «Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας»

13 Περιφερειακά Προγράμματα

### Ταμείο

Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)

### Αιτιολόγηση της επιλογής στόχου πολιτικής ή του ειδικού στόχου του ΤΔΜ

Σε τομείς όπως ο **τουρισμός και ο πολιτισμός**, η παρουσία μικρών επιχειρήσεων με ειδικά χαρακτηριστικά μπορεί να προσφέρει σημαντική αξία στην κατεύθυνση της ποιοτικής εξειδίκευσης.

### Επιλογές Πολιτικής και των κύριων Αναμενόμενων Αποτελεσμάτων

Με βάση την αιτιολόγηση της επιλογής του Στόχου Πολιτικής 1 και τα αναφερόμενα στις προηγούμενες παραγράφους, ως κύριες επιλογές πολιτικής αναδεικνύονται οι εξής: ... ii) Ενίσχυση της καινοτόμου επιχειρηματικότητας και της βιομηχανικής καινοτομίας με την παροχή κινήτρων για αξιοποίηση ερευνητικών αποτελεσμάτων και νέων ιδεών από υφιστάμενες και νεοφυείς επιχειρήσεις και την υποστήριξη της ανάπτυξης/υιοθέτησης και μη τεχνολογικών καινοτομιών από όλους τους κλάδους της οικονομίας (π.χ. στον **τουρισμό και τον πολιτισμό**) ...

### Ειδικόί Στόχοι και Πεδία Παρέμβασης

Στην περαιτέρω εξειδίκευση του ΣΠ1 σε Ειδικούς Στόχους και Πεδία Παρέμβασης δεν υπάρχουν ρητές αναφορές στον Πολιτισμό, καθώς η εξειδίκευση αυτή δεν προσδιορίζει κλαδικές πολιτικές. Ωστόσο, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι υπάρχει η δυνατότητα χρηματοδότησης Πράξεων στον τομέα του Πολιτισμού από τον ΣΠ1, εφόσον οι Πράξεις αυτές θα είναι συμβατές με τους Ειδικούς Στόχους και τα Πεδία Παρέμβασης, που ενδεικτικά αναφέρονται στον πίνακα που ακολουθεί.

ΣΠ	Κωδ. ΕΣ	Ειδικός Στόχος	Ταμείο	Κωδ. ΠΠ	ΠΕΔΙΟ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ
ΣΠ 1	1.i	i. Ανάπτυξη και ενίσχυση των ικανοτήτων της έρευνας και της καινοτομίας και αξιοποίηση των προηγμένων τεχνολογιών	ΕΤΠΑ	009	Δραστηριότητες έρευνας και καινοτομίας σε πολύ μικρές επιχειρήσεις, συμπεριλαμβανομένης της δικτύωσης (βιομηχανική έρευνα, πειραματική ανάπτυξη, μελέτες σκοπιμότητας)
ΣΠ 1	1.i	i. Ανάπτυξη και ενίσχυση των ικανοτήτων της έρευνας και της καινοτομίας και αξιοποίηση των προηγμένων τεχνολογιών	ΕΤΠΑ	010	Δραστηριότητες έρευνας και καινοτομίας σε μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, συμπεριλαμβανομένης της δικτύωσης
ΣΠ 1	1.i	i. Ανάπτυξη και ενίσχυση των ικανοτήτων της έρευνας και της καινοτομίας και αξιοποίηση των προηγμένων τεχνολογιών	ΕΤΠΑ	012	Δραστηριότητες έρευνας και καινοτομίας σε δημόσια ερευνητικά κέντρα, στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και σε κέντρα ικανοτήτων, συμπεριλαμβανομένης της

					δικτύωσης (βιομηχανική έρευνα, περιβαλλοντική ανάπτυξη, μελέτες σκοπιμότητας)
ΣΠ 1	1.ii	ii. Εκμετάλλευση των οφελών της ψηφιοποίησης για τους πολίτες, τις επιχειρήσεις, τους ερευνητικούς φορείς και τις Δημόσιες Αρχές	ΕΤΠΑ	013	Ψηφιοποίηση των ΜΜΕ (συμπεριλαμβάνονται το ηλεκτρονικό εμπόριο, η ηλεκτρονική επιχειρηματική δραστηριότητα και οι δικτυωμένες επιχειρηματικές διεργασίες, κόμβοι ψηφιακής καινοτομίας, ζωντανά εργαστήρια, επιχειρηματίες του διαδικτύου και νεοσύστατες επιχειρήσεις στον τομέα των ΤΠΕ, Β2Β)
ΣΠ 1	1.ii	ii. Εκμετάλλευση των οφελών της ψηφιοποίησης για τους πολίτες, τις επιχειρήσεις, τους ερευνητικούς φορείς και τις Δημόσιες Αρχές	ΕΤΠΑ	016	Λύσεις ΤΠΕ, ηλεκτρονικές υπηρεσίες και εφαρμογές για κυβερνήσεις
ΣΠ 1	1.ii	ii. Εκμετάλλευση των οφελών της ψηφιοποίησης για τους πολίτες, τις επιχειρήσεις, τους ερευνητικούς φορείς και τις Δημόσιες Αρχές	ΕΤΠΑ	018	Υπηρεσίες και εφαρμογές ΤΠ για τις ψηφιακές δεξιότητες και την ψηφιακή ένταξη
ΣΠ 1	1.iii	iii. Ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας των ΜΜΕ και δημιουργία θέσεων εργασίας στις ΜΜΕ, συμπεριλαμβανομένων των παραγωγικών επενδύσεων	ΕΤΠΑ	021	Επιχειρηματική ανάπτυξη και διεθνοποίηση ΜΜΕ, συμπεριλαμβανομένων παραγωγικών επενδύσεων
ΣΠ 1	1.iii	iii. Ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας των ΜΜΕ και δημιουργία θέσεων εργασίας στις ΜΜΕ, συμπεριλαμβανομένων των παραγωγικών επενδύσεων	ΕΤΠΑ	025	Εκκολαπήριο επιχειρήσεων, υποστήριξη τεχνοβλαστών, παράγωγων επιχειρήσεων (spin outs) και νεοσύστατων επιχειρήσεων
ΣΠ 1	1.iii	iii. Ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας των ΜΜΕ και δημιουργία θέσεων εργασίας στις ΜΜΕ, συμπεριλαμβανομένων των παραγωγικών επενδύσεων	ΕΤΠΑ	026	Υποστήριξη συνεργατικών σχηματισμών καινοτομίας, μεταξύ άλλων μεταξύ επιχειρήσεων, ερευνητικών οργανισμών και δημόσιων αρχών και επιχειρηματικών δικτύων που ωφελούν κατά κύριο λόγο τις ΜΜΕ
ΣΠ 1	1.iii	iii. Ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας των ΜΜΕ και δημιουργία θέσεων εργασίας στις ΜΜΕ, συμπεριλαμβανομένων των παραγωγικών επενδύσεων	ΕΤΠΑ	027	Διαδικασίες καινοτομίας στις ΜΜΕ (διαδικασία καινοτομίας, οργανωτική καινοτομία, καινοτομία μάρκετινγκ, συνδημιουργία και με βάση τις ανάγκες των χρηστών και τη ζήτηση)
ΣΠ 1	1.iii	iii. Ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας των ΜΜΕ και δημιουργία θέσεων εργασίας στις ΜΜΕ, συμπεριλαμβανομένων των παραγωγικών επενδύσεων	ΕΤΠΑ	028	Μεταφορά τεχνολογίας και συνεργασία μεταξύ των επιχειρήσεων, των ερευνητικών κέντρων και του τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης
ΣΠ 1	1.iii	iii. Ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας των ΜΜΕ και δημιουργία θέσεων εργασίας στις ΜΜΕ, συμπεριλαμβανομένων των παραγωγικών επενδύσεων	ΕΤΠΑ	031	Χρηματοδότηση κεφαλαίου κίνησης σε ΜΜΕ με τη μορφή επιχορηγήσεων για την αντιμετώπιση καταστάσεων έκτακτης ανάγκης
ΣΠ 1	1.iv	iv. Ανάπτυξη δεξιοτήτων για την έξυπνη εξειδίκευση, τη βιομηχανική μετάβαση και την επιχειρηματικότητα	ΕΤΠΑ	023	Ανάπτυξη δεξιοτήτων για έξυπνη εξειδίκευση, βιομηχανική μετάβαση, επιχειρηματικότητα και προσαρμοστικότητα των επιχειρήσεων στην αλλαγή

### 2.3 ΣΠ2: Μια πιο πράσινη χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και ανθεκτική Ευρώπη

#### Προγράμματα

Πρόγραμμα «Περιβάλλον Ενέργεια Κλιματική Αλλαγή»

Πρόγραμμα «Πολιτική Προστασία»

Πρόγραμμα «Υποδομές Μεταφορών»

Προγράμματα «Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας»

13 Περιφερειακά Προγράμματα

Πρόγραμμα «Αλιεία και Θάλασσα»

#### Ταμεία

Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)

Ταμείο Συνοχής (ΤΣ)

Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας Αλιείας και Υδατοκαλλιέργειας (ΕΤΘΑΥ)

#### Ειδικοί Στόχοι και Πεδία Παρέμβασης

Παρότι ο ΣΠ 2 δεν εξειδικεύεται σε κλαδικές πολιτικές, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον τομέα του Πολιτισμού, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά στη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης και τη μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, τόσο των κτηρίων όσο και των άλλων υποδομών Πολιτισμού. Επιπλέον, προτεραιότητα αποτελεί η ανάπτυξη σχεδίων προσαρμογής της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, για την πρόληψη και διαχείριση των κινδύνων από τις δυσμενείς επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Στόχος είναι να προστατευθεί ο ανεκτίμητος μνημειακός πλούτος της Ελλάδας, ώστε να διατηρηθεί και να ενισχυθεί ο Πολιτισμός ως πυλώνας ανάπτυξης. Οι σχετικές χρηματοδοτήσεις περιλαμβάνονται στον Ειδικό Στόχο 2.i και πιο συγκεκριμένα στα Πεδία Παρέμβασης 043, 044 και 045 καθώς και στον Ειδικό Στόχο 2.iv και στα Πεδία Παρέμβασης 058 και 061, όπως παρουσιάζεται στον πίνακα που ακολουθεί.

ΣΠ	Κωδ. ΕΣ	Ειδικός Στόχος	Ταμείο	Κωδ. ΠΠ	ΠΕΔΙΟ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ
ΣΠ 2	2.i	i. Προώθηση της ενεργειακής απόδοσης και μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου	ΕΤΠΑ/ΤΣ	043	Κατασκευή νέων ενεργειακά αποδοτικών κτιρίων
ΣΠ 2	2.i	i. Προώθηση της ενεργειακής απόδοσης και μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου	ΕΤΠΑ/ΤΣ	044	Ανακαίνιση για ενεργειακή απόδοση ή μέτρα ενεργειακής απόδοσης σε δημόσια υποδομή, έργα επίδειξης και υποστηρικτικά μέτρα
ΣΠ 2	2.i	i. Προώθηση της ενεργειακής απόδοσης και μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου	ΕΤΠΑ/ΤΣ	045	Ανακαίνιση για ενεργειακή απόδοση ή μέτρα ενεργειακής απόδοσης σε δημόσια υποδομή, έργα επίδειξης και υποστηρικτικά μέτρα σύμφωνα με τα κριτήρια ενεργειακής απόδοσης
ΣΠ 2	2.iv	iv. Προώθηση της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή και της πρόληψης του κινδύνου καταστροφών και της ανθεκτικότητας, λαμβάνοντας υπόψη προσεγγίσεις που βασίζονται στο οικοσύστημα	ΕΤΠΑ/ΤΣ	058	Προσαρμογή στα μέτρα για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και πρόληψη και διαχείριση των κινδύνων που συνδέονται με το κλίμα: πλημμύρες και κατολισθήσεις (συμπεριλαμβανομένων των δραστηριοτήτων ευαισθητοποίησης, της πολιτικής προστασίας και των συστημάτων διαχείρισης καταστροφών, των υποδομών και των προσεγγίσεων με βάση το οικοσύστημα)
ΣΠ 2	2.iv	iv. Προώθηση της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή και της πρόληψης του κινδύνου καταστροφών	ΕΤΠΑ/ΤΣ	061	Πρόληψη και διαχείριση κινδύνων για φυσικούς κινδύνους μη σχετιζόμενους με το κλίμα (π.χ. σεισμοί)

		και της ανθεκτικότητας, λαμβάνοντας υπόψη προσεγγίσεις που βασίζονται στο οικοσύστημα			και κινδύνων που συνδέονται με ανθρώπινες δραστηριότητες (π.χ. τεχνολογικά ατυχήματα), συμπεριλαμβανομένων των δραστηριοτήτων ευαισθητοποίησης, της πολιτικής προστασίας και των συστημάτων διαχείρισης καταστροφών, των υποδομών και των προσεγγίσεων με βάση το οικοσύστημα
--	--	---	--	--	---

Τα παραπάνω Πεδία Παρέμβασης αφορούν άμεσα τις μουσειακές υποδομές του ΥΠΠΟΑ και των εποπτευόμενων φορέων του οι οποίες έχουν κατά κανόνα σημαντικές ενεργειακές καταναλώσεις. Από την άλλη πλευρά, αφορούν τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία, κυρίως για το νυχτερινό φωτισμό ανάδειξης, αλλά και για τον φωτισμό ασφαλείας, σε ό,τι αφορά τόσο τα μεγέθη των καταναλώσεων, όσο και την πηγή της ενέργειας. Επίσης, αφορούν αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία, ιδιαίτερα τις περιπτώσεις στις οποίες εντοπίζονται άμεσοι ή μεσοπρόθεσμοι κίνδυνοι που οφείλονται στην κλιματική αλλαγή (π.χ. πλημμυρικά φαινόμενα), ή σε αυξημένη σεισμική δραστηριότητα (π.χ. στην περιοχή της δυτικής Αττικής) ή σε οικονομικές / οικιστικές δραστηριότητες (π.χ. μεγάλα τεχνικά έργα, κ.λπ.).

## 2.4 ΣΠ 4: Μια πιο κοινωνική Ευρώπη μέσω της υλοποίησης του ευρωπαϊκού πλάνου κοινωνικών δικαιωμάτων

Σε ό,τι αφορά στον ΣΠ 4, υπάρχουν διατυπώσεις που αναδεικνύουν την ιδιαίτερη σημασία που έχει ο Πολιτισμός στην κοινωνική προστασία και συνοχή, με έμφαση στην ισότιμη κοινωνικοοικονομική ένταξη, στην προώθηση της ισότητας και στην άρση του κοινωνικού αποκλεισμού. Ειδικότερα, περιλαμβάνονται τα ακόλουθα:

### Προγράμματα

Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση»

Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα - Επιχειρηματικότητα - Καινοτομία»

Πρόγραμμα «Ψηφιακός Μετασχηματισμός»

Πρόγραμμα για τη «Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση»

13 Περιφερειακά Προγράμματα

### Ταμεία

ΕΤΠΑ

Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ)

### Αιτιολόγηση της επιλογής στόχου πολιτικής ή του ειδικού στόχου του ΤΔΜ

Συνοπλοποιώντας ότι: ... ε) ο **τουρισμός και ο πολιτισμός** συμβάλλουν σημαντικά στην ανάπτυξη και την κοινωνική ένταξη, κρίνεται αναγκαία η ανάπτυξη πρωτοβουλιών για την προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης των ευάλωτων ομάδων και σχετικές υποδομές.

### Επιλογές Πολιτικής και των κύριων Αναμενόμενων Αποτελεσμάτων

Παράλληλα ο εκσυγχρονισμός και η δημιουργία υποδομών κοινωνικής προστασίας στη βάση διαπιστωμένων αναγκών, αλλά και αναψυχής, **τουρισμού και πολιτισμού** αναμένεται να ενισχύσουν την ανάπτυξη, την κοινωνική ένταξη και την κοινωνική καινοτομία.

*Συντονισμός, οριοθέτηση και συμπληρωματικότητες μεταξύ των Ταμείων και, κατά περίπτωση, συντονισμός μεταξύ εθνικών και περιφερειακών προγραμμάτων*

Κατά κανόνα οι πόροι για τον ΣΠ4 κατανέμονται:

Στα Περιφερειακά Προγράμματα προκειμένου να καλυφθούν:

- οι ανάγκες υποδομών για την αγορά εργασίας, την υγεία, την εκπαίδευση και δια βίου μάθηση, την κοινωνική πρόνοια και την παροχή υπηρεσιών κοινωνικής ένταξης, αλλά και για τον **τουρισμό και τον πολιτισμό** στο πλαίσιο της συμβολής στην κοινωνικοοικονομική ανάκαμψη
- οι δράσεις καταπολέμησης της φτώχειας, της ενεργού και ισότιμης κοινωνικοοικονομικής ένταξης, της προώθησης της ισότητας και της ισότιμης πρόσβασης σε υπηρεσίες.

### Ειδικό Στόχοι και Πεδία Παρέμβασης

Περαιτέρω, κατά την εξειδίκευση του ΕΣΠΑ 2021 - 2027, υπάρχει ρητή αναφορά στον Ειδικό Στόχο 4.νι («Ενίσχυση του ρόλου του πολιτισμού και του βιώσιμου τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική ένταξη και την κοινωνική καινοτομία») και πιο συγκεκριμένα, στο Πεδίο Παρέμβασης 166 («Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της πολιτισμικής κληρονομιάς και των πολιτιστικών υπηρεσιών»), όπως παρουσιάζεται και στον πίνακα που ακολουθεί.

ΣΠ	Κωδ. ΕΣ	Ειδικός Στόχος	Ταμείο	Κωδ. ΠΠ	ΠΕΔΙΟ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ
ΣΠ 4	4.νι	νι. Ενίσχυση του ρόλου του πολιτισμού και του βιώσιμου τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική ένταξη και την κοινωνική καινοτομία	ΕΤΠΑ	165	Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της δημόσιας τουριστικής περιουσίας και υπηρεσιών στον τομέα του τουρισμού
ΣΠ 4	4.νι	νι. Ενίσχυση του ρόλου του πολιτισμού και του βιώσιμου τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη,	ΕΤΠΑ	166	Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της πολιτισμικής

		<b>την κοινωνική ένταξη και την κοινωνική καινοτομία</b>			<b>κληρονομιάς και των πολιτιστικών υπηρεσιών</b>
ΣΠ 4	4.vi	vi. Ενίσχυση του ρόλου του πολιτισμού και του βιώσιμου τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική ένταξη και την κοινωνική καινοτομία.	ΕΤΠΑ	167	Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της φυσικής κληρονομιάς και του οικολογικού τουρισμού εκτός από τις περιοχές Natura 2000

Το Πεδίο Παρέμβασης 166 καθιστά την Πολιτιστική Κληρονομιά και τις Πολιτιστικές Υπηρεσίες (στις οποίες συμπεριλαμβάνεται και ο Σύγχρονος Πολιτισμός) σημαίνοντες παράγοντες για την οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική ένταξη και την κοινωνική καινοτομία. Αυτές οι κατευθύνσεις δημιουργούν τις προϋποθέσεις για σημαντικές πρωτοβουλίες κοινωνικού χαρακτήρα με τη χρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.



## 2.5 ΣΠ 5: Μια Ευρώπη πιο κοντά στους πολίτες της μέσω της προώθησης της βιώσιμης και ολοκληρωμένης ανάπτυξης των αστικών, αγροτικών και παράκτιων περιοχών, καθώς και μέσω της στήριξης τοπικών πρωτοβουλιών

### Προγράμματα

13 Περιφερειακά Προγράμματα

Πρόγραμμα «Περιβάλλον Ενέργεια Κλιματική Αλλαγή»

Πρόγραμμα «Αλιεία και Θάλασσα»

### Ταμεία

ΕΤΠΑ

ΕΚΤ

ΕΤΘΑΥ

### Επιλογές Πολιτικής και των κύριων Αναμενόμενων Αποτελεσμάτων

Στον ΣΠ 5 περιλαμβάνονται οι ακόλουθες διατυπώσεις που αναφέρονται ρητώς στον τομέα του Πολιτισμού.

Ειδικότερα προβλέπονται:

1. Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις σε αστικές περιοχές που προάγουν τη βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού ιστού, τον πολιτισμό και την ασφάλεια.
2. Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις στις αγροτικές περιοχές με έμφαση σε ορεινές, νησιωτικές και παράκτιες περιοχές που στοχεύουν σε βιώσιμη ανάπτυξη, προσβασιμότητα και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.

### Ειδικοί Στόχοι και Πεδία Παρέμβασης

ΣΠ	Κωδ. ΕΣ	Ειδικός Στόχος	Ταμείο	Κωδ. ΠΠ	ΠΕΔΙΟ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ
ΣΠ 5	5.i	ι. Ενίσχυση της ολοκληρωμένης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης, του πολιτισμού, της φυσικής κληρονομιάς, του βιώσιμου τουρισμού και της ασφάλειας στις αστικές περιοχές	ΕΤΠΑ	165	Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της δημόσιας τουριστικής παρουσίας και υπηρεσιών στον τομέα του τουρισμού
ΣΠ 5	5.i	ι. Ενίσχυση της ολοκληρωμένης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης, του πολιτισμού, της φυσικής κληρονομιάς, του βιώσιμου τουρισμού και της ασφάλειας στις αστικές περιοχές	ΕΤΠΑ	166	Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της πολιτισμικής κληρονομιάς και των πολιτιστικών υπηρεσιών
ΣΠ 5	5.i	ι. Ενίσχυση της ολοκληρωμένης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης, του πολιτισμού, της φυσικής κληρονομιάς, του βιώσιμου τουρισμού και της ασφάλειας στις αστικές περιοχές	ΕΤΠΑ	167	Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της φυσικής κληρονομιάς και του οικολογικού τουρισμού εκτός από τις περιοχές Natura 2000
ΣΠ 5	5.i	ι. Ενίσχυση της ολοκληρωμένης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης, του πολιτισμού, της φυσικής κληρονομιάς, του βιώσιμου τουρισμού και της ασφάλειας στις αστικές περιοχές	ΕΤΠΑ	168	Υλική ανάπλαση και ασφάλεια δημόσιων χώρων

ΣΠ 5	5.i	i. Ενίσχυση της ολοκληρωμένης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης, του πολιτισμού, της φυσικής κληρονομιάς, του βιώσιμου τουρισμού και της ασφάλειας στις αστικές περιοχές	ΕΤΠΑ	169	Πρωτοβουλίες εδαφικής ανάπτυξης, συμπεριλαμβανομένης της προετοιμασίας εδαφικών στρατηγικών
ΣΠ 5	5.ii	ii. Ενίσχυση της ολοκληρωμένης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής τοπικής ανάπτυξης, του πολιτισμού, της φυσικής κληρονομιάς, του βιώσιμου τουρισμού και της ασφάλειας σε περιοχές πλην των αστικών	ΕΤΠΑ	165	Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της δημόσιας τουριστικής παρουσίας και υπηρεσιών στον τομέα του τουρισμού
ΣΠ 5	5.ii	<b>ii. Ενίσχυση της ολοκληρωμένης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής τοπικής ανάπτυξης, του πολιτισμού, της φυσικής κληρονομιάς, του βιώσιμου τουρισμού και της ασφάλειας σε περιοχές πλην των αστικών</b>	ΕΤΠΑ	<b>166</b>	<b>Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της πολιτισμικής κληρονομιάς και των πολιτιστικών υπηρεσιών</b>
ΣΠ 5	5.ii	ii. Ενίσχυση της ολοκληρωμένης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής τοπικής ανάπτυξης, του πολιτισμού, της φυσικής κληρονομιάς, του βιώσιμου τουρισμού και της ασφάλειας σε περιοχές πλην των αστικών	ΕΤΠΑ	167	Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της φυσικής κληρονομιάς και του οικολογικού τουρισμού εκτός από τις περιοχές Natura 2000
ΣΠ 5	5.ii	ii. Ενίσχυση της ολοκληρωμένης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής τοπικής ανάπτυξης, του πολιτισμού, της φυσικής κληρονομιάς, του βιώσιμου τουρισμού και της ασφάλειας σε περιοχές πλην των αστικών	ΕΤΠΑ	168	Υλική ανάπλαση και ασφάλεια δημόσιων χώρων
ΣΠ 5	5.ii	ii. Ενίσχυση της ολοκληρωμένης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής τοπικής ανάπτυξης, του πολιτισμού, της φυσικής κληρονομιάς, του βιώσιμου τουρισμού και της ασφάλειας σε περιοχές πλην των αστικών	ΕΤΠΑ	169	Πρωτοβουλίες εδαφικής ανάπτυξης, συμπεριλαμβανομένης της προετοιμασίας εδαφικών στρατηγικών



## 2.6 Σύνοψη των δυνατοτήτων χρηματοδότησης του Τομέα του Πολιτισμού στο ΕΣΠΑ 2021 - 2027

Συνοψίζοντας τα ανωτέρω, διαπιστώνεται ότι:

- Ο Πολιτισμός αναγνωρίζεται ως σημαντικός αναπτυξιακός παράγοντας, σε άμεση συσχέτιση με τον τουρισμό. Το γεγονός αυτό αντανακλά σε μεγάλο βαθμό την ισχυρή συνεισφορά που έχει ο πολιτιστικός τουρισμός στη μεγέθυνση του τουριστικού ρεύματος προς τη χώρας μας.
- Ειδικότερα, τίθεται ως προτεραιότητα η ενίσχυση των μικρών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον πολιτισμό και τον τουρισμό, με έμφαση στην καινοτομία (τεχνολογική ή μη). Αυτή η παράμετρος δίνει τη δυνατότητα να ενισχυθεί η επιχειρηματικότητα στον τομέα του Πολιτισμού, και ιδιαίτερα ο τομέας των Πολιτιστικών Δημιουργικών Βιομηχανιών, των επιχειρήσεων που εξειδικεύονται στον πολιτιστικό τουρισμό, στην παραγωγή αντιγράφων και πωλητέων, κ.λπ.
- Επίσης, ο Πολιτισμός αναγνωρίζεται ως σημαίνων παράγοντας για την προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης των ευάλωτων ομάδων. Στο πλαίσιο αυτό, θα χρηματοδοτηθούν υποδομές και δράσεις που θα στοχεύουν στην άρση της κοινωνικής και πολιτιστικής απομόνωσης ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.
- Τέλος, ο Τομέας του Πολιτισμού αναγνωρίζεται ως ιδιαίτερα σημαντική συνιστώσα για τη διαμόρφωση Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων. Σε ό,τι αφορά τις χωρικές επενδύσεις τόσο σε αστικές περιοχές, όσο και σε μη αστικές περιοχές, η προβλεπόμενη χρηματοδότηση καλύπτει το σύνολο του Τομέα, δηλαδή τόσο την Πολιτιστική Κληρονομιά, όσο και το Σύγχρονο Πολιτισμό.

Με βάση τα παραπάνω, ο Πολιτισμός είναι δυνατόν να χρηματοδοτηθεί από τα εξής Ταμεία:

- Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)
- Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ)
- Ταμείο Συνοχής (ΤΣ)
- Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας Αλιείας και Υδατοκαλλιέργειας (ΕΤΘΑΥ)

Ο Πολιτισμός είναι δυνατόν να χρηματοδοτηθεί από τα εξής Προγράμματα:

- 13 Περιφερειακά Προγράμματα
- Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα - Επιχειρηματικότητα - Καινοτομία»
- Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση»
- Πρόγραμμα «Ψηφιακός Μετασχηματισμός»
- Πρόγραμμα «Περιβάλλον Ενέργεια Κλιματική Αλλαγή»
- Προγράμματα «Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας»
- Πρόγραμμα «Πολιτική Προστασία»
- Πρόγραμμα για τη «Δίκαιη Αναπτυξιακή Μετάβαση»
- Πρόγραμμα «Υποδομές Μεταφορών»
- Πρόγραμμα «Αλιεία και Θάλασσα»

Ο Πολιτισμός είναι δυνατόν να χρηματοδοτηθεί κάτω από τους εξής Ειδικούς Στόχους:

- 1.i Ανάπτυξη και ενίσχυση των ικανοτήτων της έρευνας και της καινοτομίας και αξιοποίηση των προηγμένων τεχνολογιών.
- 1.ii Εκμετάλλευση των οφελών της ψηφιοποίησης για τους πολίτες, τις επιχειρήσεις, τους ερευνητικούς φορείς και τις Δημόσιες Αρχές.
- 1.iii Ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας των ΜΜΕ και δημιουργία θέσεων εργασίας στις ΜΜΕ, συμπεριλαμβανομένων των παραγωγικών επενδύσεων.
- 1.iv Ανάπτυξη δεξιοτήτων για την έξυπνη εξειδίκευση, τη βιομηχανική μετάβαση και την επιχειρηματικότητα.
- 1.v Ενίσχυση της ψηφιακής συνδεσιμότητας.

- 2.i Προώθηση της ενεργειακής απόδοσης και μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.
- 4.vi Ενίσχυση του ρόλου του πολιτισμού και του βιώσιμου τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική ένταξη και την κοινωνική καινοτομία.
- 5.i Ενίσχυση της ολοκληρωμένης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης, του πολιτισμού, της φυσικής κληρονομιάς, του βιώσιμου τουρισμού και της ασφάλειας στις αστικές περιοχές.
- 5.ii Ενίσχυση της ολοκληρωμένης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής τοπικής ανάπτυξης, του πολιτισμού, της φυσικής κληρονομιάς, του βιώσιμου τουρισμού και της ασφάλειας σε περιοχές πλην των αστικών.

Το πεδίο παρέμβασης που αναφέρεται ρητώς στον τομέα του Πολιτισμού είναι το εξής:

166 Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της πολιτισμικής κληρονομιάς και των πολιτιστικών υπηρεσιών.

Ωστόσο, σημειώνεται ότι υπάρχουν και άλλα Πεδία Παρέμβασης, «οριζόντιου χαρακτήρα», τα οποία είναι δυνατόν να χρηματοδοτήσουν τον Τομέα του Πολιτισμού.

### 3. ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΑΠΟ ΤΑ ΤΟΜΕΑΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΣΠΑ 2021 - 2027

#### 3.1 Χρηματοδότηση του Πολιτισμού ανά Στόχο Πολιτικής

Από όσα παρουσιάζονται στο τελευταίο σχέδιο του Εταιρικού Συμφώνου για το Πλαίσιο Ανάπτυξης 2021 – 2027, οι ΣΠ 1 και 2 θα χρηματοδοτηθούν κυρίως από τα τομεακά συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα του ΕΣΠΑ 2021 - 2027.

Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά τον ΣΠ 1 αναφέρονται τα εξής:

- Οι παρεμβάσεις θα χρηματοδοτούνται κατά κανόνα από τα Τομεακά Προγράμματα, ενώ ποσοστό της τάξης του 20 % των πόρων κατανέμεται στα ΠΕΠ.
- Αν κριθεί σκόπιμο από τα περιφερειακά προγράμματα θα χρηματοδοτηθούν και τοπικού χαρακτήρα ερευνητικές υποδομές που δεν συμπεριλαμβάνονται στο σχετικό Πολυετές Σχέδιο και των οποίων η ανάγκη ενίσχυσης προκύπτει από την εφαρμογή της διαδικασίας επιχειρηματικής ανακάλυψης σε περιφερειακό επίπεδο, δράσεις ΤΠΕ τοπικής εμβέλειας και σημασίας, ενισχύσεις ΜΜΕ, που θα εξυπηρετούν την περιφερειακή διάσταση της Εθνικής Στρατηγικής για την Έξυπνη Εξειδίκευση, και ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις.
- Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή των δράσεων ενισχύσεων ΜΜΕ οριζόντιου χαρακτήρα, θα γίνεται στο πλαίσιο υλοποίησης του ΕΠΑΝΕΚ για καλύτερο συντονισμό αυτών.
- Θα εξεταστεί περαιτέρω κατά την υλοποίηση και πρόβλεψη δέσμευσης συγκεκριμένου ποσοστού στο πλαίσιο των κεντρικών προκηρύξεων του ΕΠΑΝΕΚ για χρηματοδότηση επενδύσεων μόνο από επιχειρήσεις κάθε Περιφέρειας σύμφωνα με την περιφερειακή διάσταση της RIS3 και με βάση κλείδα κατανομής.

Από όσα αναφέρονται παραπάνω, συνάγεται ότι οι οριζόντιες δράσεις ενισχύσεων των Πολιτιστικών Δημιουργικών Βιομηχανιών θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο του ΕΠΑΝΕΚ. Δίνεται ωστόσο η δυνατότητα χρηματοδότησης και μέσω του ΠΕΠ Αττικής, κάτω από προϋποθέσεις που εξετάζονται στο επόμενο κεφάλαιο.

Είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί το γεγονός ότι στο σχέδιο του ΕΣΠΑ 2021 - 2027 αναφέρεται ότι δράσεις ενισχύσεων επιχειρήσεων μπορούν να ενταχθούν σε ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις, στο πλαίσιο του Στόχου Πολιτικής 5.

Σε ό,τι αφορά τον ΣΠ 2, στο τελευταίο σχέδιο του Εταιρικού Συμφώνου για το Πλαίσιο Ανάπτυξης 2021 – 2027 αναφέρονται τα εξής:

- Το Ταμείο Συνοχής θα χρηματοδοτήσει κατά κανόνα τις παρεμβάσεις εθνικής κλίμακας, στρατηγικής σημασίας ή με διαπεριφερειακό χαρακτήρα.
- Το ΕΤΠΑ θα χρηματοδοτήσει όλες τις υπόλοιπες παρεμβάσεις κυρίως περιφερειακής κλίμακας.
- Από τα Περιφερειακά Προγράμματα θα χρηματοδοτηθούν κυρίως παρεμβάσεις επεξεργασίας λυμάτων, αποχέτευσης, πρόσβασης σε πόσιμο νερό, βιώσιμης διαχείρισης νερού, μικρής κλίμακας τοπικές υποδομές διαχείρισης στερεών αποβλήτων, μικρού μεγέθους αντιπλημμυρικά έργα, στοχευμένες δράσεις βιοποικιλότητας εκτός περιοχών NATURA, τοπικά έργα αποθήκευσης ενέργειας και έργα εξοικονόμησης ενέργειας σε δημόσια κτίρια εκτός αυτών της κεντρικής δημόσιας διοίκησης.
- Από όσα αναφέρονται παραπάνω, συνάγεται ότι τα έργα εξοικονόμησης ενέργειας των Δημόσιων Μουσείων θα χρηματοδοτηθούν από τα τομεακά συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα του ΕΣΠΑ 2021 - 2027.

Τέλος, σε ό,τι αφορά τον ΣΠ 4, αναφέρεται ότι προβλέπεται χρηματοδότηση δράσεων από τα Τομεακά Προγράμματα, για βελτίωση της πρόσβασης στην απασχόληση όλων των ατόμων, την προσαρμοστικότητα επιχειρήσεων και εργαζομένων, τον εκσυγχρονισμό των θεσμών της αγοράς εργασίας και της υγείας, τη βελτίωση

και ανάπτυξη των συστημάτων εκπαίδευσης, κατάρτισης και δια βίου μάθηση καθώς και με πιλοτικό ή/και μεταρρυθμιστικό χαρακτήρα, συμπεριλαμβανομένου του ψηφιακού μετασχηματισμού, σε όλο το πεδίο εφαρμογής.

Κατά συνέπεια, φαίνεται ότι είναι δυνατόν να χρηματοδοτηθούν από τα Τομεακά Προγράμματα του ΕΣΠΑ (π.χ. ΕΠΑΝΕΚ, ΕΠΑΝΑΔΕΔΒΜ, κ.λπ. ) δράσεις που εντάσσονται στον ΕΣ 4 και αφορούν τον ψηφιακό Πολιτισμό, την ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων και συναφών υπηρεσιών για συγκεκριμένες ομάδες κοινού, την κατάρτιση εργαζομένων στον Πολιτιστικό χώρο, κ.λπ.

### 3.2 Χρηματοδότηση του Πολιτισμού ανά Τομεακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα

Οι αναλυτικότερες προβλέψεις ανά Τομεακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για χρηματοδότηση του Πολιτισμού περιλαμβάνονται στο κατά περίπτωση concept paper κάθε Προγράμματος, όπως παρουσιάζεται στη συνέχεια.

#### 3.2.1 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» (ΕΠΑΝΕΚ)<sup>1</sup>

Το Πρόγραμμα θα υποστηρίξει τους παραγωγικούς, ανταγωνιστικούς και εξωστρεφείς τομείς της οικονομίας στη μετάβασή τους σε ένα νέο αναπτυξιακό πρότυπο και θα αποτελέσει το εργαλείο υλοποίησης της Εθνικής στρατηγικής της Έξυπνης Εξειδίκευσης. Η Στρατηγική του Προγράμματος οργανώνεται σε τρεις βασικές Προτεραιότητες, κάθε μια εκ των οποίων συνδέεται με ένα Στόχο Πολιτικής.

Η 1η Προτεραιότητα «Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας υψηλής προστιθέμενης αξίας» που συνδέεται με το ΣΠ1 θα δώσει έμφαση σε «επενδύσεις για τον ψηφιακό μετασχηματισμό των επιχειρήσεων, συμπεριλαμβανομένων μεταξύ άλλων των επιχειρήσεων του τουρισμού και του σύγχρονου πολιτισμού», καθώς και σε παρεμβάσεις που αναβαθμίζουν και πιστοποιούν τις ικανότητες του ανθρώπινου δυναμικού σε οριζόντιες και κλαδικές εξειδικεύσεις ιδίως στους κλάδους υψηλής προτεραιότητας.

Η 2η Προτεραιότητα «Ανάπτυξη ανθρώπινου κεφαλαίου στο πλαίσιο του αναπτυξιακού μετασχηματισμού» που συνδέεται με το ΣΠ4 θα δώσει έμφαση ανάπτυξη της αυτοαπασχόλησης και μικρής κλίμακας επιχειρηματικότητας με ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών καθώς και στην ένταξη εκπαιδευμένων στα διάφορα επίπεδα εκπαίδευσης / κατάρτισης σε προγράμματα πρακτικής άσκησης και άλλων μορφών απόκτησης επαγγελματικής εμπειρίας.

Δράσεις που συνδέονται με την εξυπηρέτηση στόχων και προτεραιοτήτων εθνικής κλίμακας και δράσεις υψηλού σχετικά προϋπολογισμού οι οποίες, εάν και περιφερειακής εμβέλειας, δεν είναι δυνατόν να καλυφθούν από τους περιορισμένους πόρους των ΠΕΠ θα χρηματοδοτηθούν από το ΕΠΑΝΕΚ. Στα ΠΕΠ θα υλοποιηθούν δράσεις που στοχεύουν στο παραγωγικό δυναμικό των περιφερειών ενώ «θα συμπεριληφθούν και οι χρηματοδοτήσεις δράσεων πολιτισμού<sup>2</sup>».

Επιπλέον, το ΕΠΑΝΕΚ θα διαθέσει πόρους για τη στήριξη δράσεων ανάπτυξης νέων προϊόντων, εφαρμογές και υπηρεσίες που σχετίζονται με την πανδημία, προσαρμοζόμενες στις νέες συνθήκες.

---

<sup>1</sup> Πηγή: Concept paper του ΕΠΑΝΕΚ 2021-2027 (Δεκέμβριος 2020).

<sup>2</sup> Σημειώνεται ότι στο ΕΠΑΝΕΚ 2014-2020, η Δράση 01-3c-1.4-07: «Στοχευμένη δράση ενίσχυσης του εκσυγχρονισμού των υποδομών και του εξοπλισμού Θεατρικών και Κινηματογραφικών Αιθουσών και Αιθουσών Εικαστικών Τεχνών για την αναβάθμιση του επιπέδου των παρεχόμενων υπηρεσιών», συνολικής Δ.Δ. 20.000.000 €, αν και εγκρίθηκε από τη 2η Επιτροπή Παρακολούθησης του ΕΠΑΝΕΚ (Οκτώβριος 2016) δεν υλοποιήθηκε, καθώς δεν ολοκληρώθηκε η σύνταξη και έκδοση του σχετικού Οδηγού Εφαρμογής. Η δράση προγραμματιζόταν να απευθύνεται σε Πολύ Μικρές και Μικρές Επιχειρήσεις (Κρατικές Ενισχύσεις ήσσονος σημασίας, με ένταση ενίσχυσης 50% και επιλέξιμο συνολικό προϋπολογισμό των επενδυτικών σχεδίων 20.000 € - 400.000 €). Στη νέα Προγραμματική Περίοδο, δεδομένου ότι οι ΠΔΒ παρουσιάζουν συγκέντρωση κατά περίπου 57,3% στην Περιφέρεια Αττικής, απασχολούν το 60,8% των εργαζομένων και παράγουν το 75,5% της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας, είναι πιθανό το ΕΠΑΝΕΚ, λόγω των περιορισμών του Χάρτη Περιφερειακών Ενισχύσεων να μην είναι σε θέση να ικανοποιήσει τις ανάγκες του κλάδου στην Αττική. Για το λόγο αυτό κρίνεται σκόπιμο το ΕΠ της Περιφέρειας Αττικής να διερευνήσει τις δυνατότητες που υπάρχουν, ώστε να δράσει συμπληρωματικά, προς το ΕΠΑΝΕΚ 2021-2027 και τα άλλα Τομεακά Ε.Π.

### 3.2.2 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση (ΕΠΑΝΑ-ΔΕΔΒΜ)<sup>3</sup>

Το Πρόγραμμα θα περιλάβει δράσεις στο πλαίσιο του Στόχου Πολιτικής 4 «Μια πιο Κοινωνική Ευρώπη μέσω εφαρμογής του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων» / ΕΚΤ+ που αφορούν στην απασχόληση, την εκπαίδευση και τη δια βίου μάθηση.

Η Στρατηγική του Προγράμματος οργανώνεται σε τέσσερις βασικές Προτεραιότητες, δύο εκ των οποίων αφορούν την Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση καθώς και την Απασχόληση με έμφαση σε συγκεκριμένες ομάδες στόχου που διαφέρουν από το ΕΠΑΝΕΚ.

Επιπλέον αναφέρεται ότι τα ΠΕΠ πρόκειται να καλύψουν ανάγκες για την εκπαίδευση και δια βίου μάθηση αλλά και για τον τουρισμό και τον *πολιτισμό* στο πλαίσιο της συμβολής στην κοινωνικοοικονομική ανάκαμψη.

Σε κάθε περίπτωση, είναι προς διευκρίνιση κατά την εξειδίκευση της εφαρμογής του Προγράμματος τα κριτήρια διαχωρισμού για συναφείς δράσεις του Προγράμματος αυτού με το ΕΠΑΝΕΚ στο τομέα της απασχόλησης / κατάρτισης, της επιχειρηματικότητας και του ψηφιακού μετασχηματισμού.

---

<sup>3</sup> Πηγή: Concept paper του Ε.Π. ΑΝΑΔΕΔΒΜ 2021-2027 (Ιανουάριος 2021).

### 3.2.3 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ε.Π. Περιβάλλον – Ενέργεια – Κλιματική Αλλαγή<sup>4</sup>

Το Πρόγραμμα θα περιλάβει δράσεις στο πλαίσιο του Στόχου Πολιτικής 2. Η Στρατηγική του Προγράμματος οργανώνεται σε επτά Άξονες Προτεραιότητας που συνδέονται με τους θεματικούς τομείς ενδιαφέροντος.

Στον Α.Π. 1 «Ενεργειακή απόδοση – Προώθηση ΑΠΕ – Ενεργειακές Υποδομές» (Πολυταμειακός, ΕΤΠΑ/ Ταμείο Συνοχής) προβλέπονται δράσεις για τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης δημόσιων και ιδιωτικών κτιρίων, την ενεργειακή αυτονομία κτιριακού δυναμικού μέσω παθητικών συστημάτων ενέργειας, την ενσωμάτωση ΑΠΕ σε κτίρια (π.χ. φωτοβολταϊκά σε στέγες) και την προώθηση βιοκλιματικού σχεδιασμού (δυνατότητα ενσωμάτωσης και σε διατηρητέα κτίρια και περιοχές ειδικής προστασίας).

Στον Α.Π 2 «Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή» (ΕΤΠΑ) προβλέπονται μεταξύ άλλων μέτρα προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή και ανθεκτικότητας των τοπίων.

Στον Α.Π 3 «Αστική Αναζωογόνηση» (ΕΤΠΑ) προβλέπονται, μεταξύ άλλων, παρεμβάσεις για την ενίσχυση της ενσωμάτωσης πράσινων χώρων στο κτιριακό απόθεμα (ιδιωτικό και δημόσιο).

---

<sup>4</sup> Πηγή: Concept paper του Ε.Π. Περιβάλλον – Ενέργεια – Κλιματική Αλλαγή Δεκέμβριος 2020).

### 3.2.4 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ε.Π. Ψηφιακός Μετασχηματισμός<sup>5</sup>

Το Πρόγραμμα θα περιλάβει δράσεις στο πλαίσιο του Στόχου Πολιτικής 1 και 4 και διαρθρώνεται σε τρεις βασικές Προτεραιότητες με αναφορά στους έξι (6) Στρατηγικούς Άξονες Παρέμβασης της Βίβλου Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020 – 2025:

1. Συνδεσιμότητα.
2. Ψηφιακό Κράτος.
3. Ψηφιακή Επιχείρηση.
4. Ψηφιακή Καινοτομία.
5. Ενσωμάτωση της τεχνολογίας σε κάθε τομέα της οικονομίας.
6. Ψηφιακές Δεξιότητες.

Στην 1<sup>η</sup> Προτεραιότητα «Ψηφιακός Μετασχηματισμός του Δημόσιου Τομέα» αναμένεται να υλοποιηθούν εστιασμένες οριζόντιες δράσεις για την προαγωγή τομέων με ειδικό ενδιαφέρον για τη χώρα, όπως ο Τουρισμός και ο Πολιτισμός. Ειδικότερα αναφέρεται ότι «η ψηφιακή μετάβαση των πολιτιστικών δρώμενων αποτελεί πρόκληση για τους κλάδους του Πολιτισμού. Η εισαγωγή σύγχρονων τεχνολογικών μέσων με πλατφόρμες αλληλεπίδρασης, ψηφιακές προβολές, ψηφιακές εκθέσεις βιβλίων και εικαστικών, υπηρεσίες δανεισμού ηλεκτρονικών βιβλίων (ebooks), εφαρμογές πλοήγησης πολιτιστικών χώρων, και γενικότερα η ψηφιοποίηση υπηρεσιών, θα συμβάλει στη διεύρυνση του κοινού, στην ενίσχυση των εσόδων, αλλά και στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Καθοριστικής σημασίας για τις προοπτικές ανάπτυξης του τομέα πολιτισμού αποτελούν και οι συνέργειες μεταξύ αυτού και του τομέα τουρισμού.»

Τέλος, προβλέπεται η ψηφιοποίηση και αξιοποίηση δεδομένων των Δημόσιων, Πολιτιστικών και κοινωνικών φορέων με τη χρήση καινοτόμων Τεχνολογιών Πληροφορικής.

Παράλληλα προβλέπονται δράσεις για την ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων των χρηστών με τη δημιουργία και διάθεση εκπαιδευτικών εργαλείων και εφαρμογών, καθώς και εκπαιδευτικού υλικού. Ο τομέας αυτός αποτελεί και διακριτή Προτεραιότητα (Π.3) που χρηματοδοτείται από το ΕΚΤ και αφορά επιπλέον την επανακατάρτιση - αναβάθμιση των ψηφιακών δεξιοτήτων στον Δημόσιο Τομέα και προβλέπει την υλοποίηση προγραμμάτων αναβάθμισης επιπέδου ψηφιακών δεξιοτήτων (upskilling) σε θέματα αξιοποίησης και διαχείρισης καινοτόμων ψηφιακών τεχνολογιών.

---

<sup>5</sup> Πηγή: Concept paper του Ε.Π. Ψηφιακός Μετασχηματισμός (2η έκδοση Ιούνιος 2021).



## **4. ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΤΤΙΚΗ 2021 - 2027**

### **4.1 To Concept Paper του ΠΕΠ Αττικής 2021 - 2027**

Το κείμενο με τίτλο «Προετοιμασία για τον Σχεδιασμό του ΠΕΠ Αττικής 2021-2027» (Concept Paper - CP) που συντάχθηκε από την Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του Προγράμματος (Απρίλιος 2021) αποτελεί κείμενο βάσης για διάλογο με τους φορείς και τους κοινωνικούς εταίρους, αλλά και κείμενο διαβούλευσης με τις υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (ΕΕ).

Όπως αναφέρεται στο κείμενο αυτό, για τη σύνταξή του ελήφθησαν υπόψη:

- το Σχέδιο Ανάπτυξης για την Ελληνική Οικονομία 2020,
- το τρέχον σχέδιο του ΕΣΠΑ 2021- 2027 για τη χώρα,
- η μελέτη για την Περιφερειακή Πολιτική της Ελλάδας που εκπόνησε ο ΟΟΣΑ,
- οι Εθνικές ή/και Περιφερειακές Στρατηγικές στους τομείς αναφοράς του ΕΠ
- τα σχετικά Προγραμματικά/ Κανονιστικά κείμενα, και
- τα διδάγματα και οι εμπειρίες της περιόδου που βαίνει σταδιακά προς ολοκλήρωση.

Το ανωτέρω κείμενο (Concept Paper) αποτελεί σήμερα τον οδηγό βάσει του οποίου μπορεί να καταρτιστεί η ροή των χρηματοδοτήσεων που μπορούν να κατευθυνθούν προς τον τομέα του Πολιτισμού από το ΠΕΠ Αττικής 2021 - 2027.

Για το λόγο αυτό, στη συνέχεια παρουσιάζεται η δυνατότητα χρηματοδότησης του Πολιτισμού ανά Στόχο Πολιτικής, προκειμένου να αποσαφηνιστεί κατά το δυνατόν το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα μπορεί να κινηθεί η εξειδίκευση του Στρατηγικού Σχεδίου για τον Πολιτισμό στην Περιφέρεια Αττικής κατά την προγραμματική περίοδο 2021 - 2027.

## 4.2 Οι Στόχοι Πολιτικής 1 και 2

Σε ό,τι αφορά τον Στόχο Πολιτικής 1, όπως ήδη αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, ο σχεδιασμός και η εφαρμογή των δράσεων ενισχύσεων ΜΜΕ οριζόντιου χαρακτήρα, θα γίνεται στο πλαίσιο υλοποίησης του Ε-ΠΑΝΕΚ. Ωστόσο, στο σχέδιο του ΕΣΠΑ 2021 – 2027 αναφέρεται ότι ενισχύσεις ΜΜΕ, που θα εξυπηρετούν την περιφερειακή διάσταση της Εθνικής Στρατηγικής για την Έξυπνη Εξειδίκευση καθώς και τις ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις, είναι δυνατό να χρηματοδοτηθούν μέσω των ΠΕΠ.

Στο Concept Paper της Αττικής αναφέρεται ότι βασικός γνώμονας που θα διέπει οριζόντια τον σχεδιασμό των δράσεων είναι ο εντοπισμός και η ανανέωση των δυναμικών κλάδων προτεραιότητας που προκύπτουν από την Περιφερειακή Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης RIS3 όπως αυτή θα επικαιροποιηθεί από το Κέντρο Καινοτομίας Περιφέρειας Αττικής ΚΕΚΠΑ.

Αρωγός στην εν λόγω ανανέωση θα αποτελέσει το Περιφερειακό Συμβούλιο Έρευνας και Καινοτομίας (ΠΣΕΚ) Αττικής, παρέχοντας τον συντονισμό, την απαραίτητη τεχνογνωσία και συμβάλλοντας γενικά στην καλύτερη δυνατή αξιοποίηση του σημαντικού επιστημονικού δυναμικού, των ερευνητικών φορέων και του συνολικού οικοσυστήματος καινοτομίας που συγκεντρώνεται στην Περιφέρεια. Έμφαση θα δοθεί, επίσης, στην ανάπτυξη οικοσυστημάτων καινοτομίας, με στόχους αριστείας και μέσο-μακροπρόθεσμης προοπτικής βιώσιμης ανάπτυξης, για την αντιμετώπιση των προκλήσεων του μετασχηματισμού και της ψηφιοποίησης.

Συνεπώς, είναι πιθανό το ενδεχόμενο να ενταχθούν στο ΠΕΠ Αττικής ενισχύσεις επιχειρήσεων, επί τη βάση των προτεραιοτήτων που θα καθοριστούν από το ΠΣΕΚ. Το πιο πιθανό είναι ότι θα χρηματοδοτηθούν σχετικές δράσεις στο πλαίσιο ολοκληρωμένων χωρικών επενδύσεων.

Σε ό,τι αφορά τον Στόχο Πολιτικής 2, στο concept paper της Αττικής προβλέπονται έργα βελτίωσης της ενεργειακής απόδοσης για την ανακαίνιση σημαντικού τμήματος δημοσίων κτηρίων. Επιπλέον, στις Στρατηγικές Προτεραιότητες που αφορούν στον τομέα της ενέργειας αναφέρονται:

- Η προώθηση της ενεργειακής αποδοτικότητας σε κτίρια και υποδομές αρμοδιότητας ΟΤΑ ή τοπικής σημασίας ανάπτυξη έξυπνων ενεργειακών συστημάτων, η προαγωγή των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας σε κτίρια ΟΤΑ και η αξιοποίηση του εργαλείου των ενεργειακών κοινοτήτων.
- Η προστασία, βελτίωση και ανάδειξη του φυσικού και αστικού περιβάλλοντος της Αττικής, μέσω προώθησης πράσινων δράσεων, ενίσχυσης υποδομών ΟΤΑ, κ.λπ.

Σε πρώτη ανάγνωση φαίνεται ότι δεν προβλέπεται η χρηματοδότηση έργων για την ενεργειακή αναβάθμιση των δημόσιων κτηρίων αρμοδιότητας ΥΠ.ΠΟ.Α. Θα πρέπει να διερευνηθεί η δυνατότητα χρηματοδότησης έργων εξοικονόμησης ενέργειας και σε άλλες, μη κτηριακές υποδομές του ΥΠΠΟΑ (π.χ. σε μνημεία ή σε αρχαιολογικούς χώρους).

### 4.3 Ο Στόχος Πολιτικής 4

Σε ό,τι αφορά τον Στόχο Πολιτικής 4, στο σχέδιο του ΕΣΠΑ 2021 - 2027, υπάρχει ειδική αναφορά σε ό,τι αφορά τη χρηματοδότηση υποδομών και δράσεων μέσω των Περιφερειακών Προγραμμάτων. Ειδικότερα, αναφέρεται ότι οι πόροι για τον ΣΠ4 κατανέμονται κατά κανόνα στα Περιφερειακά Προγράμματα προκειμένου να καλυφθούν:

- οι ανάγκες υποδομών για την αγορά εργασίας, την υγεία, την εκπαίδευση και δια βίου μάθηση, την κοινωνική πρόνοια και την παροχή υπηρεσιών κοινωνικής ένταξης, αλλά και για τον τουρισμό και τον πολιτισμό στο πλαίσιο της συμβολής στην κοινωνικοοικονομική ανάκαμψη
- οι δράσεις καταπολέμησης της φτώχειας, της ενεργού και ισότιμης κοινωνικοοικονομικής ένταξης, της πρόωθης της ισότητας και της ισότιμης πρόσβασης σε υπηρεσίες.

Οι σχετικές επενδύσεις για την αντιμετώπιση της κοινωνικής ένταξης των περιθωριοποιημένων ατόμων, μπορούν να αναφέρονται στο σύνολο κάθε Περιφέρειας, δηλαδή σε υποβαθμισμένες αστικές, αγροτικές και παράκτιες περιοχές.

Υπογραμμίζεται και σε αυτή την περίπτωση το γεγονός ότι οι σχετικές επενδύσεις δύνανται να υλοποιηθούν με τη χρήση των εδαφικών εργαλείων, ενταγμένες στο Στόχο Πολιτικής 5.

Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά το ΠΕΠ Αττικής, στο πρόσφατο Concept Paper υπογραμμίζεται ότι η Περιφέρεια Αττικής συγκεντρώνει σημαντικά υψηλό ποσοστό πληθυσμού, οικονομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, με αποτέλεσμα η αναπτυξιακή της πορεία να επηρεάζει καθοριστικά όχι μόνο τις οικονομικές προοπτικές, αλλά και τις διαστάσεις της κοινωνικής συνοχής και τις δυνατότητες κοινωνικής ένταξης μεγάλου τμήματος του πληθυσμού της χώρας. Με βάση αυτή τη διαπίστωση, ως η υψηλότερη προτεραιότητα του Σ.Π. 4 για την Αττική καθίσταται η καθολική πρόσβαση σε κοινωνικές υποδομές και υπηρεσίες. Στο πλαίσιο αυτό, για τον Στόχο Πολιτικής 4 έχουν τεθεί οι παρακάτω Στρατηγικές Επιλογές – Προτεραιότητες:

- Βελτίωση της προσβασιμότητας, της αποτελεσματικότητας και της ανθεκτικότητας των συστημάτων υγειονομικής περίθαλψης και των υπηρεσιών μακροχρόνιας περίθαλψης, συμπεριλαμβανομένης της πρόληψης κινδύνων για τη δημόσια υγεία.
- Ενίσχυση της ισότιμης πρόσβασης σε ποιοτικές και βιώσιμες υπηρεσίες απασχόλησης.
- Ενίσχυση υποδομών και δράσεων εκπαίδευσης, επαγγελματικής κατάρτισης δια βίου μάθησης.
- Καταπολέμηση της φτώχειας και της ακραίας φτώχειας, συμπεριλαμβανομένων των επιπτώσεων από την πανδημία COVID-19.
- Πρόληψη και καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού.
- Αναβάθμιση και επέκταση υποδομών για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και της ενεργητικής ένταξης, με έμφαση στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και στις περιθωριοποιημένες κοινότητες.
- Στοχευμένες δράσεις για τα παιδιά και τους ηλικιωμένους.
- Ενίσχυση του ρόλου του πολιτισμού και του αειφόρου τουρισμού στην κοινωνική ένταξη και την κοινωνική καινοτομία.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι υπάρχει η δυνατότητα να χρηματοδοτηθούν μέσω του ΠΕΠ Αττικής στοχευμένες δράσεις Πολιτισμού για την ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης και της κοινωνικής καινοτομίας.

#### 4.4 Ο Στόχος Πολιτικής 5

Ο ΣΠ 5 υποστηρίζει την εφαρμογή ολοκληρωμένων εδαφικών στρατηγικών, αξιοποιώντας όλα τα είδη παρέμβασης (από όλους τους ΣΠ). Το ΕΤΠΑ θα αποτελέσει το βασικό Ταμείο χρηματοδότησης και το ΕΚΤ+ θα χρηματοδοτήσει δράσεις για την ανθεκτικότητα των περιοχών και των κοινωνιών. Το ΕΤΘΑΥ υποστηρίζει την εφαρμογή ολοκληρωμένων παρεμβάσεων σε αλιευτικές περιοχές στο πλαίσιο εφαρμογής Στρατηγικών Τοπικής Ανάπτυξης. Το ΕΓΤΑΑ μέσω του Στρατηγικού Σχεδίου της ΚΑΠ θα συμβάλει σημαντικά και σε συνέργεια με το ΕΣΠΑ στην ενδυνάμωση και ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών με την εφαρμογή των τοπικών προγραμμάτων τύπου LEADER.

Στη χωρική εστίαση της πολιτικής συνοχής, που έχει ήδη αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία στην τρέχουσα Προγραμματική Περίοδο για τις Περιφέρειες της χώρας, θα δοθεί ακόμη μεγαλύτερη έμφαση κατά την εφαρμογή του ΕΣΠΑ 2021 - 2027. Στο σχέδιο του νέου ΕΣΠΑ αναφέρεται ότι οι Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις και κυρίως η Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη θα έχουν στο πλαίσιο του Στόχου Πολιτικής 5 σημαντικότερη ενίσχυση, με χρηματοδότηση που θα υπερβαίνει το 11% του ΕΤΠΑ.

Οι διατυπώσεις του σχεδίου του ΕΣΠΑ 2021 - 2027 τοποθετούν τον Πολιτισμό στο επίκεντρο των ολοκληρωμένων χωρικών παρεμβάσεων που θα υλοποιηθούν, τόσο σε αστικές περιοχές, όσο και σε αγροτικές (ορεινές, νησιωτικές και παράκτιες) περιοχές. Ουσιαστικά, μέσω των ολοκληρωμένων παρεμβάσεων, ο Τομέας του Πολιτισμού αποτελεί αναπτυξιακή προτεραιότητα που θα χρηματοδοτηθεί, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, στο σύνολο της επικράτειας, ενταγμένος στον Στόχο Πολιτικής 5.

Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά το ΠΕΠ Αττικής, στο πρόσφατο Concept Paper υπογραμμίζεται ότι η Περιφέρεια Αττικής, ως μητροπολιτικό κέντρο αποτελεί ειδική χωρική ενότητα, καθώς σε αυτήν συγκεντρώνεται μεγάλο μέρος πληθυσμού, οικονομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, οι οποίες συνοδεύονται από εκτεταμένες αντίστοιχες ανάγκες, που συνδυάζονται με τη χωρική διάσταση, αλλά και από πλήθος ευκαιριών για προώθηση πολιτικών με έμφαση στην καινοτομία και τις συνέργειες.

Περαιτέρω τονίζεται ότι στα ισχυρά σημεία της Περιφέρειας Αττικής περιλαμβάνονται **τα μοναδικά τοπότητα παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, οι πολιτιστικές υποδομές, η δυναμική ανάπτυξης του τουρισμού και οι εισροές επισκεπτών που αποζητούν την εμπειρία των πολιτιστικών διαδρομών, των διαδρομών γαστρονομίας, του Ιατρικού Τουρισμού, του Συνεδριακού Τουρισμού και άλλων θεματικών μορφών τουρισμού.**

Στο πλαίσιο αυτό, διαμορφώνεται ένα ευρύτατο σχέδιο χωρικών επενδύσεων που περιλαμβάνει:

- αφενός τη συνέχιση των τεσσάρων ΟΧΕ - ΒΑΑ που «τρέχουν» στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Αθήνας-Πειραιά στις οποίες μετέχουν οι τρεις πολυπληθέστεροι Δήμοι της Περιφέρειας αλλά και άλλοι Δήμοι με μεγάλη συγκέντρωση πληθυσμού και οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας,
- και αφετέρου το σχεδιασμό και την υλοποίηση νέων ΟΧΕ για την κάλυψη γεωγραφικών περιοχών που δεν καλύπτονται από τις υφιστάμενες.

Η ανωτέρω πολιτική εξειδικεύεται στις εξής ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις:

1. ΟΧΕ ανάδειξης πολιτιστικού προϊόντος - υποδομές πολιτισμού, σύγχρονος πολιτισμός, δημιουργική οικονομία,
2. ΟΧΕ ανάδειξης της πολιτιστικής διαδρομής και του τριπόλου Αθήνα-Ελευσίνα-Λαύριο (Τριλογίας της Αττικής),
3. ΟΧΕ ανάδειξης του Αδριάνειου Υδραγωγείου και της διαδρομής των τροφοδοτικών του υδραυλικών έργων,
4. ΟΧΕ ανάδειξης και βελτίωσης της συνδεσιμότητας του νησιωτικού συμπλέγματος της Περιφέρειας Αττικής,
5. ΟΧΕ ανάδειξης των μητροπολιτικών χώρων πρασίνου του πολεοδομικού συγκροτήματος του λεκανοπέδιου της Αθήνας,

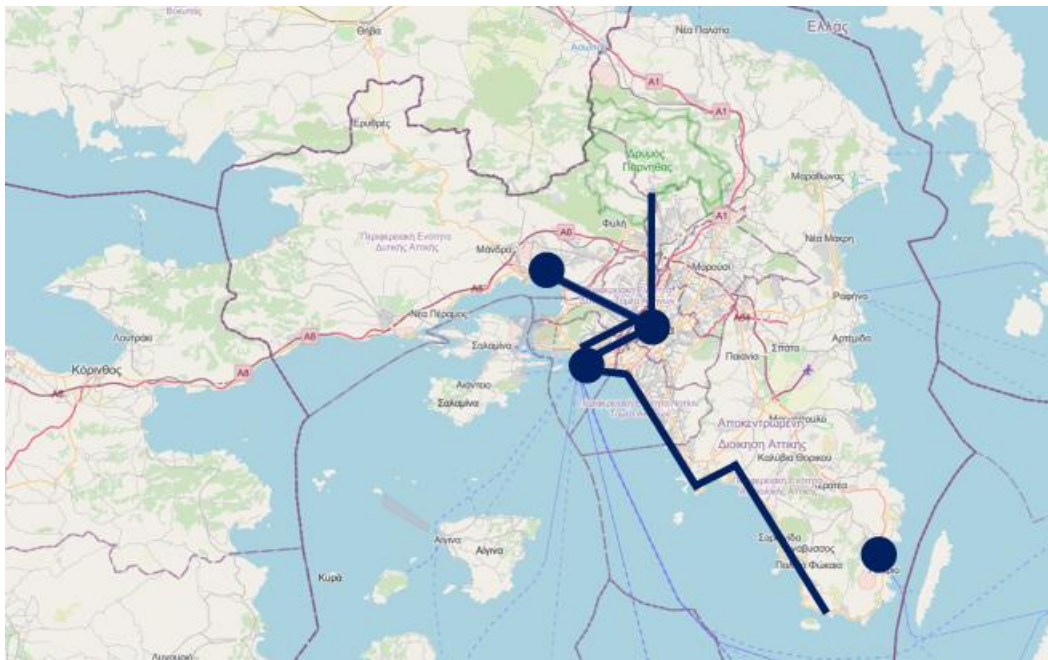
6. ΟΧΕ ανάδειξης αξόνων ανάπτυξης - Συγγρού, Πειραιώς, Ιερά Οδός
7. ΟΧΕ ανάδειξης παράκτιου μετώπου - Αστική ανάπλαση Φαληρικού Όρμου - Αθηναϊκή Ριβιέρα.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι οι σχεδιαζόμενες από το ΠΕΠ Αττικής ΟΧΕ διαμορφώνουν ένα προνομιακό πεδίο χρηματοδότησης των έργων και δράσεων Πολιτισμού για την επόμενη Προγραμματική Περίοδο.

Σε ό,τι αφορά τις σχεδιαζόμενες ΟΧΕ με αντικείμενο τον Πολιτισμό στην Περιφέρεια Αττικής, σημειώνονται τα ακόλουθα:

- Η πρώτη από τις προαναφερθείσες ΟΧΕ, δηλαδή η ΟΧΕ «ανάδειξης πολιτιστικού προϊόντος - υποδομές πολιτισμού, σύγχρονος πολιτισμός, δημιουργική οικονομία» (1) καλύπτει συνολικά την Αττική, τόσο γεωγραφικά όσο και θεματολογικά. Συνεπώς, η ΟΧΕ αυτή θα αποτελέσει το κύριο μέσο εφαρμογής του Στρατηγικού Σχεδίου για τον Πολιτισμό στην Περιφέρεια Αττικής κατά την προγραμματική περίοδο 2021 - 2027.
- Παράλληλα με αυτήν, την κύρια ΟΧΕ, έχουν διαμορφωθεί και άλλες, θεματικά και γεωγραφικά εντοπισμένες ΟΧΕ με αντικείμενο τον Πολιτισμό, όπως είναι η τριλογία της Αττικής (2), το Αδριανέιο Υδραγωγείο (3), Άξονες Ανάπτυξης (6) και η «Αθηναϊκή Ριβιέρα» (7) στο βαθμό που σχετίζεται με το Κέντρο Πολιτισμού Σταύρος Νιάρχος.
- Η σχέση ανάμεσα στις παραπάνω ΟΧΕ, σε ό,τι αφορά το στρατηγικό σχεδιασμό τους, την επιλογή έργων και τον εν γένει συντονισμό της υλοποίησής τους θα πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο της περαιτέρω εξειδίκευσης του ΠΕΠ Αττικής.

Η απεικόνιση των γεωγραφικά εντοπισμένων ΟΧΕ Πολιτισμού παρουσιάζεται στο χάρτη που ακολουθεί.





## 5. ΤΟ ΤΑΜΕΙΟ ΑΝΑΚΑΜΨΗΣ ΚΑΙ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Στο Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0» (έκδοση 2.04.2021), το οποίο υποβλήθηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή στα τέλη Απριλίου, αναγνωρίζεται ως διακριτός Άξονας Προτεραιότητας ο εκσυγχρονισμός και η βελτίωση της ανθεκτικότητας των κύριων κλάδων της οικονομίας, όπως είναι ο Τουρισμός και ο Πολιτισμός, και στους οποίους η χώρα έχει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Στο πλαίσιο αυτό προβλέπονται προγράμματα που αναδεικνύουν τον πολιτισμό ως οδηγό περιφερειακής ανάπτυξης και παράλληλα προγραμματίζονται σημαντικές παρεμβάσεις για την ενίσχυση και τον εκσυγχρονισμό του τομέα του πολιτισμού, για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς από την κλιματική αλλαγή, την ανάδειξη πολιτιστικών διαδρομών, κ.ά.

Στον τομέα του Σύγχρονου Πολιτισμού προωθείται οριζόντια μεταρρύθμιση για τους επαγγελματίες των ΠΔΒ που αποσκοπεί στον καθορισμό των επαγγελματικών ιδιοτήτων και περιγραμμάτων. Παράλληλα προβλέπονται επενδυτικές δράσεις για την ενίσχυση της εκπαίδευσης και κατάρτισης των επαγγελματιών που θα εξασφαλίσουν στον κλάδο την αναγκαία εξωστρέφεια. Στον τομέα της τόνωσης της ζήτησης, σχεδιάζεται η ενίσχυση υποδομών και η ανάπτυξη προγραμμάτων για προσέλκυση επισκεπτών τρίτης ηλικίας και ατόμων με ειδικές ανάγκες στους πολιτιστικούς χώρους, καθώς και για τη δυνατότητα αξιοποίησης της τέχνης ως συνταγογραφούμενης θεραπείας («art on prescription»), για θέματα ψυχικής υγείας.

Τέλος, προβλέπονται δράσεις για την ενίσχυση της τοπικής πολιτιστικής παράδοσης, την υποστήριξη τοπικών κοινωνιών και ευρύτερων περιοχών με έντονο πολιτιστικό ενδιαφέρον και ταυτότητα, τη στήριξη της εγχώριας κινηματογραφίας και την ευρύτερη προώθηση, επικοινωνία και προβολή του πολιτιστικού προϊόντος της χώρας.

Σε αυτή τη φάση ολοκληρώνεται η εξειδίκευση σε έργα, ορισμένα από τα οποία θα υλοποιηθούν στην Αττική. Συγκεκριμένα, βρίσκονται σε διαδικασία ένταξης τα εξής πολύ σημαντικά έργα:

- Μουσείο Εναλίων Αρχαιοτήτων, με προϋπολογισμό 74.400.000 ευρώ.
- Αποκατάσταση και Αξιοποίηση του πρώην βασιλικού κτήματος Τατοΐου, με προϋπολογισμό 48.700.000 ευρώ.
- Αναβάθμιση των υποδομών, εκσυγχρονισμός του εξοπλισμού και βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών του ΟΔΑΠ (πρώην ΤΑΠ) στα κατά τόπους πωλητήρια και μέσω ψηφιακών εφαρμογών, με προϋπολογισμό 32.500.000 ευρώ<sup>6</sup>.
- Αποκατάσταση, Συντήρηση, Ανάδειξη των Μνημείων της Ακρόπολης, με προϋπολογισμό 10.000.000 ευρώ.

Τα παραπάνω τέσσερα πολύ σημαντικά έργα αθροίζουν ένα ποσό ύψους 165.600.000 ευρώ.

Στο παραπάνω σύνολο θα πρέπει να συνεκτιμηθούν και τα εξής:

1. Ένα μέρος και των άλλων έργων που έχουν ήδη εξειδικευτεί πλήρως θα υλοποιηθεί στην Περιφέρεια Αττικής, όπου και εδρεύουν οι Κεντρικές Διευθύνσεις του ΥΠΠΟΑ. Αυτά τα έργα είναι:
  - Αντιμετώπιση των απειλών της κλιματικής αλλαγής στη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα πολιτιστικών χώρων τουριστικής και οικονομικής σημασίας, συνολικού προϋπολογισμού 32.000.000 ευρώ.
  - Πολιτιστικές Διαδρομές σε Εμβληματικούς Αρχαιολογικούς Χώρους και Μνημεία, συνολικού προϋπολογισμού 28.108.000 ευρώ.
2. Βρίσκονται σε διαδικασία εξειδίκευσης και άλλα έργα που εντάσσονται στο Ταμείο Ανάκαμψης. Κατά τη διαδικασία αυτή, έχουν ήδη επιλεγεί για χρηματοδότηση από το Ταμείο Ανάκαμψης τα εξής έργα:

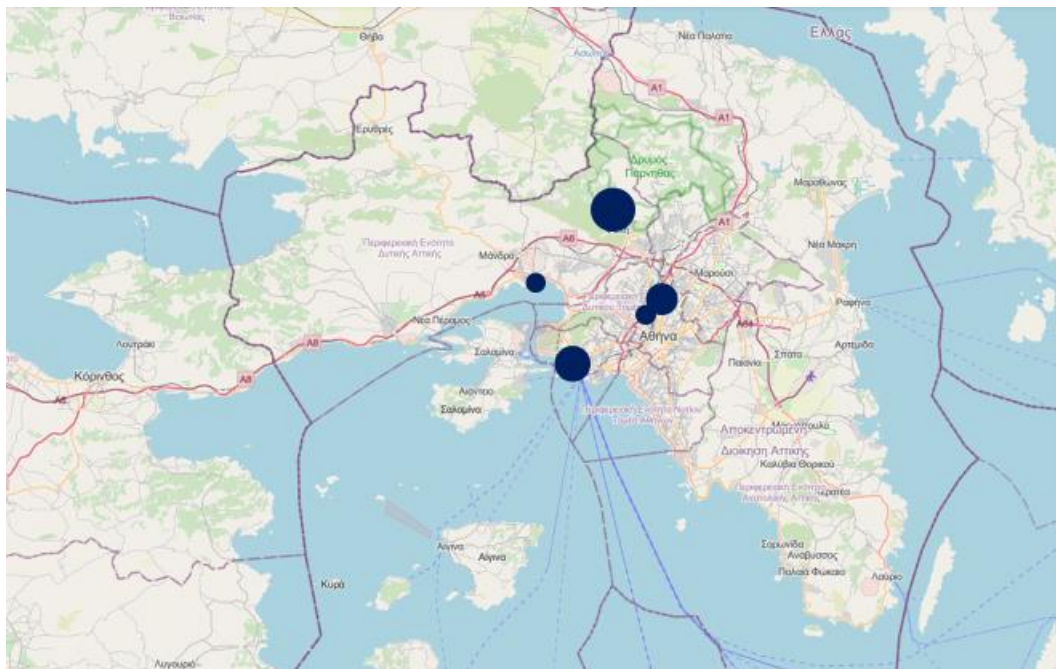
<sup>6</sup> Το έργο του ΟΔΑΠ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «διαπεριφερειακό», ωστόσο το φυσικό αντικείμενο και οι δαπάνες του αφορούν την Αττική σε ποσοστό άνω του 95%.

- Αναβάθμιση τεχνολογικού εξοπλισμού και υποδομών στο Ηρώδειο και στην Πειραιώς 260 (Φεστιβάλ Αθηνών), με προϋπολογισμό 2.600.000 ευρώ<sup>7</sup>.
- Βελτίωση διαδρομών και προσβασιμότητας στον αρχαιολογικό χώρο Ελευσίνας, με προϋπολογισμό 500.000 ευρώ<sup>8</sup>.

Από τα παραπάνω στοιχεία επιβεβαιώνεται ο πολύ σημαντικός ρόλος του Ταμείου Ανάκαμψης για τη χρηματοδότηση έργων Πολιτισμού στην Περιφέρεια Αττικής, καθώς οι άμεσες επενδύσεις στην Περιφέρεια ξεπερνούν ήδη τα 170 εκατ. ευρώ.

Σημειώνεται ακόμη ότι ο σχεδιασμός των έργων του Ταμείου Ανάκαμψης βρίσκεται σε απόλυτη αρμονία με το στόχο της αποκέντρωσης και ισόρροπης ανάπτυξης των πολιτιστικών δραστηριοτήτων σε όλη τη γεωγραφική έκταση της Αττικής. Είναι χαρακτηριστικό ότι σημαντικές επενδύσεις κατευθύνονται εκτός του Κεντρικού Τομέα της Αθήνας, με χαρακτηριστικά παραδείγματα το Μουσείο Εναλίων Αρχαιοτήτων στον Πειραιά, το πρώην βασιλικό κτήμα Τατοΐου και την αρχαιολογικό χώρο της Ελευσίνας, ενώ ταυτόχρονα ενισχύονται οι πλέον εμβληματικές θέσεις στο κέντρο της πόλης, όπως είναι η Ακρόπολη και το Ηρώδειο

Η χωροθέτηση των έργων του Ταμείου Ανάκαμψης στην Αττική παρουσιάζονται σχηματικά στο χάρτη που ακολουθεί.



Με βάση τα παραπάνω αναδεικνύεται η συμπληρωματικότητα και η συνέργεια των επιλογών που έχουν γίνει κατά τις εντάξεις έργων στο Ταμείο Ανάκαμψης με τη Στρατηγική για τον Πολιτισμό στο ΠΕΠ Αττικής. Η συμπληρωματικότητα και η συνέργεια έχουν δύο όψεις:

- Από τη μία πλευρά, τα έργα του Ταμείου Ανάκαμψης συνάδουν απόλυτα με τη γενική στοχοθεσία του ΠΕΠ Αττικής. Επιπλέον, και λόγω του μεγάλου μεγέθους των έργων αυτών, η ένταξή τους στο Ταμείο Ανάκαμψης δημιουργεί στο ΠΕΠ Αττικής τον απαραίτητο χρηματοδοτικό χώρο, ώστε να υλοποιηθούν ευχερώς και πλήρως οι πολιτικές που έχουν διαμορφωθεί για τον τομέα του Πολιτισμού.
- Από την άλλη πλευρά, οι συγκεκριμένες επενδύσεις του Ταμείου Ανάκαμψης, παρότι έχουν ολοκληρωμένο και λειτουργικό χαρακτήρα, προκειμένου να αποδώσουν τα μέγιστα θετικά αναμενόμενα

<sup>7</sup> Ομοίως.

<sup>8</sup> Ομοίως.

αποτελέσματα, θα πρέπει να συνοδευτούν από έργα και δράσεις του ΠΕΠ Αττικής. Για παράδειγμα, το πρόγραμμα του Τατοΐου είναι σκόπιμο να συνοδευτεί από έργα με χρηματοδότηση από το ΠΕΠ Αττικής, όπως και το έργο στην Ακρόπολη, με έργα στους αρχαιολογικούς χώρους της ενοποίησης, το Μουσείο Εναλίων με έργα συνολικής ανάδειξης της πολιτιστικής ακτής του Πειραιά, κ.λπ.



## ΜΕΡΟΣ Β: ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

### 6. ΒΑΣΙΚΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

#### 6.1 Εισαγωγικά

Η ανάλυση των δεδομένων που παρατέθηκε στο Πρώτο Παραδοτέο της εμπειρογνωμοσύνης (Αρχική Διαγνωστική Προσέγγιση και Πλαίσιο Στρατηγικής) οδήγησε στις εξής κύριες διαπιστώσεις:

- Ο Πολιτισμός, τόσο ως Πολιτιστική Κληρονομιά, όσο και ως Σύγχρονη Πολιτιστική Δημιουργία αποτελεί σημαντικό συστατικό της κοινωνικής και οικονομικής ζωής της Αττικής.
- Η Πολιτιστική Κληρονομιά, με κύρια συνιστώσα την Ακρόπολη και τη γύρω περιοχή της, αποτελεί την κινητήριου δύναμη της τουριστικής κίνησης της Αττικής.
- Αντίστοιχα, οι θεσμοί και δραστηριότητες Σύγχρονου Πολιτισμού διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό τη φυσιογνωμία της Αθήνας, ως μητροπολιτικού κέντρου της χώρας, με διεθνή ακτινοβολία.
- Ο πολιτιστικός τουρισμός παρουσίασε αλματώδη ανάπτυξη κατά τη δεκαετία 2009 - 2019, ωστόσο υπέστη καίριο πλήγμα λόγω της πανδημίας. Ανάλογο πλήγμα υπέστη και το σύνολο των θεσμών, των δραστηριοτήτων και των καλλιτεχνών που αναφέρονται στον τομέα του Σύγχρονου Πολιτισμού.
- Τέλος, η ανάλυση των δεδομένων της δεκαετίας 2009 - 2019 δείχνει ότι υφίστανται ισχυρές δομικές ανισορροπίες, με πιο ορατό παράδειγμα τη χωρική ανισοκατανομή των ροών του πολιτιστικού τουρισμού ανάμεσα στις περιφερειακές ενότητες της Αττικής.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, η Αναπτυξιακή Στρατηγική για τον τομέα του Πολιτισμού στην Αττική αναπτύσσεται σε δύο κύριες κατευθύνσεις:

- Η πρώτη κατεύθυνση αποσκοπεί στην ανάταξη των δυσμενών συνεπειών της πανδημίας, υποστηρίζοντας την ταχεία και επιτυχή επανεκκίνηση του συνόλου των πολιτιστικών δραστηριοτήτων.
- Η δεύτερη κατεύθυνση, που πρέπει να υλοποιηθεί σε βάθος χρόνου, αποσκοπεί στη θεραπεία των δομικών προβλημάτων που εντοπίστηκαν, ώστε να εξασφαλιστεί η ισόρροπη, βιώσιμη και διατηρήσιμη ανάπτυξη του συνόλου των πολιτιστικών δραστηριοτήτων στην Αττική.

Με βάση τα παραπάνω, ως βασικοί αναπτυξιακοί στόχοι του Τομέα του Πολιτισμού για την Προγραμματική Περίοδο 2021 - 2027 στην Περιφέρεια Αττικής ορίζονται οι ακόλουθοι:

**Αναπτυξιακός Στόχος 1:** Αποκατάσταση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων στην Αττική, με σταδιακή προσέγγιση στα επίπεδα του 2019.

**Αναπτυξιακός Στόχος 2:** Ισόρροπη κατανομή των πολιτιστικών δραστηριοτήτων στην Αττική.

Οι στόχοι αυτοί παρουσιάζονται αναλυτικότερα στη συνέχεια.

## 6.2 Αναπτυξιακός Στόχος 1: Αποκατάσταση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων στην Αττική

Ο Αναπτυξιακός Στόχος 1 αναφέρεται στο σύνολο των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων Πολιτισμού στην Περιφέρεια Αττικής, που κατά τη διάρκεια της πανδημίας υποχρεώθηκαν σε υπολειτουργία ή και πλήρη αναστολή των δραστηριοτήτων και των λειτουργιών τους. Ο Στόχος αυτός έχει βραχυπρόθεσμο - μεσοπρόθεσμο ορίζοντα, καθώς το αναμενόμενο αποτέλεσμα είναι η κατά το δυνατόν ταχύτερη επαναφορά των πολιτιστικών δραστηριοτήτων σε μία κατάσταση «κανονικότητας», τόσο στον τομέα της Πολιτιστικής Κληρονομιάς όσο και σε αυτόν του Σύγχρονου Πολιτισμού.

### 6.2.1 Επανεκκίνηση των δραστηριοτήτων Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Σε ό,τι αφορά στην Πολιτιστική Κληρονομιά, και ειδικότερα στον πολιτιστικό τουρισμό, στόχος είναι η επαναφορά των δεικτών επισκεψιμότητας και εισπράξεων στα επίπεδα του 2019. Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζονται τα σχετικά στοιχεία.

ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ ΣΕ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑ				
	2019	2020	ΜΕΤΑΒΟΛΗ	%
ΜΟΥΣΕΙΑ	5.895.927	1.100.904	-4.795.023	-81%
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ	13.663.351	2.671.924	-10.991.427	-80%
ΣΥΝΟΛΟ	19.559.278	3.772.828	-15.786.450	-81%

ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ ΑΠΟ ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ ΣΕ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑ (ευρώ, τρέχουσες τιμές)				
	2019	2020	ΜΕΤΑΒΟΛΗ	%
ΜΟΥΣΕΙΑ	23.343.026	4.047.401	-19.295.625	-83%
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ	107.595.820	17.128.635	-90.467.185	-84%
ΣΥΝΟΛΟ	130.938.846	21.176.036	-109.762.810	-84%

Πηγή: ΕΛΤΑΤ

Η κατάρρευση του αριθμού των επισκεπτών στα επίπεδα του 19% - 20% και των εισπράξεων από εισιτήρια στα επίπεδα του 16% - 17%, οφείλεται σε τρεις αλληλένδετους παράγοντες, καθώς και οι τρεις προέκυψαν λόγω της πανδημίας:

1. Παρατηρήθηκε κατακόρυφη κάμψη του εισερχόμενου τουρισμού, ο οποίος μειώθηκε κατά 84%, όπως παρουσιάζεται στον πίνακα που ακολουθεί.

ΕΙΣΕΡΧΟΜΕΝΗ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΜΗ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΑΝΑ ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ (σε εκατ. ταξιδιώτες)				
	2019	2020	ΜΕΤΑΒΟΛΗ	%
ΣΥΝΟΛΟ	130,9	21,2	-109,8	-84%

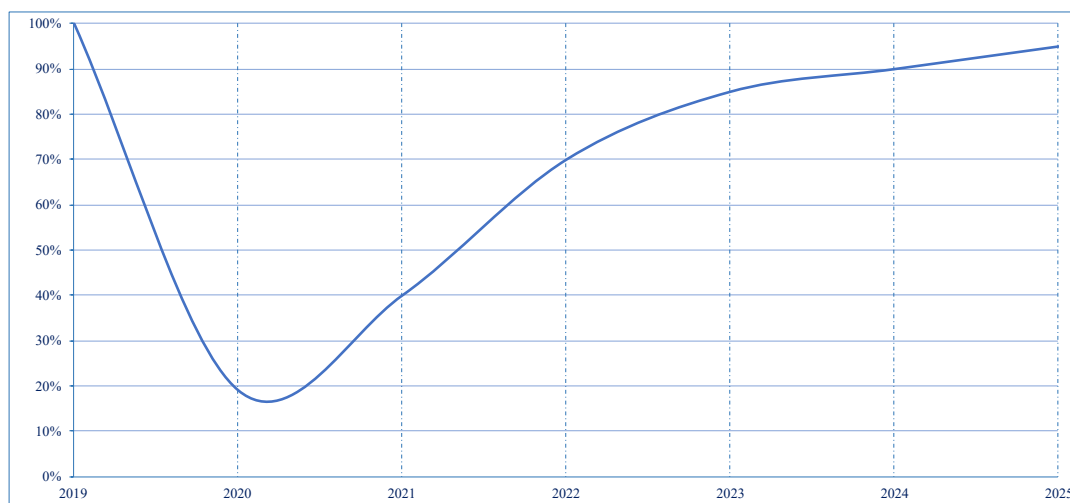
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

2. Ουσιαστικά μηδενίστηκαν βασικές ροές του εσωτερικού πολιτιστικού τουρισμού, δηλαδή οι σχολικές εκδρομές και οι οργανωμένες εκδρομές ανθρώπων της τρίτης ηλικίας, τόσο για το 2020 όσο και για το πρώτο εξάμηνο του 2021.
3. Η λειτουργία των αρχαιολογικών χώρων διακόπηκε κατά το διάστημα 14/3/2020 - 17/5/2020, και εκ νέου κατά το διάστημα 7/11/2020 - 22/3/2021. Αντίστοιχα, η λειτουργία των μουσείων διακόπηκε κατά το διάστημα 14/3/2020 - 15/6/2020, και εκ νέου κατά το διάστημα 1/11/2020 - 14/5/2021.

Αναγκαία συνθήκη, προκειμένου να αποκατασταθούν τα επίπεδα επισκεψιμότητας και εισπράξεων των αρχαιολογικών χώρων και των μουσείων, αποτελεί η άρση των τριών ανασταλτικών παραγόντων που προαναφέρθηκαν. Ήδη, οι αρχαιολογικοί και χώροι και τα μουσεία έχουν αρχίσει την κανονική λειτουργία τους, με διευρυμένο ωράριο, ενώ ξεκίνησε επισήμως από τις 14 Μαΐου 2021 η τουριστική περίοδος. Οι εκπρόσωποι του κλάδου του τουρισμού<sup>9</sup>, παρότι προβλέπουν ότι φέτος ο τουρισμός θα κινηθεί καλύτερα από πέρυσι, εκτιμούν ότι θα κινηθεί στο 40% - 50% των επιδόσεων του 2019. Από την άλλη πλευρά, η σχολική χρονιά (2020 – 2021) έχει ήδη ολοκληρωθεί, ενώ οι οργανωμένες εκδρομές ανθρώπων τρίτης ηλικίας δεν αναμένεται να προσλάβουν μαζικό χαρακτήρα πριν το οριστικό τέλος της πανδημίας.

Όλα τα παραπάνω δείχνουν ότι δεν αρκεί η επαναλειτουργία του τουρισμού, των αρχαιολογικών χώρων και των μουσείων, προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της αποκατάστασης των ροών του Πολιτιστικού Τουρισμού στην Περιφέρεια Αττικής. Αν οι δείκτες των επισκεπτών το 2021 προσεγγίσουν το 40% των επιδόσεων του 2019, αυτό θα πρέπει να θεωρηθεί ως μία ενθαρρυντική βάση για τη συνέχεια, προκειμένου το 2025 οι δείκτες αυτοί να κινηθούν στην περιοχή του 90%. Στο διάγραμμα που ακολουθεί παρουσιάζεται το σενάριο της επίτευξης του Στρατηγικού Στόχου 1, στο διάστημα 2021 - 2025.

Πιθανή εξέλιξη του αριθμού των επισκεπτών σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία (100 = 2019)



Η αποκατάσταση στα επίπεδα του 2019 θα είναι σταδιακή, και θα απαιτήσει ιδιαίτερη προσπάθεια, τόσο στο σχεδιασμό, όσο και στην υλοποίηση των απαραίτητων παρεμβάσεων. Οι βασικές κατευθύνσεις σχεδιασμού του Στρατηγικού Στόχου παρουσιάζονται στο επόμενο κεφάλαιο.

### 6.2.2 Επανεκκίνηση των δραστηριοτήτων Σύγχρονου Πολιτισμού

Παράλληλα, θα πρέπει να επιτευχθεί η επανεκκίνηση των θεσμών και των δραστηριοτήτων του Σύγχρονου Πολιτισμού στην Αττική. Στον τομέα αυτό καταλυτική θα είναι η κανονική λειτουργία του ΕΜΣΤ και η σταδιακή λειτουργία του Μουσείου Νεότερου Ελληνικού Πολιτισμού.

Επίσης καταλυτικός θα είναι ο ρόλος του Φεστιβάλ Αθηνών, αλλά και των άλλων φεστιβάλ, που θα επαναλειτουργήσουν σε κανονική μορφή. Αλλά και πέραν των φεστιβάλ, θα πρέπει σε κάθε περίπτωση, να υλοποιηθεί ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα, ώστε να ενισχυθούν όλες οι μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης: θέατρο, κινηματογράφος, χορός, μουσική, εικαστικά, κ.λπ., στην «κανονικότητά τους», δηλαδή στην τακτική τους λειτουργία.

<sup>9</sup> «Παρεμβάσεις του Προέδρου ΣΕΤΕ, κ. Γιάννη Ρέτσου σε συζήτηση με θέμα τον Τουρισμό, στο πλαίσιο του Κύκλου Διαδικτυακών Συζητήσεων: Η Ελληνική Οικονομία στην Μετά-Covid Εποχή», 22/3/2021, στο <https://sete.gr/el/kentro-typou/omilies-diloseis/2021>.

Η προσπάθεια της επανεκκίνησης θα πρέπει να συμπεριλάβει τους κρατικούς και δημοτικούς θεσμούς και οργανισμούς, τα μη κρατικά πολιτιστικά ιδρύματα και τις επιχειρήσεις πολιτισμού που δραστηριοποιούνται στην Αττική.

Θα πρέπει επίσης να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στη στήριξη των καλλιτεχνών που δραστηριοποιούνται είτε ατομικά είτε μέσα από συλλογικές μορφές παραγωγής πολιτιστικών υπηρεσιών και αγαθών.

### 6.3 Αναπτυξιακός Στόχος 2: Ισόρροπη κατανομή των πολιτιστικών δραστηριοτήτων στην Αττική

#### 6.3.1 Οι ανισοκατανομές των πολιτιστικών δραστηριοτήτων

Ο Αναπτυξιακός Στόχος 2 αναφέρεται τόσο στον τομέα της Πολιτιστικής Κληρονομιάς όσο και σε αυτόν του Σύγχρονου Πολιτισμού. Ο Στόχος αυτός έχει μεσοπρόθεσμο - μακροπρόθεσμο ορίζοντα, καθώς το αναμενόμενο αποτέλεσμα είναι η κατά το δυνατόν ισόρροπη κατανομή των πολιτιστικών δραστηριοτήτων στην Αττική. Όπως έχει ήδη διαπιστωθεί, η ανάπτυξη του τομέα του Πολιτισμού στην Αττική παρουσιάζει ορισμένα δομικά χαρακτηριστικά, τα οποία δημιουργούν ισχυρές τάσεις ανισοκατανομών των πολιτιστικών δραστηριοτήτων στην Περιφέρεια.

Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται οι εξής τέσσερις μορφές ανισοκατανομών:

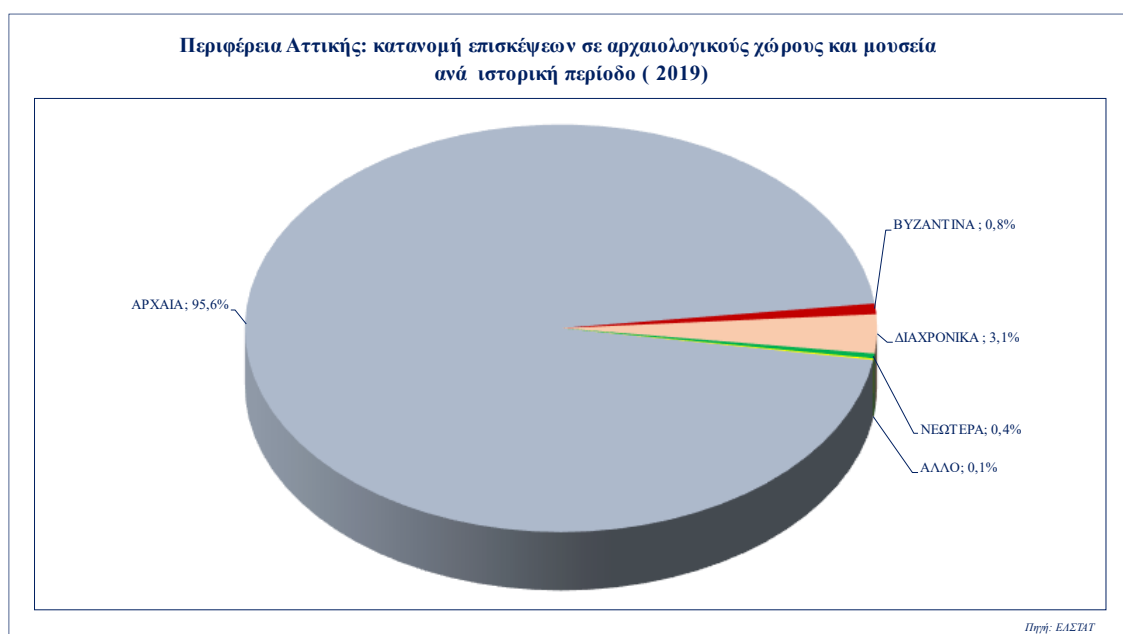
- θεματική
- χωρική
- χρονική
- ομάδων κοινού.

Το αναμενόμενο αποτέλεσμα του Αναπτυξιακού Στόχου 2 είναι η άρση αυτών των τεσσάρων ανισοκατανομών. Αυτό θα δημιουργήσει ευνοϊκές προϋποθέσεις για την περαιτέρω μεγέθυνση των ροών του πολιτιστικού τουρισμού, χωρίς να επιδεινωθούν οι αρνητικές συνέπειες του υπερτουρισμού, όπως είναι η καταπόνηση των υποδομών και η αλλοίωση του χαρακτήρα του κέντρου της πόλης στην Αθήνα.

Οι τέσσερις αυτές μορφές είναι μεταξύ τους αλληλένδετες, ωστόσο, στη συνέχεια εξετάζονται η κάθε μια τους αυτοτελώς, ώστε να σχεδιαστούν οι κατά το δυνατόν αποτελεσματικότερες πολιτικές για την αντιμετώπισή τους.

#### 6.3.2 Η θεματική ανισοκατανομή

Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά την Πολιτιστική Κληρονομιά, η Αττική έχει στηριχθεί πρωταρχικά στα μνημεία που ανακαλούν το κλασικό παρελθόν της. Στο διάγραμμα που ακολουθεί διαπιστώνεται ότι οι επισκέπτες κατευθύνονται στη συντριπτική τους πλειονότητα σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία που αναφέρονται στην αρχαία εποχή.



Είναι προφανές ότι τα μνημεία της κλασικής περιόδου, και ιδιαίτερα το μνημειακό σύνολο της Ακρόπολης, θα συνεχίσουν να αποτελούν το ιδιαίτερο συγκριτικό πλεονέκτημα της Αττικής, ως πόλου έλξης πολιτιστικού τουρισμού. Ωστόσο, είναι δυνατόν να επιτευχθούν πιο ισόρροπα αποτελέσματα, αν ενισχυθούν αποτελεσματικά:

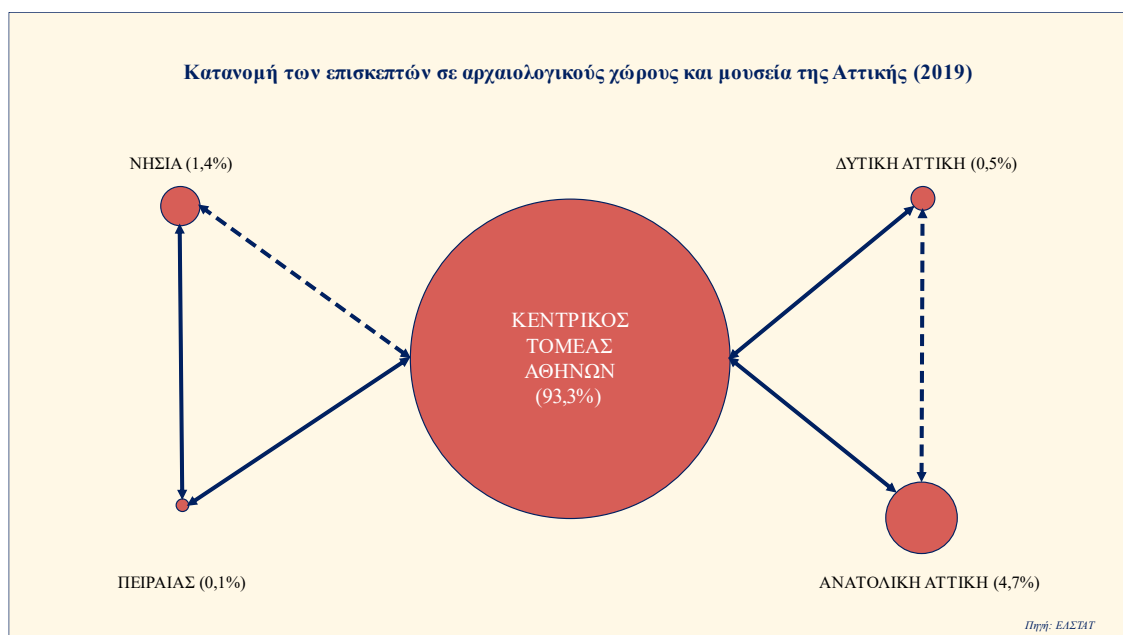
- μουσεία και μνημεία που προβάλλουν το βυζαντινό παρελθόν, όπως είναι το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο και η Μονή Δαφνίου (μνημείο UNESCO), καθώς και το σύνολο των βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας, τα οποία θα μπορούσαν να οργανωθούν σε μία ενιαία πολιτιστική διαδρομή,
- μουσεία που προβάλλουν την νεότερη Πολιτιστική Κληρονομιά, όπως είναι η Εθνική Πινακοθήκη, το Μουσείο Νεότερου Ελληνικού Πολιτισμού στην Πλάκα, καθώς και το Τατόι,
- θεσμοί και υποδομές που προβάλλουν τη Σύγχρονη Καλλιτεχνική Δημιουργία, όπως είναι το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης και τα φεστιβάλ τεχνών που διοργανώνονται στην Αττική.

### 6.3.3 Η χωρική ανισοκατανομή

Όπως έχει ήδη παρουσιαστεί στο πρώτο παραδοτέο της εμπειρογνωμοσύνης, η Αττική είναι η περιφέρεια της Ελλάδας με το πιο έντονο αποτύπωμα της πολιτιστικής συνιστώσας στον τομέα του Τουρισμού. Ωστόσο, η όλη ανάπτυξη στηρίχθηκε στην ισχυρή προβολή της Ακρόπολης και της γύρω από αυτήν περιοχής, μαζί με Μουσείο Ακρόπολης και το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Ως αποτέλεσμα, οι ενδοπεριφερειακές ανισότητες στην κατανομή των επισκεπτών αρχαιολογικών χώρων και μουσείων είναι ιδιαίτερα ισχυρές.

Ο Κεντρικός Τομέας της Αθήνας συγκεντρώνει τη συντριπτική πλειονότητα των επισκεπτών, όπως παρουσιάζεται και στο διάγραμμα που ακολουθεί. Το φαινόμενο αυτό δημιουργεί κατά την περίοδο αιχμής, σημαντικά προβλήματα, τόσο στη λειτουργία των υποδομών της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, όσο και στη συνολική φυσιογνωμία και λειτουργία του ιστορικού κέντρου της Αθήνας.

Σε ό,τι αφορά τις άλλες Π.Ε., η Ανατολική Αττική συγκεντρώνει μία σχετικά ικανοποιητική επισκεψιμότητα λόγω του Σουνίου, ενώ η Αφαιά της Αίγινας αποτελεί τον κύριο πόλο έλξης επισκεπτών της Π.Ε. Νήσων. Η Δυτική Αττική κινείται σε χαμηλές επιδόσεις, με την Ελευσίνα να παρουσιάζει μία συνεχώς αυξανόμενη επισκεψιμότητα. Τέλος, είναι χαρακτηριστικά χαμηλή η επισκεψιμότητα της Π.Ε. Πειραιά.



Από την άλλη πλευρά, σε ό,τι αφορά την κατανομή των υποδομών, των θεσμών και των εκδηλώσεων του Πολιτισμού, παρατηρείται ισχυρή συγκέντρωση σε συγκεκριμένες περιοχές και οδικούς άξονες της Αθήνας.

Ειδικότερα, οι υποδομές και οι θεσμοί Σύγχρονου Πολιτισμού, καθώς και οι Πολιτιστικές Δημιουργικές Βιομηχανίες της Περιφέρειας συγκεντρώνονται στις εξής περιοχές<sup>10</sup>:

1. Το ιστορικό κέντρο της Αθήνας: Δίπλα στα μνημεία συγκεντρώνονται μικρές εστίες χειροτεχνίας. Στην περιοχή αυτή μπορούν να αναπτυχθούν μοντέλα «οικονομίας της εμπειρίας», να γίνουν επενδύσεις για τη βελτίωση της ποιότητας και αισθητικής των παρεχόμενων πολιτιστικών αγαθών, αλλά και να αξιοποιηθούν μνημεία για τη φιλοξενία δράσεων σύγχρονου πολιτισμού που θα τονώσουν την κίνηση και θα ενισχύσουν την επισκεψιμότητα.
2. Το νέο κέντρο της Αθήνας και ο άξονας Βασιλίσσης Σοφίας: Εδώ συγκεντρώνονται πολλά μουσεία (Μπενάκη, Κυκλαδικής Τέχνης, Βυζαντινό, Γουλανδρή, Εθνική Πινακοθήκη, Θεοχαράκη κ.λπ.), γκαλερί, θέατρα κ.α., ενώ ο άξονας εκτείνεται μέχρι το Μέγαρο Μουσικής. Στην περιοχή αυτή ενδείκνυται δράσεις που συνδέουν μεταξύ τους μουσεία και πολιτιστικούς οργανισμούς, αλλά και μουσεία με άλλους «παραγωγούς εμπειριών» από το Μέγαρο Μουσικής μέχρι εστιατόρια, καταστήματα κ.λπ.
3. Η περιοχή του Αρχαιολογικού Μουσείου: Η περιοχή αυτή τελεί υπό διαμόρφωση. Καταλύτη θα αποτελέσουν αφενός η επέκταση και αναβάθμιση του Αρχαιολογικού Μουσείου και αφετέρου η λειτουργία του Acropole Across. Στην περιοχή επίσης συγκεντρώνονται αρκετοί εκδοτικοί οίκοι, θέατρα και κινηματογράφοι, ενώ η γειτονιά παρουσιάζει και αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον λόγω της συγκέντρωσης τόσο νεοκλασικών κτηρίων όσο και Bauhaus πολυκατοικιών. Θα μπορούσαν να σχεδιαστούν αρχιτεκτονικοί και πολιτιστικοί περίπατοι, οι οποίοι να καταλήγουν στο Πεδίον του Άρεως.
4. Ο άξονας Συγγρού: Κατά μήκος της λεωφόρου Συγγρού συγκεντρώνεται πλήθος πολιτιστικών δημόσιων και ιδιωτικών οργανισμών: Μουσείο Ακρόπολης, ΕΜΣΤ, Στέγη Ιδρύματος Ωνάση, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, Πλανητάριο, Φλοίσβος, Πάρκο Ναυτικής Παράδοσης, Πλωτό Ναυτικό Μουσείο Θωρηκτό Αβέρωφ κ.α. Επιπλέον, η λεωφόρος Συγγρού διατρέχει περιοχές με σημαντική πολιτιστική κληρονομιά και δραστηριότητα όπως η Νέα Σμύρνη και η Καλλιθέα. Τέλος, τα τελευταία χρόνια έχουν ξεκινήσει κατά μήκος της λεωφόρου να λειτουργούν και πολλά ξενοδοχεία. Η λεωφόρος Συγγρού, από οδό που διακόπτει τη ροή μεταξύ γειτονιών που βρίσκονται απέναντι η μία από την άλλη θα μπορούσε να αποτελέσει γέφυρα. Οι φορείς πολιτισμού της περιοχής, οι οποίοι ήδη βρίσκονται σε επαφή μεταξύ τους, σε συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση και τις επιχειρήσεις αλλά και τα πολιτιστικά σωματεία της περιοχής θα μπορούσαν να αναπτύξουν κοινές πολιτιστικές δράσεις και να συντονίσουν μέρος της δραστηριότητά τους.
5. Ο άξονας Πειραιώς: Ξεκινώντας από την Ομόνοια και το Εθνικό Θέατρο, ο άξονας Πειραιώς περιλαμβάνει επίσης την Τεχνόπολη, τον Ελληνικό Κόσμο, τις εγκαταστάσεις του Φεστιβάλ Αθηνών, την ΑΣΚΤ, το Ίδρυμα Κακογιάννη, το Σχολείο της Ειρήνης Παππά κ.α. Στην οδό Πειραιώς υπάρχουν πολλά βιομηχανικά κτίρια τα οποία είτε έχουν ήδη μετασκευαστεί ή χρησιμοποιούνται ως έχουν για πολιτιστικούς σκοπούς, ή θα μπορούσαν να μετασκευαστούν και να επαναχρησιμοποιηθούν.

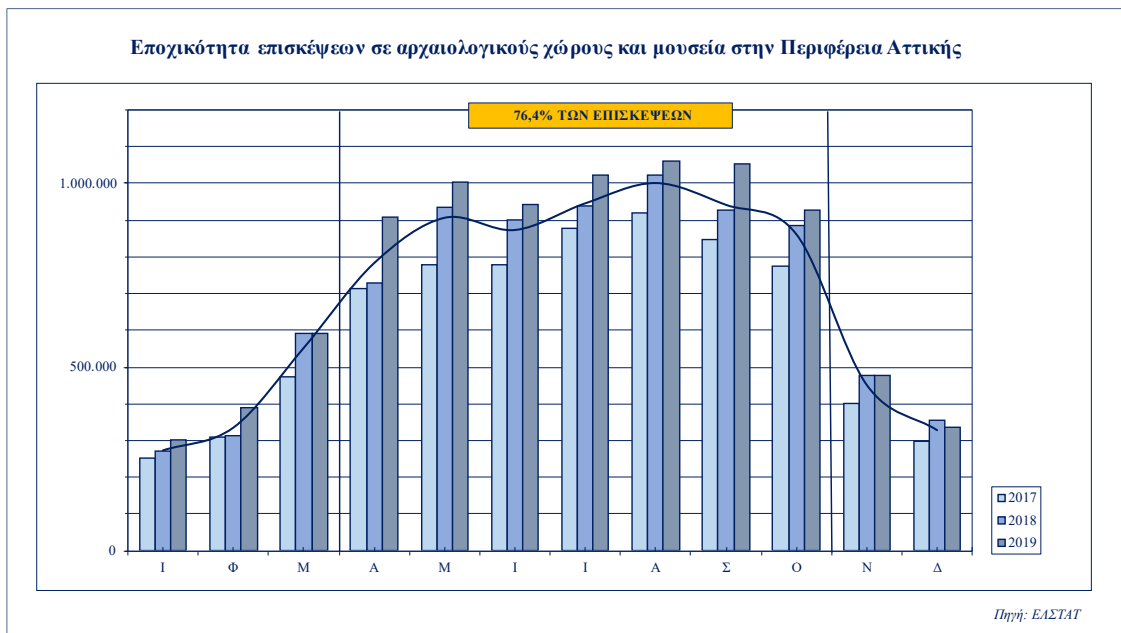
Η συγκέντρωση των δραστηριοτήτων Σύγχρονου Πολιτισμού στο μητροπολιτικό κέντρο είναι ως ένα βαθμό δεδομένη, καθώς το γεωγραφικό και οικιστικό κέντρο δίνει τη δυνατότητα άμεσης πρόσβασης στους κατοίκους του κέντρου, αλλά και ισότιμης πρόσβασης των κατοίκων των περιφερειακών Δήμων. Από την άλλη πλευρά, το παράδειγμα του Κέντρου Πολιτισμού Σταύρος Νιάρχος δείχνει ότι ο κανόνας της συγκέντρωσης του σύγχρονου Πολιτισμού στον Κεντρικό Τομέα της Αθήνας μπορεί να παραβιαστεί με επιτυχία. Ωστόσο, η πολιτιστική αποκέντρωση έχει κάποια όρια - για παράδειγμα είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς έναν ισχυρό πόλο Σύγχρονου Πολιτισμού σε μεγάλη απόσταση από το κέντρο της Αθήνας.

<sup>10</sup> Οι περιοχές αυτές έχουν ήδη εντοπιστεί από το πρώτο παραδοτέο της εμπειρογνωμοσύνης. Στο σημείο αυτό αναφέρονται με έμφαση στο Σύγχρονο Πολιτισμό και σύμφωνα με τις κατευθύνσεις που περιλαμβάνονται στο από 26/05/2021 έγγραφο του Υφυπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού με θέμα: «*Διαμόρφωση Στρατηγικής στον Τομέα του Σύγχρονου Πολιτισμού στο ΠΕΠ Αττικής 2021-2027*».

Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο και με την Πολιτιστική Κληρονομιά. Η διασπορά του μνημειακού πλούτου της Αττικής σε όλη την έκτασή της προσφέρει σοβαρές ευκαιρίες για μια πιο ισόρροπη κατανομή των ροών των επισκεπτών ανάμεσα στις Περιφερειακές Ενότητες. Το επιτυχημένο παράδειγμα του Σουνίου είναι χαρακτηριστικό, και δείχνει ότι η εφαρμογή μιας πολιτικής αποκέντρωσης μπορεί να οδηγήσει στην ανάδειξη νέων πόλων έλξης επισκεπτών, όπως είναι ο Πειραιάς, το Τατόι, η Ελευσίνα, η Αφαιά, η Βραυρώνα και ο Μαραθώνας.

#### 6.3.4 Η χρονική ανισοκατανομή

Σε ό,τι αφορά στην Πολιτιστική Κληρονομιά, οι ροές των επισκεπτών σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία παρουσιάζουν σημαντικές διακυμάνσεις κατά τη διάρκεια του έτους. Όπως παρουσιάζεται και στο διάγραμμα που ακολουθεί, το 76,4% των επισκέψεων πραγματοποιείται κατά το διάστημα Απρίλιος - Οκτώβριος.



Η άνιση κατανομή των επισκεπτών ανάμεσα στη θερινή και τη χειμερινή περίοδο ουσιαστικά παρακολουθεί την ισχυρή εποχικότητα του εισερχόμενου τουρισμού. Από την άποψη αυτή, σε μεγάλο βαθμό το φαινόμενο της εποχικότητας των επισκέψεων σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία είναι επιβεβλημένο εκ των πραγμάτων, καθώς οφείλεται σε εξωγενείς, ως προς τον τομέα του Πολιτισμού, παράγοντες.

Ωστόσο, θα μπορούσαν να υλοποιηθούν δράσεις στην κατεύθυνση της άμβλυνσης της χρονικής ανισοκατανομής, όπως:

- Προσέλκυση τουριστών που δεν ενδιαφέρονται για τον τουρισμό της κατηγορίας «ήλιος - θάλασσα», αλλά περισσότερο για περιήγηση στην πόλη, τα αξιοθέατα, τις αγορές, κ.λπ. Αυτό σημαίνει ότι την χειμερινή περίοδο θα πρέπει να δημιουργηθούν ειδικά τουριστικά πακέτα πολιτιστικού τουρισμού.
- Ενισχυτική δράση με το προηγούμενο είναι η διοργάνωση σημαντικών φεστιβάλ κατά τη διάρκεια της χειμερινής περιόδου. Τα φεστιβάλ αυτά, αν και εντάσσονται κατά κανόνα στη σφαίρα της Σύγχρονης Πολιτιστικής Δημιουργίας, θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν τις υποδομές της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους της Αττικής, ώστε να προσελκύσουν κοινό, ιδιαίτερα νεανικό κοινό, σε αυτούς.



### 6.3.5 Η ανισοκατανομή ομάδων κοινού

Όπως έχει ήδη παρουσιαστεί στο πρώτο παραδοτέο της εμπειρογνομosύνης, οι Έλληνες συγκροτούν ένα «δύσκολο» κοινό, σε ό,τι αφορά στη συμμετοχή τους σε δραστηριότητες Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Αν και δεν υπάρχουν διαθέσιμες ειδικές ποσοτικές μελέτες - με την εξαίρεση του Μουσείου Ακρόπολης - είναι διαπιστωμένο ότι οι Έλληνες υπο-εκπροσωπούνται στη σύνθεση των επισκεπτών των αρχαιολογικών χώρων και των μουσείων της χώρας τους εν γένει, και της Αττικής ειδικότερα.

Τα μέτρα που έχει λάβει έως σήμερα το Υπουργείο Πολιτισμού, προκειμένου να ενθαρρύνει την προσέλευση των κατοίκων στους αρχαιολογικούς χώρους και τα μουσεία της περιοχής τους, εκφράζονται κυρίως μέσω της τιμολογιακής πολιτικής που εφαρμόζεται: μειωμένο εισιτήριο τους χειμερινούς μήνες, 13 ημέρες με ελεύθερη είσοδο, κ.λπ. Ωστόσο, από ό,τι φαίνεται τα μέτρα αυτά δεν είναι αρκετά. Σημαντικότερο κίνητρο από τη δωρεάν είσοδο ή το μειωμένο κόστος, φαίνεται ότι αποτελεί η ελκυστικότητα των χώρων πολιτισμού, αντικειμενική ή προσλαμβανόμενη από τους κατοίκους.

Προκειμένου να μεταβληθεί αυτή η κατάσταση, απαιτούνται δράσεις που θα στοχεύουν σε συγκεκριμένες κατηγορίες κοινού, όπως ενδεικτικά είναι οι ακόλουθες:

- Εκδηλώσεις προσέλκυσης νεανικού κοινού: δικτύωση υποδομών Πολιτιστικής Κληρονομιάς με εκδηλώσεις Σύγχρονης Πολιτιστικής Δημιουργίας.
- Δράσεις και λειτουργίες για την προσέλκυση οικογενειών με μικρά παιδιά.
- Ειδικές ξεναγήσεις και βελτιώσεις προσβασιμότητας για την προσέλκυση ατόμων της τρίτης ηλικίας (silver tourism).
- Δράσεις προσέλκυσης εμποδιζόμενων ατόμων.
- Δράσεις προσέλκυσης κοινωνικών ομάδων που υφίστανται καταστάσεις κοινωνικού αποκλεισμού.

Περαιτέρω, θα ήταν σκόπιμο:

- Να ανανεωθούν, τόσο ως προς το περιεχόμενο όσο και ως προς τα εκπαιδευτικά μέσα, τα εκπαιδευτικά προγράμματα που προσφέρει το Υπουργείο Πολιτισμού στα σχολεία όλων των βαθμίδων. Στόχος είναι τα προγράμματα αυτά να αποπνέουν φρεσκάδα και ζωντάνια, απαραίτητα στοιχεία ώστε να προσελκύσουν και να διατηρήσουν το ενδιαφέρον των μαθητών, μετατρέποντας κάτι που σε πολλές περιπτώσεις είναι μια υποχρεωτική παρακολούθηση σε μία ευχάριστη εμπειρία αναζήτησης και γνώσης.
- Να ενισχυθούν και να εμπλουτιστούν θεματικά οι πολιτιστικές εκδηλώσεις εποχιακού χαρακτήρα που πραγματοποιούνται κάθε χρόνο στους αρχαιολογικούς χώρους και τα μουσεία (π.χ. οι πράσινες πολιτιστικές διαδρομές, η διεθνής ημέρα των μουσείων, η διεθνής ημέρα των μνημείων, οι πανσέληνοι του Αυγούστου, κ.λπ.).

Πολύ σημαντικός ρόλος για όλα τα παραπάνω θα πρέπει να επιφυλαχθεί για τις ψηφιακές εφαρμογές που θα αναπτύξει και λειτουργήσει το Υπουργείο Πολιτισμού. Στο επόμενο χρονικό διάστημα οι εφαρμογές πληροφόρησης του κοινού που παρέχονται από το Υπουργείο Πολιτισμού θα πρέπει να ανανεωθούν εκ βάθρων, κυρίως για δύο λόγους:

- Πρώτον, διότι κατά τη διάρκεια της πανδημίας οι Έλληνες στο σύνολό τους, και όχι μόνο οι νέοι, εξοικειώθηκαν στη χρήση υπηρεσιών τηλε-πληροφορικής.
- Δεύτερον, διότι στο αμέσως χρονικό διάστημα, που θα αρχίσει να εφαρμόζεται στην Ελλάδα η τεχνολογία 5G, οι παλαιότερες εφαρμογές στον τομέα του Πολιτισμού πολύ γρήγορα θα προσλαμβάνονται ως απαρχαιωμένες.

## 7. ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

### 7.1 Άξονες και κατηγορίες δράσεων για την υλοποίηση του Στρατηγικού Σχεδιασμού

Στο Πρώτο Παραδοτέο παρουσιάστηκαν σε πρώτη μορφή οι άξονες Παρέμβασης και οι κατηγορίες δράσεων. Στο σημείο αυτό γίνεται μία δεύτερη παρουσίαση, με τροποποιήσεις και συμπληρώσεις που έχουν προκύψει από τη συνεργασία της ομάδας έργου της εμπειρογνομosύνης με τα στελέχη και την πολιτική ηγεσία του ΥΠΠΟΑ.

*ΑΞΟΝΑΣ 1: Ανάταξη του Τομέα του Πολιτισμού από τις επιπτώσεις της πανδημίας.*

Ο άξονας αυτός περιλαμβάνει ένα σύνολο δράσεων άμεσης εφαρμογής, προκειμένου να αναταχθούν το συντομότερο δυνατό οι δυσμενείς επιπτώσεις της πανδημίας, και οι πολιτιστικοί δείκτες να προσεγγίσουν το συντομότερο δυνατό τα επίπεδα του 2019. Ουσιαστικά πρόκειται για ένα «Πρόγραμμα μέσα στο Πρόγραμμα» με ορίζοντα εφαρμογής την τριετία 2021 - 2023. Λόγω της περιορισμένης χρονικής του διάρκειας, ο Άξονας αυτός χρηματοδοτείται τόσο από την τρέχουσα προγραμματική περίοδο (ΕΣΠΑ 2014 - 2020 και εθνικοί πόροι) όσο και από την επόμενη, κυρίως μέσω του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας.

*ΑΞΟΝΑΣ 2: Πολιτιστική τόνωση περιοχών εκτός του Μητροπολιτικού Κέντρου της πρωτεύουσας.*

Ο Άξονας αυτός θα εξειδικευτεί σε επιμέρους χωρικές ενότητες, προσλαμβάνοντας τη μορφή θεματικών εδαφικών επενδύσεων. Ενδεικτικές κατηγορίες δράσεων:

- Προστασία και ολοκληρωμένη ανάδειξη του πολιτιστικού αποθέματος των νησιών του Αργοσαρωνικού (π.χ. Σαλαμίνα, Αίγινα, Σπέτσες, Ύδρα, Πόρος) μέσα από την αποκατάσταση του μνημειακού πλούτου, την αξιοποίηση των πολιτιστικών υποδομών, την ενίσχυση της τοπικής παράδοσης και της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας.
- Προστασία και ολοκληρωμένη ανάδειξη του πολιτιστικού αποθέματος των Κυθήρων, μέσα από την αποκατάσταση του μνημειακού πλούτου, την αξιοποίηση των πολιτιστικών υποδομών, την ενίσχυση της τοπικής παράδοσης και της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας.
- Ανάπτυξη πολιτιστικών ζωνών σε περιοχές με περιβαλλοντική αξία με έμφαση στο παράκτιο μέτωπο και το ορεινό τμήμα της Αττικής στους οποίους αναπτύσσονται δραστηριότητες αναψυχής βουνού / θάλασσας (π.χ.: Μαραθónας, Τατόι, Λαυρεωτική, Σούνιο, Αιγόσθενα, Βραυρώνια, Ραμνούνας).
- Προβολή του Λαυρίου, της Ελευσίνας, του Μαραθónα και του Τατοΐου σε εμβληματικούς περιφερειακούς πολιτιστικούς πόλους της Αττικής μέσα από την οργανωμένη προβολή τους.
- Ειδικότερα, για την Ελευσίνα θα προβλέπεται ειδική ενίσχυση των υποδομών και των εκδηλώσεων που αναφέρονται στο θεσμό της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης. Η Ελευσίνα μπορεί να αποτελέσει ένα νέο μοντέλο πολιτιστικού προορισμού, αγκαλιάζοντας το σύνολο της ιστορίας της μπορεί να καταστεί ένας νέος πυρήνας δημιουργικότητας, γεννώντας νέες θέσεις εργασίας και αναπτύσσοντας μία νέα, βιώσιμη, οικονομική δραστηριότητα μέσω των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών.
- Ανάδειξη της πολιτιστικής ταυτότητας περιοχών / θέσεων που βρίσκονται κοντά στις μεγάλες πύλες εισόδου της Αττικής, με έμφαση στο λιμάνι του Πειραιά και την περιοχή του αεροδρομίου Ελ. Βενιζέλος, μέσα από τις πολιτιστικές υποδομές και τα μνημεία τους.
- Ενίσχυση της πολιτιστικής ταυτότητας των οικισμών της περιφέρειας μέσα από την ανάδειξη μεμονωμένων μνημείων ή συνόλων, την αναβάθμιση των πολιτιστικών τους υποδομών και την μεταξύ τους διασύνδεση. (π.χ. Παιανία, Παλλήνη, Βαρνάβας).
- Δημιουργία αρχαιολογικών περιπάτων και πολιτιστικών διαδρομών μεταξύ θέσεων ενδιαφέροντος, με στόχο την ενίσχυση πολιτιστικών δικτύων σε τοπικό επίπεδο.

### *ΑΞΟΝΑΣ 3: Αναβάθμιση των προσφερόμενων υπηρεσιών Πολιτισμού εντός του Μητροπολιτικού Κέντρου της Αθήνας.*

Συνολικά, θα υλοποιηθούν δράσεις που θα αφορούν τόσο υποδομές όσο και δραστηριότητες, και οι οποίες θα βελτιώσουν την ελκυστικότητα, την προσβασιμότητά και την εμπειρία της επίσκεψης. Ενδεικτικά, περιλαμβάνονται τα εξής:

- Παρεμβάσεις που κρίνονται αναγκαίες για την αποκατάσταση, την ανάδειξη καθώς και τη λειτουργική και αισθητική αναβάθμιση σημαντικών μνημείων, αρχαιολογικών χώρων και μουσείων του Ιστορικού Κέντρου, με έμφαση στη διαχρονική κάλυψη όλων των ιστορικών / πολιτιστικών περιόδων.
- Παρεμβάσεις που θα αναδείξουν μνημεία και μουσεία μικρότερης εμβέλειας, με στόχο την κατά το δυνατό ισόρροπη διάχυση των τουριστικών ροών σε όλη την έκταση του Ιστορικού Κέντρου της Αθήνας.
- Πολιτιστική τόνωση περιοχών εντός του μητροπολιτικού κέντρου με ειδικά χαρακτηριστικά ή ειδικό ενδιαφέρον. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται «υποβαθμισμένες περιοχές» με ισχυρό πολιτιστικό ενδιαφέρον (π.χ. περιοχή Ακαδημίας Πλάτωνος) μέσα από την αποκατάσταση αρχαιολογικών χώρων και μνημείων, την αξιοποίηση κτηρίων, κ.λπ. Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά την Ακαδημία Πλάτωνος σημαίνοντα ρόλο θα έχει η σχεδιαζόμενη δημιουργία του νέου αρχαιολογικού μουσείου<sup>11</sup>.
- Ενίσχυση της πολιτιστικής ταυτότητας των αξόνων πολιτισμού του μητροπολιτικού κέντρου (Βασιλίσσης Σοφίας, Συγγρού, Πειραιώς) μέσα από παρεμβάσεις για την πολιτιστική αξιοποίηση ανεκμετάλλετων υποδομών, τη διοργάνωση θεματικών εκδηλώσεων, κ.λπ.
- Στήριξη των δημιουργικών πολιτιστικών βιομηχανιών της πόλης και, ειδικότερα, των εστιών χειροτεχνίας στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας.
- Ενεργειακή αναβάθμιση των μεγαλύτερων μουσειακών υποδομών και των άλλων πολιτιστικών υποδομών του μητροπολιτικού κέντρου και μετατροπή τους σε «πράσινα» μουσεία μέσα από παραδειγματικές παρεμβάσεις.

### *ΑΞΟΝΑΣ 4: Στήριξη και ανάπτυξη του τομέα του Σύγχρονου Πολιτισμού.*

Ενδεικτικές δράσεις:

- Ενίσχυση των φεστιβάλ Σύγχρονου Πολιτισμού και θεματική διεύρυνση με στόχο την ανάδειξη όλων των εκφάνσεων του τομέα.
- Προβολή των νέων υποδομών Σύγχρονου Πολιτισμού μέσα από την υλοποίηση μεγάλων εκθέσεων και επικοινωνιακών γεγονότων.
- Αναπτυξιακή αξιοποίηση αρχαιολογικών χώρων και μνημείων για τη φιλοξενία θεσμών και εκδηλώσεων σύγχρονου πολιτισμού με μεγαλύτερη χρονική διάρκεια.
- Διεύρυνση του κοινού μέσα από την ανάπτυξη διαφοροποιημένων πολιτιστικών προϊόντων και υπηρεσιών.
- Δημιουργία καινοτόμων πολιτιστικών προϊόντων που αξιοποιούν τις σύγχρονες τεχνολογίες για την προβολή θεματικών πολιτιστικών διαδρομών, την ανάδειξη των συλλογών και εκθέσεων των μουσείων με στόχο την τόνωση του ενδιαφέροντος του κοινού.
- Ειδικότερα, στήριξη του ΟΔΑΠ στον εκσυγχρονισμό και την παραγωγή πιστών αντιγράφων και αναμνηστικών ειδών.

### *ΑΞΟΝΑΣ 5: Δράσεις ενίσχυσης της ζήτησης.*

Ενδεικτικές δράσεις:

- Ανάπτυξη επικοινωνιακής στρατηγικής και μέσων διεθνούς προβολής της Πολιτιστικής Ταυτότητας της Περιφέρειας Αττικής.

---

<sup>11</sup> Σε αυτή τη χρονική περίοδο υλοποιούνται πολεοδομικές και άλλες μελέτες, στο πλαίσιο της ωρίμανσης της συνολικής παρέμβασης.

- Ανάπτυξη ψηφιακών εφαρμογών πολιτιστικού περιεχομένου.
- Πλήρης καθιέρωση του ηλεκτρονικού εισιτηρίου με «έξυπνες εφαρμογές», όπως: διαφοροποιημένη τιμολόγηση σε εισιτήρια που θα ισχύουν εκτός των ωρών αιχμής, εισιτήρια εβδομάδας για όλα τα μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, κ.λπ.
- Δράσεις προσέλκυσης στοχευμένων ομάδων κοινού (π.χ. έφηβοι, νέοι γονείς, τρίτη ηλικία, κ.λπ.).
- Εκπαιδευτικά προγράμματα για διαφορετικές ηλικίες.
- Ειδικά προγράμματα κοινωνικής και πολιτισμικής ενσωμάτωσης για μετανάστες.
- Δράσεις ενίσχυσης της ισότητας στην πρόσβαση στα πολιτιστικά αγαθά κοινωνικών ομάδων που υφίστανται τις συνέπειες της κρίσης, θεσμοθέτηση του voucher πολιτισμού, κ.λπ.
- Εφαρμογή πιλοτικών δράσεων που ενισχύουν τη δια βίου μάθηση και την άτυπη εκπαίδευση σε όλο το φάσμα του πολιτισμού (πολιτιστική κληρονομιά και σύγχρονος πολιτισμός) απευθυνόμενες τόσο στο γενικό κοινό όσο και σε ειδικές ομάδες κοινού (τρίτη ηλικία, μετανάστες, κ.λπ.).

#### *ΑΞΟΝΑΣ 6: Συμμετοχή στις οριζόντιες δράσεις του ΕΣΠΑ.*

Ο τομέας του Πολιτισμού θα πρέπει να αναφέρεται ρητώς και να συμμετέχει σε όλες τις οριζόντιου χαρακτήρα αναπτυξιακές πολιτικές που θα υλοποιηθούν μέσω του ΕΣΠΑ 2021 - 2027, όπως ενδεικτικά είναι οι ακόλουθες:

- Ενίσχυση επιχειρήσεων στον τομέα του Πολιτισμού, με έμφαση στον κλάδο των Πολιτιστικών Δημιουργικών Βιομηχανιών.
- Δράσεις επαγγελματικής κατάρτισης και ανάπτυξης ικανοτήτων σε απασχολούμενους και ανέργους του τομέα του Πολιτισμού.

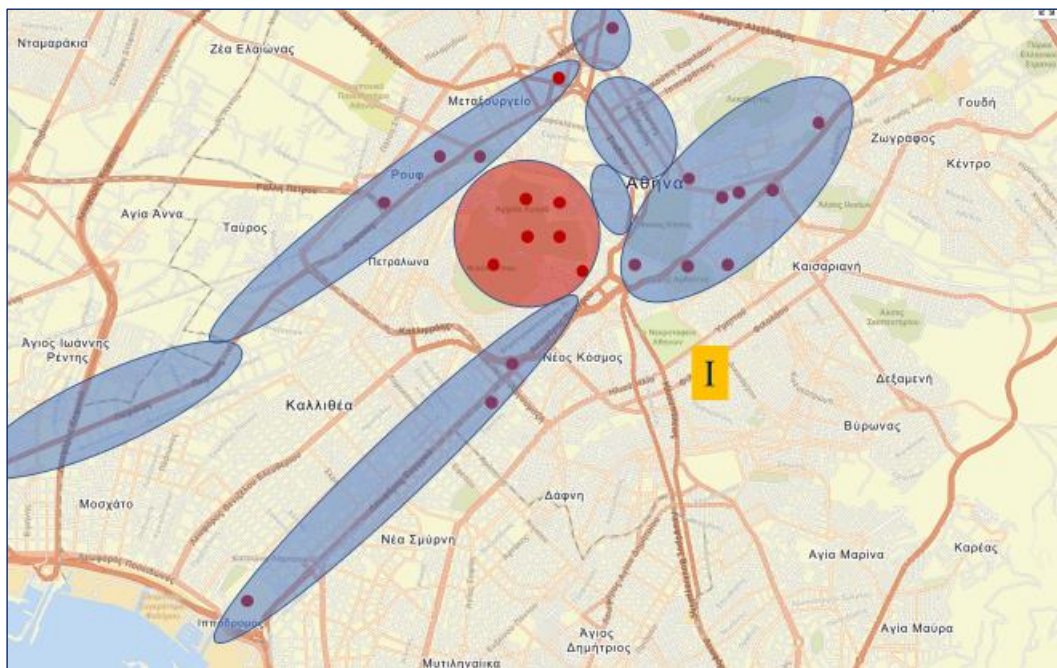
#### *ΑΞΟΝΑΣ 7: Διαχείριση και αξιολόγηση.*

Περιλαμβάνονται οι ενέργειες που αφορούν στην εξειδίκευση, υλοποίηση, παρακολούθηση και αξιολόγηση του Προγράμματος (μελέτες, εμπειρογνωμοσύνες, έρευνες, κ.λπ.).

## 7.2 Χωρικός προσδιορισμός των ζωνών / περιοχών ενδιαφέροντος

Ο Στρατηγικός Σχεδιασμός για τον τομέα του Πολιτισμού στην Αττική, με βάση τα χαρακτηριστικά που προαναφέρθηκαν, αποτελεί μία Ολοκληρωμένη Θεματική Χωρική Επένδυση. Εξετάζοντας από αυτή τη χωρική σκοπιά τον Στρατηγικό Σχεδιασμό, αυτός αναλύεται σε οκτώ Χωρικές Ζώνες Πολιτισμού / περιοχές ενδιαφέροντος.

Η Χωρική Ζώνη Πολιτισμού I (Αθήνα) περιλαμβάνει την περιοχή του ιστορικού κέντρου της Αθήνας και την γύρω από αυτό περιοχή της Αθήνας. Όπως έχει ήδη παρουσιαστεί, αυτή η χωρική ζώνη φιλοξενεί τις σημαντικότερες υποδομές Πολιτιστικής Κληρονομιάς, όπως και τις σημαντικότερες υποδομές και θεσμούς Σύγχρονου Πολιτισμού. Στη Χωρική Ζώνη I εντάσσονται οι άξονες πολιτισμού (Βασ. Σοφίας, Πειραιώς και Συγγρού) καθώς και η περιοχή του δυτικού Υμηττού, με τα ιδιαίτερα βυζαντινά μνημεία και τις περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και αναψυχής. Στο χάρτη που ακολουθεί παρουσιάζεται παραστατικά η Χωρική Ζώνη Πολιτισμού I, με ενδεικτική σήμανση των θέσεων και των πυκνώσεων των σημαντικότερων πολιτιστικών υποδομών και θεσμών.



Η υπόλοιπη ηπειρωτική Αττική χωρίζεται σε πέντε Χωρικές Ζώνες Πολιτισμού (II έως και VI). Σε κάθε μία από αυτές τις χωρικές ζώνες εντοπίζεται ένας κεντρικός πόλος έλξης επισκεπτών, ο οποίος είτε ήδη έχει καθιερωθεί, είτε θα αναδειχθεί στο πλαίσιο του Στρατηγικού Σχεδιασμού. Ειδικότερα:

- Χωρική Ζώνη Πολιτισμού II (Πειραιάς), στην οποία εντάσσεται το υπό δημιουργία Μουσείο Εναλίων Αρχαιοτήτων, το οποίο, σε συνδυασμό με τον αρχαιολογικό χώρο της Ηετιώνειας Πύλης και άλλες θέσεις ενδιαφέροντος, θα αποτελέσει ως ισχυρό πόλο έλξης επισκεπτών της Πολιτιστικής Ακτής του Πειραιά<sup>12</sup>. Σε αυτή τη χωρική ζώνη εντάσσεται και η Σαλαμίνα.
- Χωρική Ζώνη Πολιτισμού III (Ακτή), στην οποία εντάσσεται το Κέντρο Πολιτισμού Σταύρος Νιάρχος και τμήμα του νότιου παράκτιου μετώπου, από το Φαληρικό Δέλτα μέχρι τη Γλυφάδα.
- Χωρική Ζώνη Πολιτισμού IV (Σούνιο), που περιλαμβάνει το υπόλοιπο προς ανατολάς νότιο παράκτιο μέτωπο μέχρι και το Σούνιο, καθώς και το νότιο τμήμα του ανατολικού παράκτιου μετώπου, μέχρι και τη

<sup>12</sup> Αναλυτική παρουσίαση της Πολιτιστικής ακτής Πειραιά περιλαμβάνεται στο ΦΕΚ Δ 21/29.1.2020: «Συμπλήρωση και τροποποίηση του Γενικού Προγραμματικού Σχεδίου (Master Plan) Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς (Ο.Λ.Π.) Α.Ε.».



Βραυρώνα. Στη ζώνη αυτή ο αρχαιολογικός χώρος του Σουνίου αποτελεί τον κεντρικό πόλο έλξης επισκεπτών.

- *Χωρική Ζώνη Πολιτισμού V* (Μαραθώνας), στην οποία εντάσσεται το κεντρικό τμήμα του ανατολικού παράκτιου μετώπου, με κεντρικό πόλο έλξης επισκεπτών τον Μαραθώνα (Τύμβος, Μουσείο και αρχαιολογικοί χώροι).
- *Χωρική Ζώνη Πολιτισμού VI* (Τατόι), στην οποία εντάσσεται το βορειότερο τμήμα του ανατολικού παράκτιου μετώπου, με κεντρικό πόλο έλξης επισκεπτών το Τατόι, στο οποίο έχουν ήδη αρχίσει τα έργα αποκατάστασης και ανάδειξης και ο εθνικός δρυμός της Πάρνηθας.
- Στη *Χωρική Ζώνη Πολιτισμού VII* (Ελευσίνα) εντάσσεται η διαδρομή της Ιεράς Οδού (Ι.Μ. Δαφνίου) μέχρι και την Ελευσίνα, η οποία αποτελεί τον κεντρικό πόλο έλξης επισκεπτών<sup>13</sup>. Εντάσσονται επίσης το προς δυσμάς νότιο παράκτιο μέτωπο της Αττικής, όπως και το δυτικό, γύρω από την περιοχή των Αιγιοσθένων.

Οι Χωρικές Ζώνες Πολιτισμού της ηπειρωτικής Αττικής παρουσιάζονται παραστατικά στο χάρτη που ακολουθεί.

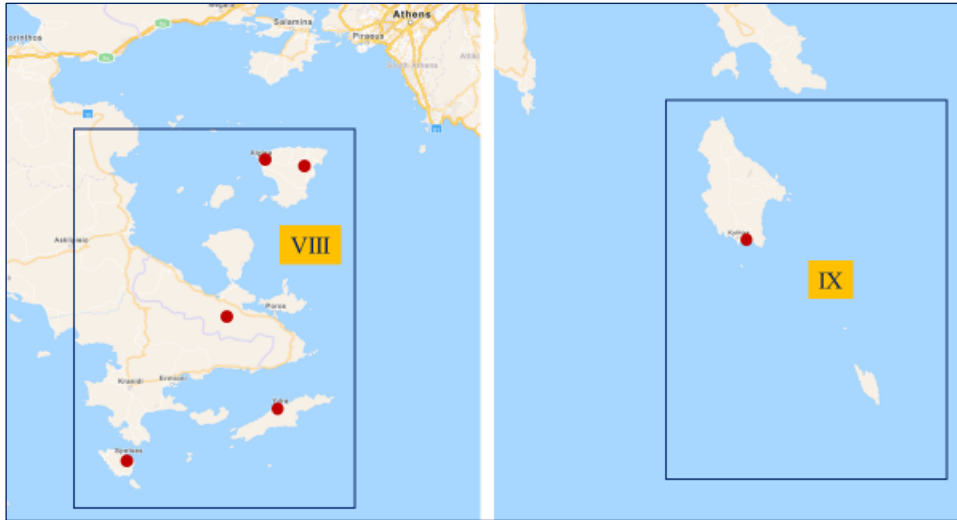


Τέλος, η νησιωτική Αττική κατανέμεται στις εξής δύο Χωρικές Ζώνες Πολιτισμού:

- *Χωρική Ζώνη Πολιτισμού VIII* (Αργοσαρωνικός), που περιλαμβάνει την Αίγινα, το Αγκίστρι, τον Πόρο, την Τροιζηνία, τα Μέθανα, την Ύδρα και τις Σπέτσες, με ισχυρά κέντρα την Αφαία, καθώς και τους οικισμούς της Ύδρας και των Σπετσών.
- *Χωρική Ζώνη Πολιτισμού IX* (Κύθηρα), που περιλαμβάνει τα νησιά των Κυθήρων και των Αντικυθήρων, τα οποία έχουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά λόγω της σχετικής γεωγραφικής τους απομόνωσης.

Οι Χωρικές Ζώνες Πολιτισμού της νησιωτικής Αττικής παρουσιάζονται παραστατικά στο χάρτη που ακολουθεί.

<sup>13</sup> Ειδικά για την Ελευσίνα θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και η διοργάνωση του θεσμού της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης που θα συμβάλει στην ενίσχυση της ταυτότητας και στη διεθνή προβολή της.



## ΜΕΡΟΣ Γ: ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

### 8. Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

#### 8.1 Βασικές έννοιες

Εν γένει, για το σχεδιασμό και την εξειδίκευση αναπτυξιακών προγραμμάτων εφαρμόζονται οι μεθοδολογίες top-down και bottom-up.

Στην top-down μεθοδολογία, η ανάλυση των δεδομένων και η αξιολόγηση των ισχυρών / ασθενών σημείων και των ευκαιριών / περιορισμών (SWOT analysis) οδηγεί στη διαμόρφωση των γενικών Αναπτυξιακών Στόχων. Στη συνέχεια οι στόχοι αυτοί αναλύονται σε επιμέρους Άξονες Σχεδιασμού, οι οποίοι με τη σειρά τους εξειδικεύονται σε συγκεκριμένα έργα και δράσεις.

Σε μεγάλο βαθμό η top-down μεθοδολογία έχει ήδη εφαρμοστεί, τόσο στο πρώτο Παραδοτέο, όσο και το πρώτο μέρος του παρόντος, δεύτερου Παραδοτέου της εμπειρογνωμοσύνης. Στο πλαίσιο αυτό έχουν προσδιοριστεί:

- οι κατευθύνσεις του Στρατηγικού Σχεδιασμού,
- οι Αναπτυξιακοί Στόχοι
- οι Βασικοί Άξονες του Στρατηγικού Σχεδιασμού.

Ως αποτέλεσμα, ο Στρατηγικός Σχεδιασμός για τον τομέα του Πολιτισμού στην Περιφέρεια Αττικής παρουσιάζεται με δομημένο και συνεκτικό τρόπο στη συνέχεια του κειμένου. Στην «καθαρή» της μορφή, αυτή η μεθοδολογία ολοκληρώνεται με τη δημιουργία αξόνων / μέτρων πολιτικής που έχουν συγκεκριμένη στόχευση, δηλαδή ενότητων δράσεων οι οποίες τελικώς εξειδικεύονται σε συγκεκριμένα έργα.

Η bottom-up μεθοδολογία κινείται αντίστροφα, καθώς ξεκινά με τη συλλογή προτάσεων για έργα / δράσεις. Οι πιθανοί φορείς υλοποίησης έργων υποβάλλουν συγκεκριμένες προτάσεις, αναφέροντας τα κύρια στοιχεία που προσδιορίζουν τα προτεινόμενα έργα, δηλαδή:

- την περιοχή επέμβασης και το φυσικό αντικείμενο,
- τον προϋπολογισμό και το χρονοδιάγραμμα,
- τη σκοπιμότητα και το βαθμό ωριμότητας,
- τον φορέα υλοποίησης και τη μέθοδο υλοποίησης.

Με τη μέθοδο αυτή δημιουργείται πολύ γρήγορα η εικόνα των αναγκών και των προσδοκιών των φορέων που υποβάλλουν προτάσεις, οι χρηματοδοτικές απαιτήσεις τους, καθώς και η εκτελεστότητα των προτάσεών τους. Στην «καθαρή» μορφή της, η μεθοδολογία αυτή προχωρεί ομαδοποιώντας τα συγκεκριμένα έργα σε θεματικές ή και γεωγραφικές ενότητες, οι οποίες τελικώς συνθέτουν ένα ολοκληρωμένο Πρόγραμμα παρεμβάσεων. Σε επόμενες ενότητες παρουσιάζεται η μέχρι σήμερα πρόοδος αυτών των διαδικασιών, καθώς και ο προγραμματισμός για το επόμενο χρονικό διάστημα.

Εν γένει, η top-down μεθοδολογία δίνει το βάρος στις μακροπρόθεσμες επιδιώξεις του προγραμματισμού, διαμορφώνοντας ένα οραματικό στρατηγικό σχέδιο, ενώ η μεθοδολογία bottom-up δίνει το βάρος στην ικανοποίηση άμεσων και ορατών αναγκών, διαμορφώνοντας ένα άμεσα υλοποιήσιμο σύνολο έργων. Η βέλτιστη μεθοδολογική προσέγγιση είναι η παράλληλη εφαρμογή και των δύο διαδικασιών, ούτως ώστε να δημιουργηθεί ένα Πρόγραμμα που θα είναι υλοποιήσιμο μέσα στις χρονικές προθεσμίες που τίθενται από το εκάστοτε κανονιστικό πλαίσιο, αλλά και που θα απαντά στις μακροπρόθεσμες απαιτήσεις της βιώσιμης ανάπτυξης. Στις επόμενες ενότητες παρουσιάζονται οι δύο αυτές διαδικασίες προγραμματισμού, καθώς και τα μέχρι σήμερα αποτελέσματά τους.



## 8.2 Μέθοδοι Ταξινόμησης Έργων / Δράσεων

### 8.2.1 Γενικά

Τα έργα / δράσεις στο οποία μπορεί να εξειδικευτεί ο Στρατηγικός Σχεδιασμός ταξινομούνται σε κατηγορίες με δύο μεθόδους:

- με την τυπολογική ταξινόμηση,
- με τη λειτουργική ταξινόμηση

Η τυπολογική ταξινόμηση κατατάσσει τα έργα σε κατηγορίες όπως είναι η φύση του φορέα υλοποίησης, η μέθοδος υλοποίησης κάθε έργου / δράσης, ο βαθμός ωριμότητας, κ.λπ. Με τον τρόπο αυτό δημιουργούνται διαχειριστικές ομάδες έργων με κοινά χαρακτηριστικά. Η ταξινόμηση αυτή έχει μεγάλη χρησιμότητα για την αποτελεσματική οργάνωση της διαχείρισης των έργων, καθώς βοηθά στην αποσαφήνιση σημαντικών θεμάτων, όπως είναι η επισήμανση και οριοθέτηση του ισχύοντος νομικού πλαισίου για κάθε ομάδα έργων, η διαμόρφωση τυπικών ροών για τις διαδικασίες ωρίμανσης ανά ομάδα έργων, η έγκαιρη διάγνωση των διαχειριστικών κινδύνων, κ.λπ. Η μέθοδος αυτή αποτελεί χρήσιμο εργαλείο εξειδίκευσης του Στρατηγικού Σχεδιασμού, καθώς οδηγεί στην επιλογή των έργων που **είναι δυνατόν να υλοποιηθούν**, δηλαδή των έργων που έχουν την απαραίτητη τεχνική και διοικητική ωριμότητα, δεν παραβιάζουν το ισχύον νομικό πλαίσιο, κ.λπ.

Η λειτουργική ταξινόμηση, κατατάσσει τα έργα / δράσεις σε κατηγορίες ανάλογα με τη λειτουργία που έχουν στη δομή του Προγράμματος και τη συνεισφορά τους στην επίτευξη των στόχων του Στρατηγικού Σχεδιασμού. Με τον τρόπο αυτό δημιουργούνται ομάδες έργων που έχουν κοινούς στόχους που μπορούν να επιτευχθούν μέσα από τη σύνθεση των αποτελεσμάτων των έργων αυτών, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι αυτά κατατάσσονται σε διαφορετικές τυπολογικές ομάδες (π.χ. κατασκευές υποδομών, soft δράσεις, κ.λπ. που στοχεύουν σε ένα κοινό οικονομικό ή και κοινωνικό αποτέλεσμα). Η λειτουργική ταξινόμηση έχει μεγάλη χρησιμότητα κατά το στάδιο του σχεδιασμού του Προγράμματος, καθώς βοηθά στην ισόρροπη επιλογή έργων / δράσεων, σε αντιστοιχία με τους στόχους και τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Η μέθοδος αυτή αποτελεί ένα επίσης χρήσιμο εργαλείο εξειδίκευσης, καθώς οδηγεί στην επιλογή των έργων που **είναι επιθυμητό να υλοποιηθούν**, δηλαδή των έργων που αποτελούν τις απαραίτητες προϋποθέσεις προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι του Στρατηγικού Σχεδιασμού.

Η τυπολογική ταξινόμηση δίνει έμφαση στο εφικτό, ενώ η λειτουργική ταξινόμηση δίνει έμφαση στο επιθυμητό. Η μονομερής χρήση της πρώτης διαδικασίας μπορεί να οδηγήσει σε αυτό που αναφέρεται ως «*ροπή προς την εκτελεστότητα*»<sup>14</sup>, με αποτέλεσμα να διαμορφωθεί ένα Πρόγραμμα που ενδεχομένως θα αποδώσει ικανοποιητικούς δείκτες απορρόφησης, όχι όμως και τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα στην οικονομία και την κοινωνία της περιοχής επέμβασης. Από την άλλη πλευρά, η μονομερής χρήση της δεύτερης διαδικασίας, μπορεί να οδηγήσει στη διαμόρφωση ενός οραματικού προγραμματικού σχεδίου, που όμως θα είναι πρακτικά ανεφάρμοστο.

Και οι δύο παραπάνω διαδικασίες εφαρμόζονται παράλληλα και συμπληρωματικά κατά την εξειδίκευση του Στρατηγικού Σχεδιασμού. Μόνο η ταυτόχρονη και ισορροπημένη εφαρμογή και των δύο αυτών μεθόδων μπορεί να αποδώσει το βέλτιστο αποτέλεσμα, δηλαδή ένα σύνολο υλοποιήσιμων έργων με αναπτυξιακή πνοή και όραμα.

---

<sup>14</sup> Βλ. Α. Μακρυδημήτρης, «Τι πρέπει να προσέχει κανείς όταν διοικεί», διαθέσιμο στο: <https://docplayer.gr/632335-Ti-prepei-na-prosehei-kaneis-otan-dioikei.html>

### 8.2.2 Η τυπολογική ταξινόμηση

Η τυπολογική ταξινόμηση των έργων / δράσεων πραγματοποιείται με τα ακόλουθα κριτήρια:

- είδος έργου / δράσης,
- κατηγορία φορέα υλοποίησης,
- μέθοδος υλοποίησης,
- βαθμός ωριμότητας.

Η ταξινόμηση των έργων / δράσεων κατά είδος, σύμφωνα με το αντικείμενό τους και την ιδιαίτερη νομοθεσία που τα διέπει, οδηγεί σε κατηγορίες της ακόλουθης μορφής:

- συνήθη τεχνικά έργα, (π.χ. κτηριακά έργα)
- έργα επί μνημείων,
- μελέτες και υπηρεσίες,
- προμήθειες.

Κάθε κατηγορία της ταξινόμησης αυτής μπορεί να αναλυθεί σε υποκατηγορίες. Για παράδειγμα, οι εργολαβίες περιλαμβάνουν τόσο τα συνήθη τεχνικά / κατασκευαστικά έργα, όσο και αναστηλώσεις μνημείων. Ιδιαίτερα, η κατηγορία των μελετών - υπηρεσιών περιλαμβάνει μεγάλη ποικιλία περιπτώσεων, όπως είναι οι τεχνικές μελέτες και έρευνες, οι μη τεχνικές μελέτες, εμπειρογνωμοσύνες και υπηρεσίες συμβούλων, έργα πληροφορικής, έργα marketing, κ.λπ. Επίσης σημειώνεται ότι συχνά τα έργα έχουν μεικτό χαρακτήρα, καθώς περιλαμβάνουν υποέργα που ταξινομούνται σε δύο ή περισσότερες από τις ανωτέρω κατηγορίες.

Ο φορέας υλοποίησης μπορεί να ανήκει σε κάποια από τις ακόλουθες κατηγορίες:

- κρατική υπηρεσία,
- υπηρεσία οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης,
- νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου,
- νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου,
- άλλης μορφής μη κερδοσκοπικός οργανισμός,
- ιδιωτική επιχείρηση.

Στην περίπτωση που, φορείς διαφορετικών κατηγοριών εμπλέκονται ενός έργου, το έργο αυτό παρουσιάζει μεικτό χαρακτήρα ως προς αυτό το κριτήριο.

Ως προς τη μέθοδο υλοποίησης εντοπίζονται οι ακόλουθες κατηγορίες:

- ανάθεση σε τρίτο, κατάλληλο οικονομικό φορέα,
- υλοποίηση με ίδια μέσα, σύμφωνα με τη γενική ισχύουσα νομοθεσία,
- υλοποίηση με τη μέθοδο της αρχαιολογικής αυτεπιστασίας, όπως αυτή προβλέπεται και ισχύει.

Εάν εφαρμόζονται διαφορετικές μέθοδοι υλοποίησης στα επιμέρους υποέργα ενός έργου, το έργο αυτό έχει μεικτό χαρακτήρα ως προς αυτό το κριτήριο. Σημειώνεται ότι οι διαδικασίες ανάθεσης διαφοροποιούνται σημαντικά εάν η αξιολόγηση των προσφορών γίνεται με μοναδικό κριτήριο την οικονομική προσφορά, ή εάν συνεκτιμώνται και άλλα κριτήρια, όπως για παράδειγμα στο σύστημα μελέτη - κατασκευή. Εξαιρετική περίπτωση είναι η διαδικασία ανάθεσης σε έργα που αφορούν στην απόκτηση ενός μοναδικού έργου τέχνης ή μιας καλλιτεχνικής εκδήλωσης.

Τέλος, τα έργα ταξινομούνται ανάλογα με το βαθμό ωριμότητας σε έργα υψηλής, μέτριας, χαμηλής και πολύ χαμηλής ωριμότητας. Με τον όρο «ωριμότητα έργου» ουσιαστικά περιγράφεται η ετοιμότητα κάθε φορέα υλοποίησης για να ξεκινήσει την εκτέλεση του έργου: π.χ. αμέσως (υψηλή ωριμότητα), σε ένα έτος (μέτρια), σε περισσότερο από ένα έτος (χαμηλή), σε μεγάλο και άγνωστο βάθος χρόνου (πολύ χαμηλή ωριμότητα).

Ο βαθμός ωριμότητας καθορίζεται από:

- την τεχνική ωριμότητα, δηλαδή από το στάδιο στο οποίο βρίσκονται οι απαιτούμενες για την εκτέλεση του έργου μελέτες (πρόδρομες ενέργειες, ανάθεση μελέτης, εκπόνηση, έγκριση, επικαιροποίηση, κ.λπ.),

- τη διοικητική ωριμότητα, δηλαδή από το στάδιο στο οποίο βρίσκονται οι απαραίτητες διοικητικές διαδικασίες (γνωμοδοτήσεις, έκδοση Υπουργικών αποφάσεων, έκδοση ΚΥΑ, κ.λπ.), και κυρίως, από το χρόνο που απαιτείται για την ολοκλήρωσή τους,
- τη θεσμική ωριμότητα, δηλαδή από το κατά πόσο είναι επαρκές το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο ή εάν απαιτούνται νομοθετικές ρυθμίσεις (π.χ. τυπικός νόμος ή προεδρικό διάταγμα),
- την ωριμότητα των βασικών προαπαιτούμενων για την υλοποίηση του έργου, όπως για παράδειγμα είναι η κυριότητα επί του ακινήτου / ανάγκη απαλλοτριώσεων, η ευχερής πρόσβαση στη θέση του έργου, κ.λπ.

Στην περίπτωση που ένα έργο αναλύεται σε περισσότερα του ενός υποέργα, ο βαθμός ωριμότητάς του καθορίζεται από το σημαντικότερο υποέργο ή από τα υποέργα που συνθέτουν την κρίσιμη διαδρομή για την ολοκληρωμένη υλοποίησή του.

Η αξιολόγηση του βαθμού ωριμότητας των έργων παρέχει τη δυνατότητα να αξιολογηθεί εκ των προτέρων η εξειδίκευση του Στρατηγικού Σχεδιασμού ως προς την εκτελεστότητά του. Η εξειδίκευση πρέπει να οδηγεί σε ένα μείγμα έργων / δράσεων με την κατάλληλη σύνθεση, στην οποία το κέντρο βάρους θα βρίσκεται στην περιοχή της υψηλής / μέτριας ωριμότητας. Στην αντίθετη περίπτωση, το Πρόγραμμα των έργων θα διατρέχει σοβαρό κίνδυνο να μην υλοποιηθεί πλήρως, σύμφωνα με τον σχεδιασμό, κάτι που μπορεί να οδηγήσει σε υπερβάσεις χρονοδιαγραμμάτων ή και κόστους, ή και σε μη πλήρως λειτουργικό φυσικό αντικείμενο.

### 8.2.3 Η λειτουργική ταξινόμηση

Η λειτουργική ταξινόμηση των έργων / δράσεων πραγματοποιείται με τα ακόλουθα κριτήρια:

- Στόχος Πολιτικής,
- Τομέας Πολιτισμού,
- Χωρικός Εντοπισμός,
- Κατηγορία έργου.

Οι Στόχοι Πολιτικής έχουν καθοριστεί από το ΕΣΠΑ 2021 - 2027 (1 έως 5). Η ταξινόμηση ανά Σ.Π. είναι ένα πολύ σημαντικό βήμα, διότι μέσω αυτής τα έργα / δράσεις είναι δυνατόν να συσχετιστούν με συγκεκριμένα Προγράμματα, δηλαδή πηγές χρηματοδότησης.

Ανάλογα με τον τομέα του Πολιτισμού στον οποίο αναφέρονται, τα έργα διακρίνονται οι εξής κατηγορίες:

- έργα Πολιτιστικής Κληρονομιάς,
- έργα Σύγχρονου Πολιτισμού,
- σύνθετα έργα, που αποσκοπούν στη συνέργεια και δικτύωση και των δύο τομέων του Πολιτισμού.

Η ταξινόμηση αυτή επιτρέπει την ορθή κατανομή των διαθέσιμων πόρων ανάμεσα στους δύο τομείς του Πολιτισμού, κάτι που αποτελεί έναν από βασικούς στόχους του Στρατηγικού Σχεδιασμού. Σε περίπτωση που διαπιστωθεί ότι η κατανομή των πόρων δεν είναι η επιθυμητή, η εξειδίκευση θα πρέπει να αναπροσαρμοστεί.

Ως προς τον χωρικό εντοπισμό τους, τα έργα / δράσεις ταξινομούνται στις εξής κατηγορίες:

- έργα εντοπισμένα σε μία Χωρική Ζώνη Πολιτισμού,
- έργα που υλοποιούνται σε δύο ή περισσότερες Χωρικές Ζώνες Πολιτισμού.

Η ταξινόμηση αναφέρεται στο χωρικό εντοπισμό του φυσικού αντικείμενων των έργων / δράσεων και όχι στα αναμενόμενα αποτελέσματα. Για παράδειγμα, ένα έργο που υλοποιείται σε μία συγκεκριμένη θέση, αλλά μπορεί να επιδρά όχι μόνο τοπικά, αλλά στο σύνολο μιας Χωρικής Ζώνης ή και της Περιφέρειας (π.χ. βελτίωση προσβασιμότητας στην Ακρόπολη) δεν ταξινομείται ως διαπεριφερειακό, αλλά ως έργο της Χωρικής Ζώνης Πολιτισμού Ι).

Τα έργα που ταξινομούνται ως εντοπισμένα σε μία Χωρική Ζώνη Πολιτισμού, μπορεί να είναι:

- Έργα με σημειακό χωρικό εντοπισμό, δηλαδή έργα, το αντικείμενο των οποίων εντοπίζεται σε μία συγκεκριμένη γεωγραφική θέση, π.χ. αποκατάσταση - ανάδειξη ενός συγκεκριμένου μνημείου ή αρχαιολογικού χώρου, εκσυγχρονισμός - αναβάθμιση υποδομών ενός μουσείου, κ.λπ.
- Έργα / δράσεις με ολοκληρωμένη ή/και διαχρονική κάλυψη μιας Χωρικής Ζώνης Πολιτισμού. Π.χ. δίκτυο θέσεων Χωρικής Ζώνης Ελευσίνας, που ενδεικτικά μπορεί να περιλαμβάνει τις εξής: Δαφνί - Ιερό Αφροδίτης - γέφυρα ελευσινιακού Κηφισού - Αρχαιολογικός χώρος και Μουσείο Ελευσίνας - Άγιος Ζαχαρίας - εργοστάσιο ΙΡΙΣ - παλιό Ελαιουργείο.

Τα έργα που υλοποιούνται σε δύο ή περισσότερες Χωρικές Ζώνες Πολιτισμού, μπορεί να είναι:

- Έργα / δράσεις με διάχυτο χωρικό εντοπισμό, δηλαδή οριζόντιες δράσεις με θεματική και όχι γεωγραφική συνοχή, π.χ. ενεργειακή αναβάθμιση επιλεγμένων μουσείων της Περιφέρειας Αττικής, πολιτιστική διαδρομή αρχαίων θεάτρων Αττικής. Τα έργα αυτά δεν καλύπτουν στην πραγματικότητα το σύνολο της Περιφέρειας, αλλά ένα σύνολο διάσπαρτων σημείων, όπου δηλαδή θα υλοποιηθούν συγκεκριμένες παρεμβάσεις.
- Έργα / δράσεις που διασυνδέουν διαφορετικές Χωρικές Ενότητες Πολιτισμού, π.χ. δίκτυο θέσεων Ανατολικής Αττικής, που μπορεί να περιλαμβάνει τις Χωρικές Ζώνες Σουνίου και Μαραθώνα.
- Έργα / δράσεις που καλύπτουν θεσμικά το σύνολο της Περιφέρειας Αττικής. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται οι δράσεις που υλοποιούν «οριζόντιες» πολιτικές, π.χ. ενισχύσεις ΜμΕ επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στις Πολιτιστικές Δημιουργικές Βιομηχανίες, επιμόρφωση ανέργων, κ.λπ.
- Έργα / δράσεις που καλύπτουν λειτουργικά τον Στρατηγικό Σχεδιασμό για το σύνολο της Περιφέρειας, π.χ. εξειδικευμένες μελέτες για τον πολιτιστικό τουρισμό στην Αττική, πρόγραμμα επικοινωνίας και

προώθησης (marketing) της Αττικής ως προορισμού πολιτιστικού τουρισμού, ψηφιακός πολιτιστικός οδηγός Αττικής, κ.λπ.

Η ταξινόμηση αυτή επιτρέπει την ορθή και ισόρροπη κατανομή των διαθέσιμων πόρων ανάμεσα στις διαφορετικές Χωρικές Ενότητες. Η σχετική χρηματοδοτική βαρύτητα που θα κατευθυνθεί σε κάθε Χωρική Ενότητα Πολιτισμού θα πρέπει να αντιστοιχεί στις ανάγκες και τις δυνατότητες που η Ενότητα αυτή έχει, ώστε να επιτευχθεί ο στόχος της ισόρροπης κατανομής των πολιτιστικών δραστηριοτήτων σε όλη την έκταση της Περιφέρειας. Σε περίπτωση που διαπιστωθεί ότι η κατανομή των πόρων δεν είναι η επιθυμητή, η εξειδίκευση θα πρέπει να αναπροσαρμοστεί.

Οι πιθανές κατηγορίες έργων στα οποία θα εξειδικευτεί ο Στρατηγικός Σχεδιασμός είναι: υποδομές (αποκατάσταση / ανάδειξη μνημείων και αρχαιολογικών χώρων, αναβάθμιση μουσείων και πολιτιστικών υποδομών, εκθέσεις) εκδηλώσεις / δράσεις (φεστιβάλ, εκθέσεις, εκπαιδευτικά προγράμματα, κ.λπ.), ψηφιακές υποδομές και εφαρμογές, ενημέρωση - πληροφόρηση, προγράμματα κατάρτισης και επανακατάρτισης, τεχνική υποστήριξη, σύνθετα έργα.

## **9. ΠΡΩΤΗ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ**

### **9.1 Η top-down εξειδίκευση του Στρατηγικού Σχεδιασμού**

#### **9.1.1 Σύνοψη της εξειδίκευσης**

Η top-down εξειδίκευση του Στρατηγικού Σχεδιασμού έχει παρουσιαστεί στο πρώτο παραδοτέο της εμπειρογνωμοσύνης και στο Β΄ Μέρος του παρόντος, δεύτερου παραδοτέου. Συνοψίζοντας τα ανωτέρω, ο Στρατηγικός Σχεδιασμός έχει τα εξής κύρια χαρακτηριστικά:

1. Έχει ολοκληρωμένο χαρακτήρα, δηλαδή:
  - καλύπτει το σύνολο της Περιφέρειας και όλους τους τομείς του Πολιτισμού (Πολιτιστική Κληρονομιά και Σύγχρονο Πολιτισμό),
  - πολυετή εφαρμογή, σε όλη την περίοδο 2021 - 2027.
  - πολλές πηγές χρηματοδότησης (ΕΣΠΑ, Ταμείο Ανάκαμψης, άλλα κοινοτικά προγράμματα, εθνικοί πόροι, χορηγίες και δωρεές, ιδιωτικές επενδύσεις, κ.λπ.).
2. Αναλύεται σε δύο Αναπτυξιακούς Στόχους:
  - Α.Σ. 1: Αποκατάσταση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων στην Αττική, με σταδιακή προσέγγιση στα επίπεδα του 2019.
  - Α.Σ. 2: Ισόρροπη κατανομή των πολιτιστικών δραστηριοτήτων στην Αττική.
3. Περιλαμβάνει τους εξής Άξονες:
  - Ανάταξη του Τομέα του Πολιτισμού από τις επιπτώσεις της πανδημίας
  - Πολιτιστική τόνωση περιοχών εκτός του Μητροπολιτικού Κέντρου της πρωτεύουσας.
  - Αναβάθμιση των προσφερόμενων υπηρεσιών Πολιτισμού εντός του Μητροπολιτικού Κέντρου
  - Στήριξη και ανάπτυξη του τομέα του Σύγχρονου Πολιτισμού.
  - Δράσεις ενίσχυσης της ζήτησης.
  - Συμμετοχή στις οριζόντιες δράσεις του ΕΣΠΑ.
  - Διαχείριση και αξιολόγηση.
4. Κάθε Άξονας έχει αναλυθεί σε ενδεικτικές δράσεις.

### 9.1.2 Συσχέτιση της Στρατηγικής του Τομέα Πολιτισμού για την Αττική με τα Προγράμματα του ΕΣΠΑ 2021 - 2027

Συνοψίζοντας όσα αναφέρθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, στην ενότητα αυτή παρουσιάζεται σε μορφή Πινάκων η συσχέτιση της προτεινόμενης Στρατηγικής του Τομέα Πολιτισμού για την Αττική με τις γενικές κατευθύνσεις και τα προγραμματικά κείμενα του ΕΣΠΑ 2021 -2027.

Αρχικά, στον Πίνακα που ακολουθεί, αποτυπώνεται ο βαθμός συσχέτισης των επτά Αξόνων της Στρατηγικής με τους πέντε Στόχους της Πολιτικής Συνοχής. Σημειώνεται ότι έξι πρώτοι Άξονες σχετίζονται ο καθένας χωριστά με περισσότερους του ενός Σ.Π., με εξαίρεση τον Σ.Π. 3. Επίσης, ο Άξονας 7 σχετίζεται μόνο με τον Σ.Π. 5, καθώς υποστηρίζει τη διοίκηση / διαχείριση ενός ολοκληρωμένου προγράμματος έργων Πολιτισμού με την μορφή ΟΧΕ στην Αττική.

ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΑΞΟΝΩΝ ΚΑΙ ΣΤΟΧΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ					
ΑΞΟΝΕΣ / ΣΤΟΧΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	ΣΠ 1: Μια εξυπνότερη Ευρώπη -προώθηση καινοτόμου και έξυπνου οικονομικού μετασχηματισμού	ΣΠ 2: Μια πιο πράσινη και ανθεκτική Ευρώπη	ΣΠ 3: Μια πιο διασυνδεδεμένη Ευρώπη	ΣΠ 4: Μια πιο κοινωνική Ευρώπη	ΣΠ 5: Μια Ευρώπη πιο κοντά στους πολίτες - προώθηση της βιώσιμης και ολοκληρωμένης ανάπτυξης περιοχών
Α.Π. 1: Ανάταξη του Τομέα του Πολιτισμού από τις επιπτώσεις της πανδημίας	XX			XX	X
Α.Π. 2: Πολιτιστική τόνωση περιοχών εκτός του Μητροπολιτικού Κέντρου της πρωτεύουσας	X	X		XX	XXX
Α.Π. 3: Αναβάθμιση των προσφερόμενων υπηρεσιών Πολιτισμού εντός του Μητροπολιτικού Κέντρου	X	X		XX	XXX
Α.Π. 4: Στήριξη και ανάπτυξη του τομέα του Σύγχρονου Πολιτισμού	XXX			XX	XX
Α.Π. 5: Δράσεις ενίσχυσης της ζήτησης	XX			XX	XX
Α.Π. 6: Συμμετοχή στις οριζόντιες δράσεις του ΕΣΠΑ	XXX	XX		XX	X
Α.Π. 7: Διαχείριση και αξιολόγηση					XXX

Στον επόμενο Πίνακα, αποτυπώνεται η βαθμός συσχέτισης των Αναπτυξιακών Στόχων της Στρατηγικής με τα χρηματοδοτικά Προγράμματα. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο Αναπτυξιακός Στόχος 1, λόγω του βραχυπρόθεσμου και μεσοπρόθεσμου ορίζοντα επίτευξης, σχετίζεται ισχυρά με τη στοχοθεσία του Μηχανισμού Ανάκαμψης και Σταθερότητας (RRF) καθώς και το Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης του Τομέα Πολιτισμού (ΕΠΑ 2021 - 2025). Από την άλλη πλευρά, ο Αναπτυξιακός Στόχος 2 σχετίζεται ισχυρά με τα Προγράμματα του ΕΣΠΑ 2021 – 2027.



ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΣΤΟΧΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ <sup>15</sup>		
ΠΗΓΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ	ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ 1	ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ 2
ΕΣΠΑ 2021 - 2027	X	XXX
Ταμείο Ανάκαμψης	XXX	X
Εθνικοί Πόροι	XX	X

Στον Πίνακα που ακολουθεί αποτυπώνεται ο βαθμός συσχέτισης των χρηματοδοτικών Προγραμμάτων με τους επτά Άξονες, στους οποίους έχει αναλυθεί η Στρατηγική του Τομέα Πολιτισμού για την Αττική.

ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ	ΑΞΟΝΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ ΤΟΜΕΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ <sup>16</sup>						
	1	2	3	4	5	6	7
Ε.Π. Αττική		XXX	XXX	XX	XX		XXX
Ε.Π «Ανταγωνιστικότητα - Επιχειρηματικότητα - Καινοτομία»						XXX	
Ε.Π Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση						XXX	
Ε.Π Ψηφιακός Μετασχηματισμός						XXX	
Πρόγραμμα «Περιβάλλον Ενέργεια Κλιματική Αλλαγή»						XXX	
Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης (Τομέας Πολιτισμού)	XXX	XX	XX	XX	XX		
Εθνικό Πρόγραμμα Τομέα Πολιτισμού 2021 – 2025 (ΠΔΕ)	XX	X	X	X	X		

Σε σχέση με τον ανωτέρω Πίνακα σημειώνονται τα ακόλουθα:

- Το ΠΕΠ Αττικής έχει ισχυρή συσχέτιση με τους Άξονες 2 και 3 και μπορεί να χρηματοδοτήσει πολιτιστικές επενδύσεις σε υποδομές και θεσμούς (φεστιβάλ και εκδηλώσεις). Παράλληλα, μπορεί να υποστηρίξει τους Άξονες 4 και 5 και να χρηματοδοτήσει πολιτιστικές δράσεις που στηρίζουν την κοινωνική συνοχή, δράσεις που ενδυναμώνουν και τονώνουν το ενδιαφέρον ειδικών ομάδων κοινού, καθώς και στοχευμένες δράσεις κατάρτισης.
- Τα τέσσερα Τομεακά Προγράμματα σχετίζονται ισχυρά με τον Άξονα 6 και μπορούν να υποστηρίξουν «οριζόντιες δράσεις» του Τομέα που σχετίζονται με τους Στόχους Πολιτικής 1, 4 και 2. Ειδικότερα:
  - \* Όλες οι δράσεις που σχετίζονται με προγράμματα κατάρτισης, εκπαίδευσης και προσέλκυσης επιμέρους ομάδων κοινού σε πολιτιστικές υπηρεσίες και αγαθά μπορούν να χρηματοδοτηθούν από το Ε-ΠΑΝΑΔΕΔΒΜ, όπως ισχύει στο τρέχον ΕΣΠΑ (βλ. εκπαιδευτικά προγράμματα καλλιτεχνικής εκπαίδευσης).
  - \* Επίσης, κρατικές ενισχύσεις που συνδέονται με κλάδους των ΠΔΒ καθώς και έργα ψηφιακού μετασχηματισμού για επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στις ΠΔΒ μπορούν να χρηματοδοτηθούν από το ΕΠΑΝΕΚ.
  - \* Το Ε.Π «Ψηφιακός Μετασχηματισμός» προβλέπεται να χρηματοδοτήσει τον Ψηφιακό Πολιτισμό και τις συναφείς δράσεις για ψηφιακές υποδομές και εφαρμογές με διαπεριφερειακή εμβέλεια.

<sup>15</sup> Αναπτυξιακοί Στόχοι:

Α.Σ. 1: Αποκατάσταση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων στην Αττική, με σταδιακή προσέγγιση στα επίπεδα του 2019.

Α.Σ. 2: Ισορροπη κατανομή των πολιτιστικών δραστηριοτήτων στην Αττική.

<sup>16</sup> Άξονες:

1. Ανάταξη του Τομέα του Πολιτισμού από τις επιπτώσεις της πανδημίας
2. Πολιτιστική τόνωση περιοχών εκτός του Μητροπολιτικού Κέντρου της πρωτεύουσας.
3. Αναβάθμιση των προσφερόμενων υπηρεσιών Πολιτισμού εντός του Μητροπολιτικού Κέντρου
4. Στήριξη και ανάπτυξη του τομέα του Σύγχρονου Πολιτισμού.
5. Δράσεις ενίσχυσης της ζήτησης.
6. Συμμετοχή στις οριζόντιες δράσεις του ΕΣΠΑ.
7. Διαχείριση και αξιολόγηση.

- \* Τέλος, το Ε.Π «Περιβάλλον – Ενέργεια – Κλιματική Αλλαγή» μπορεί να χρηματοδοτήσει την ενεργειακή αναβάθμιση πολιτιστικών υποδομών της Αττικής με εθνική εμβέλεια ή έργα για την προστασία του πολιτιστικού τοπίου της Αττικής από την κλιματική αλλαγή.
- Το Ταμείο Ανάκαμψης μπορεί ιδιαίτερα να συνεισφέρει στον Άξονα 1 που αφορά την ανάταξη του Τομέα του Πολιτισμού από τις επιπτώσεις της πανδημίας, λόγω της άμεσης εκκίνησης του Προγράμματος των έργων.
- Τέλος, το Εθνικό Πρόγραμμα Τομέα Πολιτισμού 2021 – 2025 (ΠΔΕ) είναι λογικό ότι θα αποτελέσει μία συμπληρωματική πηγή χρηματοδότησης για μελέτες και έργα συμπληρωματικά που θα ενισχύσουν τον ολοκληρωμένο χαρακτήρα της Στρατηγικής.

## 9.2 Η bottom - up εξειδίκευση του Στρατηγικού Σχεδιασμού

### 9.2.1 Τα διαθέσιμα δεδομένα

Η bottom-up εξειδίκευση στηρίζεται στις προτάσεις που έχουν υποβληθεί από τους φορείς που είναι αρμόδιοι για το σχεδιασμό και την υλοποίηση έργων και δράσεων. Οι διαθέσιμες προτάσεις σε αυτή τη φάση εκπόνησης της εμπειρογνωμοσύνης είναι:

- Οι προτάσεις των Υπηρεσιών του ΥΠΠΟΑ, τις οποίες συγκέντρωσε και επεξεργάστηκε η ΕΔΕΠΟΛ.
- Οι προτάσεις εποπτευόμενων φορέων του Σύγχρονου Πολιτισμού, τις οποίες συγκέντρωσε το γραφείο του Υφυπουργού Πολιτισμού και μας διατέθηκαν από την ΕΔΕΠΟΛ.
- Τα έργα που έχουν ενταχθεί και προταθεί στο Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας.

Συνολικά, με αυτό τον τρόπο συγκεντρώθηκαν 157 προτάσεις που αθροίζουν ένα συνολικό προϋπολογισμό της τάξης των 347 εκατ. ευρώ. Σε σχέση με τις προτάσεις αυτές σημειώνονται τα ακόλουθα:

- Ορισμένες από αυτές είναι δυνατόν να ενοποιηθούν. Για παράδειγμα, οι τρεις προτάσεις του πίνακα που ακολουθεί μπορούν να υλοποιηθούν ως ένα έργο.

Στερέωση και αποκατάσταση Ι.Μ. Αγίου Αντωνίου Παλαιοχώρας Κυθήρων.	80.000
Στερέωση και αποκατάσταση Ι.Μ. Αγίας Βαρβάρας Παλαιοχώρας Κυθήρων.	80.000
Στερέωση και αποκατάσταση του οικισμού της Παλαιοχώρας Κυθήρων	450.000
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>610.000</b>

- Αντιστρόφως, ορισμένες προτάσεις έχουν ήδη αναλυθεί σε επιμέρους έργα. Για παράδειγμα, η πρόταση «Αποκατάσταση και Αξιοποίηση του πρώην βασιλικού κτήματος Τατοΐου» έχει ήδη αναλυθεί σε επιμέρους έργα και υποέργα, σύμφωνα με τον πίνακα που ακολουθεί.

3.1 Δίκτυα υποδομών	20.000.000
3.1.1 Δίκτυα υποδομών Λειτουργικότητας	15.000.000
3.1.2 Λοιπά έργα Λειτουργικότητας	5.000.000
3.2 Θερινό Ανάκτορο	15.800.000
3.2.1 Στερέωση και αποκατάσταση Ανακτόρου	14.300.000
3.2.2 Επανάχρηση Ανακτόρου ως επισκέψιμο Μουσείου (Εφαρμογή της Μουσειολογικής - Μουσειογραφικής Μελέτης)	1.500.000
3.3 Νέο Βουστάσιο	
3.3.1 Αποκατάσταση κτηρίου νέου βουστασίου	4.000.000
3.3.2 Επανάχρηση κτηρίου νέου βουστασίου ως μουσείου	300.000
3.4 Κήποι Ανακτόρου	3.000.000
3.5 Συντήρηση και αποκατάσταση αντικειμένων	2.240.000
3.6 Προετοιμασία εκθεμάτων	810.000
3.7 Καταγραφή και Ψηφιοποίηση αντικειμένων	1.750.000
3.8 Ψηφιοποίηση χαρτίου υλικού	800.000
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>48.700.000</b>

- Τέλος, σημειώνεται ότι 13 προτάσεις δεν έχουν προϋπολογισμό.

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι οι 157 προτάσεις δεν αποτελούν 157 έργα, με την έννοια που έχει το έργο στο Σύστημα Διαχείρισης του ΕΣΠΑ. Συμπερασματικά, το σύνολο των προτάσεων που έχει συλλεγεί, αποτελεί μεν μία πρώτη βάση επεξεργασίας της εξειδίκευσης, ωστόσο είναι βέβαιο ότι, στο πλαίσιο της εξειδίκευσης του Στρατηγικού Σχεδίου θα απαιτηθούν και νέοι κύκλοι επεξεργασίας των προτάσεων, ώστε να δημιουργηθούν ασφαλείς κατάλογοι έργων που θα χρηματοδοτηθούν από την επόμενη προγραμματική περίοδο.

### 9.2.2 Επεξεργασία των δεδομένων

Για την επεξεργασία των προτάσεων δημιουργήθηκε ειδική εφαρμογή σε περιβάλλον Access 2016. Η βάση δεδομένων τροφοδοτήθηκε με τα στοιχεία που δόθηκαν από την ΕΔΕΠΟΑ και στη συνέχεια τα έργα χαρακτηρίστηκαν με βάση τα ακόλουθα κριτήρια:

- *Στόχος Πολιτικής.*  
Τιμές: Σ.Π. 1, Σ.Π. 2, Σ.Π. 3, Σ.Π. 4, Σ.Π. 5.
- *Τομέας Πολιτισμού.*  
Τιμές: Πολιτιστική Κληρονομιά, Σύγχρονος Πολιτισμός, σύνθετο έργο.
- *Χωρική Ζώνη Πολιτισμού:*  
Τιμές: I: Αθήνα, II: Πειραιάς, III: Ακτή, IV: Σούνιο, V: Μαραθώνας, VI: Τατόι, VII: Ελευσίνα, VIII: Αρ-  
γοσαρωνικός, IX: Κύθηρα, A: Αττική, Δ: Διαπεριφερειακό.
- *Κατηγορία έργου.*  
Τιμές: υποδομές, εκδηλώσεις - δράσεις, ψηφιακές εφαρμογές και υποδομές, κατάρτιση - εκπαίδευση, ενη-  
μέρωση - πληροφόρηση, τεχνική υποστήριξη, ερευνητικό έργο, σύνθετο έργο.
- *Κατηγορία φορέα υλοποίησης.*  
Τιμές: κρατική υπηρεσία, υπηρεσία οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης, νομικό πρόσωπο δημοσίου δι-  
καίου, νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, άλλης μορφής μη κερδοσκοπικός οργανισμός, ιδιωτική επιχεί-  
ρηση, σύνθετο έργο.
- *Είδος έργου - δράσης.*  
Τιμές: τεχνικό έργο, έργο επί μνημείων, μελέτη / υπηρεσία, προμήθεια, σύνθετο έργο.
- *Μέθοδος υλοποίησης.*  
Τιμές: ανάθεση σε τρίτο, ίδια μέσα, αρχαιολογική αυτεπιστασία, σύνθετο έργο.
- *Ωριμότητα.*  
Τιμές: υψηλή, μέτρια, χαμηλή, πολύ χαμηλή.

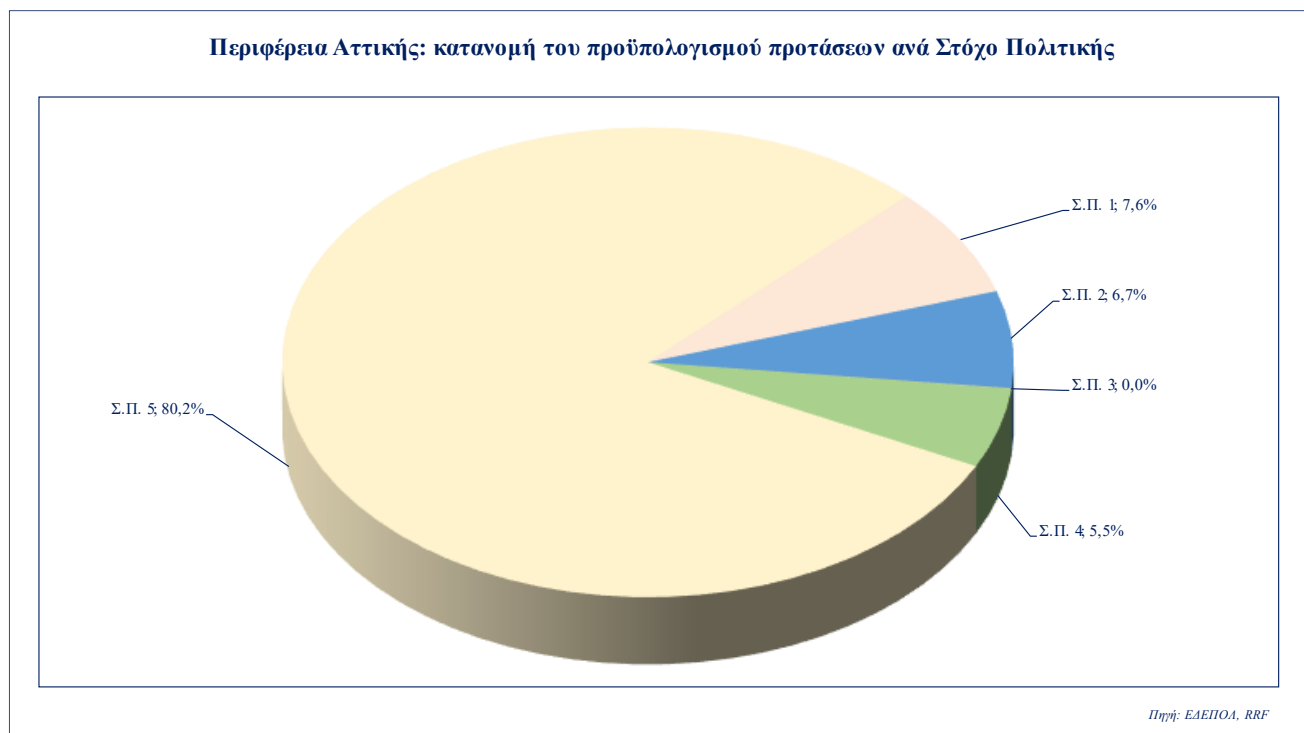
Προκειμένου να πραγματοποιηθεί αυτή η πρώτη επεξεργασία συμπληρώθηκαν, όσο ήταν δυνατό, οι τιμές των ανωτέρω πεδίων. Σε αρκετές περιπτώσεις τα υπάρχοντα δεδομένα δεν ήταν επαρκή, προκειμένου να γίνει ασφαλής συμπλήρωση των πεδίων. Οι 157 προτάσεις, όπως έχουν διαμορφωθεί μετά από αυτή την επεξεργασία, παρουσιάζονται στο Παράρτημα Α του παρόντος παραδοτέου.

### 9.2.3 Αποτελέσματα της επεξεργασίας

Όπως ήδη αναφέρθηκε, συνολικά έχουν καταγραφεί 157 προτάσεις που αθροίζουν ένα συνολικό προϋπολογισμό της τάξης των 347 εκατ. ευρώ. Από την ανάλυση των δεδομένων αυτών των προτάσεων προκύπτουν χρήσιμα στοιχεία, τα σημαντικότερα από τα οποία παρουσιάζονται στη συνέχεια.

- α) Οι προτάσεις κατανέμονται στους Στόχους Πολιτικής της επόμενης προγραμματικής περιόδου σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάζονται στον πίνακα και το διάγραμμα που ακολουθούν.

ΤΟΜΕΑΣ	ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ		ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ	
	Πλήθος	%	Ευρώ, τρέχουσες τιμές	%
Σ.Π. 1	33	21,0%	26.382.300	7,6%
Σ.Π. 2	21	13,4%	23.145.600	6,7%
Σ.Π. 3	1	0,6%	88.040	0,0%
Σ.Π. 4	29	18,5%	19.103.080	5,5%
Σ.Π. 5	73	46,5%	278.332.069	80,2%
<b>ΣΥΝΟΛΑ</b>	<b>157</b>	<b>100,0%</b>	<b>347.051.089</b>	<b>100,0%</b>



Από τα παραπάνω στοιχεία καθίσταται εμφανής η ιδιαίτερα μεγάλη βαρύτητα που έχει ο Στόχος Πολιτικής 5, στον οποίο αθροίζονται τα 4/5 περίπου του συνολικού προϋπολογισμού των προτάσεων. Είναι εμφανής επίσης η σημασία που έχουν οι Στόχοι Πολιτικής 1, 2 και 4 οι οποίοι συγκεντρώνουν το 7,5%, το 6,7% και το 5,5% του συνολικού προϋπολογισμού των προτάσεων, αντίστοιχα.

- β) Ο προϋπολογισμός των προτάσεων κατανέμεται ανά τομέα Πολιτισμού με μία σχέση περίπου 3:1, όπως παρουσιάζεται στον πίνακα και το διάγραμμα που ακολουθούν.

ΤΟΜΕΑΣ	ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ		ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ	
	Πλήθος	%	Ευρώ, τρέχουσες τιμές	%
Πολιτιστική Κληρονομιά	72	45,9%	267.513.899	77,1%
Σύγχρονος Πολιτισμός	85	54,1%	79.537.190	22,9%
<b>ΣΥΝΟΛΑ</b>	<b>157</b>	<b>100,0%</b>	<b>347.051.089</b>	<b>100,0%</b>



γ) Σε ό,τι αφορά την κατηγορία του φορέα πρότασης / υλοποίησης, οι προτάσεις που αναφέρονται στον τομέα της Πολιτιστικής Κληρονομιάς προέρχονται σχεδόν αποκλειστικά από τις Υπηρεσίες του ΥΠΠΟΑ, όπως παρουσιάζεται στον πίνακα που ακολουθεί.

ΦΟΡΕΑΣ	ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ	%
ΒΧΜ	5	1.300.000	0,5%
ΓΔΑΜΤΕ	1	30.000.000	11,2%
ΔΑΑΜ	2	4.200.000	1,6%
ΔΕΕΑΜΠΚ, ΕΕΑ	1	74.400.000	27,8%
ΔΜΕΕΜΠΚ	1	-	-
ΔΠΑΝΣΜ	2	5.077.200	1,9%
ΔΠΑΝΣΜ, ΔΣΑΝΜ, ΔΔΕΑΜ	1	48.700.000	18,2%
ΔΣΑΝΜ	4	7.000.000	2,6%
ΕΑΜ	2	-	-
ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	5	3.600.000	1,3%
ΕΦΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ	10	17.210.000	6,4%
ΕΦΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ	4	6.100.000	2,3%
ΕΦΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ	22	14.276.699	5,3%
ΕΦΑ ΠΟΛΗΣ ΑΘΗΝΩΝ	6	10.600.000	4,0%

ΜΕΛΜΟΦΑΚΕ	1	-	-
ΜΝΕΠ	1	2.000.000	0,7%
ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	1	350.000	0,1%
ΟΔΑΠ	1	32.500.000	12,1%
ΥΝΜΤΕΑΑΣΕΚ	1	200.000	0,1%
ΥΣΜΑ	1	10.000.000	3,7%
<b>ΣΥΝΟΛΑ</b>	<b>72</b>	<b>267.513.899</b>	<b>100,0%</b>

Από την άλλη πλευρά, το σύνολο των προτάσεων που αναφέρονται στο Σύγχρονο Πολιτισμό προέρχονται από Νομικά Πρόσωπα, όπως παρουσιάζεται στον πίνακα που ακολουθεί. Σημειώνεται ότι στο βαθμό που θα διευρυνθεί ο κατάλογος των φορέων που θα υποβάλουν προτάσεις, θα αυξηθούν αναλόγως τόσο ο αριθμός των προτάσεων όσο και ο προϋπολογισμός τους.

ΦΟΡΕΑΣ	ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ	%
ΜοΜUS	4	220.000	0,3%
ΔΠΑΝΣΜ	1	9.300.000	11,7%
ΕΘΝΙΚΗ ΛΥΡΙΚΗ ΣΚΗΝΗ	20	12.400.000	15,6%
ΕΘΝΙΚΗ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ	1	-	-
ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ	13	10.964.000	13,8%
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ	1	-	-
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΥ	4	4.000.000	5,0%
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΦΕΣΤΙΒΑΛ	15	3.214.360	4,0%
ΚΡΑΤΙΚΗ ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΑΘΗΝΩΝ	7	13.338.830	16,8%
ΚΡΑΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΟΡΧΗΣΤΡΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ	4	-	-
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΜΕΓΑΡΟΥ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΑΘΗΝΩΝ	8	8.450.000	10,6%
ΤΑΙΝΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	5	10.150.000	12,8%
ΩΔΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	2	7.500.000	9,4%
<b>ΣΥΝΟΛΑ</b>	<b>85</b>	<b>79.537.190</b>	<b>100,0%</b>

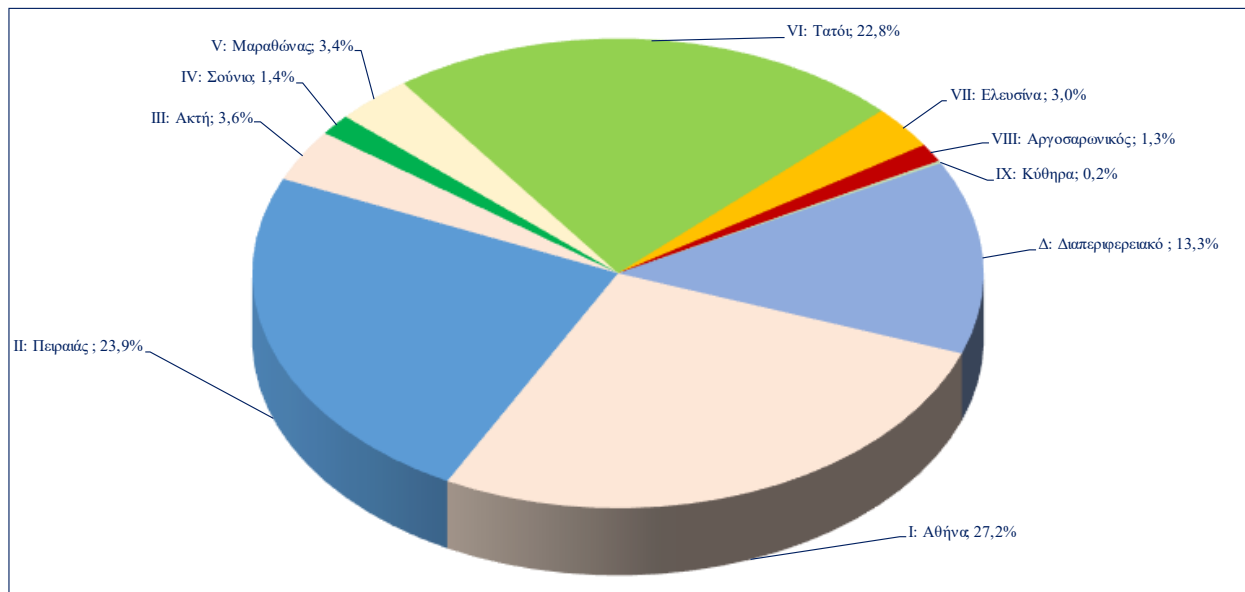
- δ) Η κατανομή του συνολικού προϋπολογισμού προτάσεων ανά χωρική ζώνη Πολιτισμού αποτυπώνει την τάση αποκέντρωσης και ισόρροπης κατανομής σε όλη την έκταση της Περιφέρειας. Όπως παρουσιάζεται στον πίνακα και το διάγραμμα που ακολουθούν η ζώνη της Αθήνας έρχεται πρώτη, ενώ πολύ υψηλά ποσοστά συγκεντρώνουν οι χωρικές ζώνες του Πειραιά και του Τατοΐου. Επίσης, σημαντικό μερίδιο του προϋπολογισμού αντιστοιχεί σε προτάσεις που έχουν διαπεριφερειακή διάσταση.

ΧΩΡΙΚΗ ΖΩΝΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ	ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ	%
I: Αθήνα	75	94.276.470	27,2%
II: Πειραιάς	14	82.795.639	23,9%
III: Ακτή	17	12.530.000	3,6%
IV: Σούνιο	4	4.960.000	1,4%
V: Μαραθώνας	3	11.800.000	3,4%
VI: Τατόι	5	79.150.000	22,8%
VII: Ελευσίνα	3	10.300.000	3,0%
VIII: Αργοσαρωνικός	6	4.361.060	1,3%
IX: Κύθηρα	7	610.000	0,2%



Δ: Διαπεριφερειακό	23	46.267.920	13,3%
<b>ΣΥΝΟΛΑ</b>	<b>157</b>	<b>347.051.089</b>	<b>100,0%</b>

Περιφέρεια Αττικής: κατανομή του προϋπολογισμού των προτάσεων ανά Χωρική Ζώνη Πολιτισμού

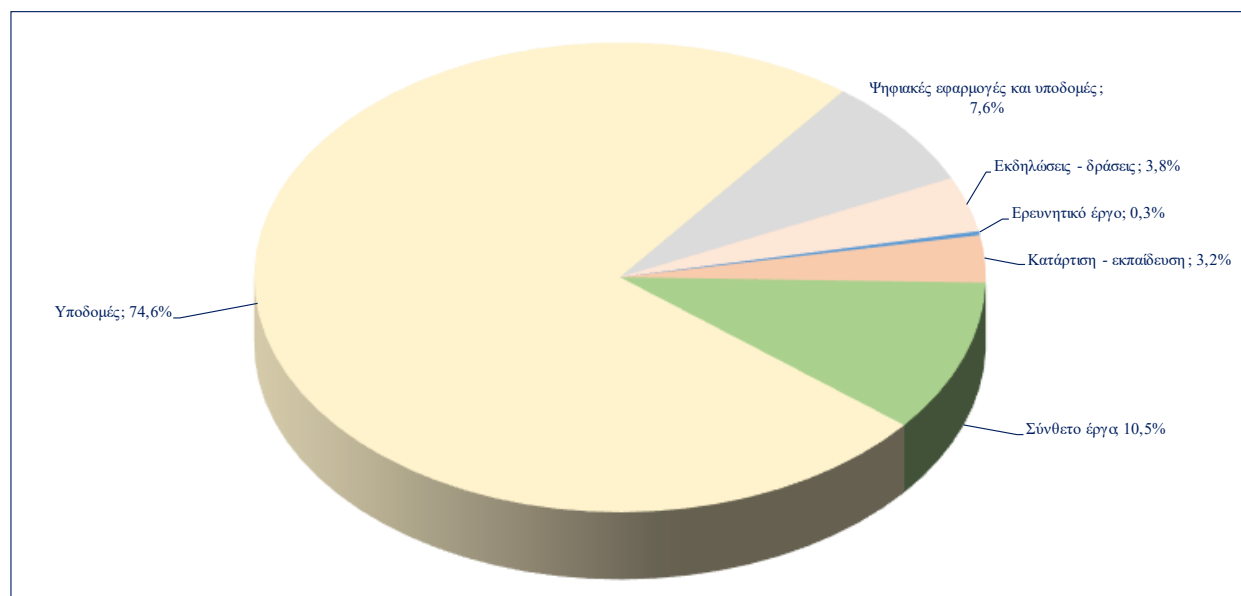


Πηγή: ΕΛΕΠΟΑ, RRF

- ε) Σε ό,τι αφορά την κατηγορία των προτάσεων, το μεγαλύτερο μέρος του προϋπολογισμού τους αναφέρεται στη δημιουργία ή την αναβάθμιση υποδομών (μουσεία, μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι, υποδομές σύγχρονου Πολιτισμού, κ.λπ.). Σημειώνεται ότι στις προτάσεις που αφορούν τις εκδηλώσεις - δράσεις Σύγχρονου Πολιτισμού δεν συμπεριλαμβάνονται τα Φεστιβάλ και οι σχετικές εκδηλώσεις. Επίσης, δεν έχουν ακόμη υποβληθεί προτάσεις για τις κατηγορίες «εκδηλώσεις - δράσεις» και «κατάρτιση - εκπαίδευση» στον τομέα της Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Σημειώνεται ακόμη ότι στην κατηγορία «σύνθετο έργο» το μεγαλύτερο μέρος του προϋπολογισμού αντιστοιχεί στο έργο του ΟΔΑΠ που έχει ενταχθεί στο Ταμείο Ανάκαμψης.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ (ευρώ, τρέχουσες τιμές)	%
Εκδηλώσεις - δράσεις	10	13.188.680	3,8%
Ερευνητικό έργο	2	950.000	0,3%
Κατάρτιση - εκπαίδευση	25	11.258.400	3,2%
Σύνθετο έργο	4	36.340.000	10,5%
Υποδομές	83	258.883.669	74,6%
Ψηφιακές εφαρμογές και υποδομές	33	26.430.340	7,6%
<b>ΣΥΝΟΛΑ</b>	<b>157</b>	<b>347.051.089</b>	<b>100,0%</b>

### Περιφέρεια Αττικής: κατανομή του προϋπολογισμού προτάσεων ανά κατηγορία

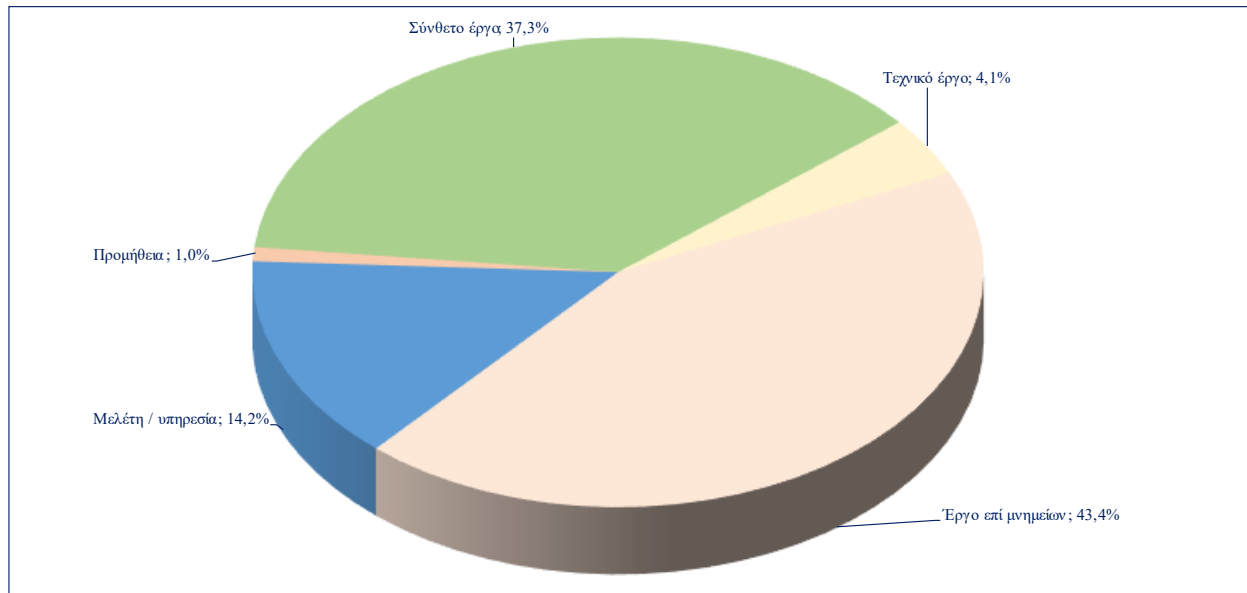


Πηγή: ΕΑΕΠΟΑ, RRF

στ) Σε ό,τι αφορά το είδος των προτάσεων, το μεγαλύτερο μέρος του προϋπολογισμού τους αναφέρεται σε επεμβάσεις επί μνημείων (αρχαίων και νεότερων), ενώ σημαντικό μέρος αναφέρεται σε σύνθετα έργα, δηλαδή σε έργα που αναλύονται σε περισσότερα του ενός είδη. Αξιοσημείωτο είναι το ποσοστό των προτάσεων που ταξινομούνται ως «μελέτη - υπηρεσία».

ΕΙΔΟΣ	ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ (ευρώ, τρέχουσες τιμές)	%
Έργο επί μνημείων	47	150.759.317	43,4%
Μελέτη / υπηρεσία	66	49.435.380	14,2%
Προμήθεια	10	3.385.000	1,0%
Σύνθετο έργο	17	129.284.472	37,3%
Τεχνικό έργο	17	14.186.920	4,1%
<b>ΣΥΝΟΛΑ</b>	<b>157</b>	<b>347.051.089</b>	<b>100,0%</b>

**Περιφέρεια Αττικής: κατανομή του προϋπολογισμού προτάσεων ανά είδος**

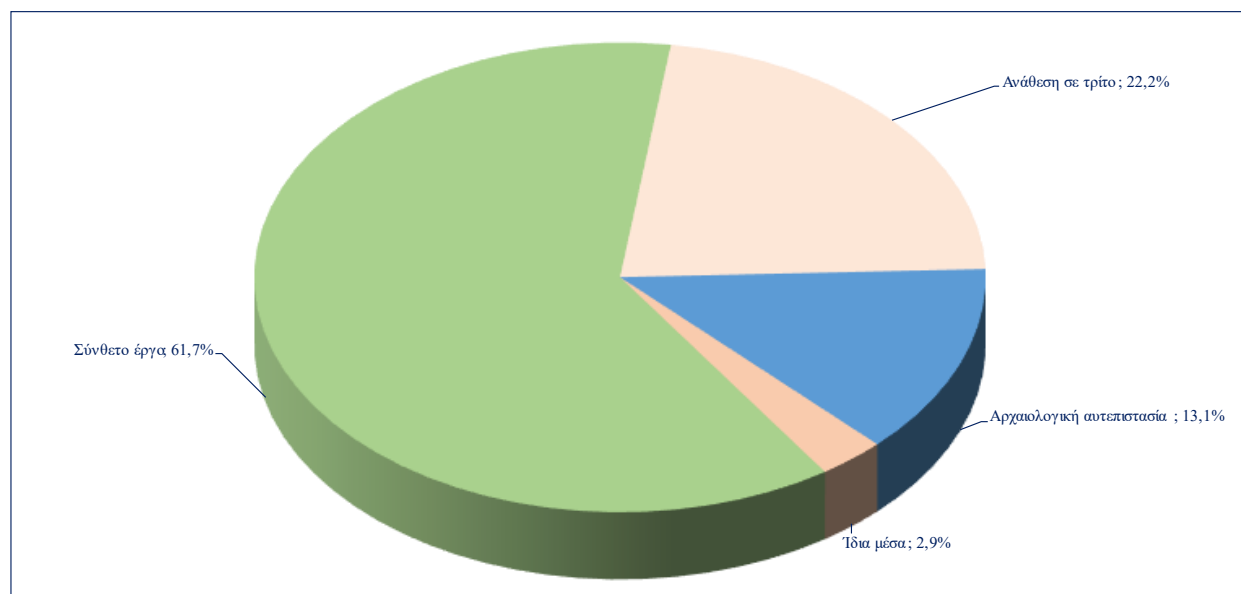


Πηγή: ΕΛΕΠΟΑ, RRF

- ζ) Σε ό,τι αφορά τη μέθοδο υλοποίησης, το μεγαλύτερο μέρος του προϋπολογισμού των προτάσεων αναφέρεται σε σύνθετα έργα, τα οποία θα υλοποιηθούν, αναλυόμενα σε υποέργα, τόσο δι' αυτεπιστασίας όσο και μέσω ανάθεσης σε τρίτο (ανάδοχο).

ΜΕΘΟΔΟΣ	ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ (ευρώ, τρέχουσες τιμές)	%
Ανάθεση σε τρίτο	53	77.135.160	22,2%
Αρχαιολογική αυτεπιστασία	37	45.612.117	13,1%
Ίδια μέσα	27	10.236.000	2,9%
Σύνθετο έργο	40	214.067.812	61,7%
<b>ΣΥΝΟΛΑ</b>	<b>157</b>	<b>347.051.089</b>	<b>100,0%</b>

**Περιφέρεια Αττικής: κατανομή του προϋπολογισμού προτάσεων ανά μέθοδο υλοποίησης**

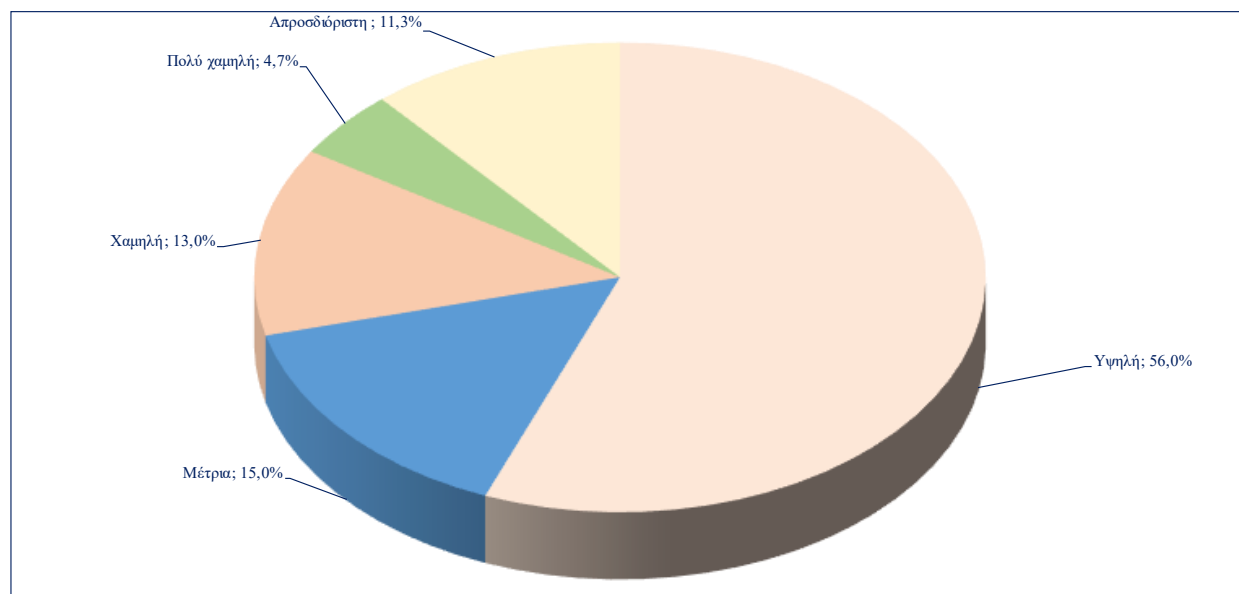


Πηγή: ΕΑΕΠΟΑ, RRF

η) Σε ό,τι αφορά το βαθμό ωριμότητας των προτάσεων, με βάση τα διαθέσιμα σε αυτή τη φάση στοιχεία παρουσιάζεται η κατάσταση ωριμότητάς τους στον πίνακα και το διάγραμμα που ακολουθούν.

ΩΡΙΜΟΤΗΤΑ	ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ (ευρώ, τρέχουσες τιμές)	%
Υψηλή	23	194.198.040	56,0%
Μέτρια	27	52.156.057	15,0%
Χαμηλή	23	48.046.432	13,8%
Πολύ χαμηλή	24	16.396.650	4,7%
Απροσδιόριστη	60	36.253.910	10,4%
<b>ΣΥΝΟΛΑ</b>	<b>157</b>	<b>347.051.089</b>	<b>100,0%</b>

### Περιφέρεια Αττικής: κατανομή του προϋπολογισμού προτάσεων ανά ωριμότητα



Πηγή: ΕΛΕΠΟΑ, RRF

Σημειώνεται ότι σε αυτό το στάδιο της εμπειρογνωμοσύνης δεν έχουν πραγματοποιηθεί συνεργασίες με τους φορείς που υπέβαλαν τις προτάσεις και η εκτίμηση του βαθμού ωριμότητας στην πλειονότητα των περιπτώσεων οφείλεται στις εκτιμήσεις της ΕΔΕΠΟΑ. Ως αποτέλεσμα, για 60 προτάσεις, κυρίως του τομέα του Σύγχρονου Πολιτισμού δεν κατέστη προς το παρόν δυνατή η εκτίμηση του βαθμού ωριμότητας. Είναι, ωστόσο, εντυπωσιακό το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος του συνολικού προϋπολογισμού των προτάσεων αναφέρεται σε προτάσεις «υψηλής ωριμότητας».

## 10. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

### 10.1 Ο Στρατηγικός Σχεδιασμός

Η άσκηση που έχει προηγηθεί στο προηγούμενο και το παρόν παραδοτέο της εμπειρογνωμοσύνης έχει οδηγήσει στα ακόλουθα συμπεράσματα:

- Ο Τομέας του Πολιτισμού αποτελεί σημαίνουσα αναπτυξιακή συνιστώσα για την Περιφέρεια Αττικής, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τη διαμόρφωση του μητροπολιτικού της χαρακτήρα και την καθιέρωση της ιδιαίτερης ταυτότητά της, στοιχεία που την καθιστούν διεθνούς εμβέλειας προορισμό Πολιτιστικού Τουρισμού.
- Η αποτύπωση των αναγκών και των ευκαιριών που διαμορφώνονται για την επόμενη Προγραμματική Περίοδο δεν περιορίζεται μόνο στην ανάκτηση του χαμένου εδάφους, λόγω της πανδημίας του covid-19. Ο ολοκληρωμένος Στρατηγικός Σχεδιασμός για την Περιφέρεια της Αττικής στοχεύει μεσο- και μακροπρόθεσμα στη βιώσιμη ανάπτυξη της Περιφέρειας, μέσα από την ισόρροπη, θεματικά και γεωγραφικά, ενίσχυση του Τομέα του Πολιτισμού.
- Ο Στρατηγικός Σχεδιασμός είναι απόλυτα συμβατός με τους γενικούς Στόχους Πολιτικής του ΕΣΠΑ 2021 - 2027. Επίσης, βρίσκεται σε άμεση συνάφεια με τους στόχους και τις ειδικές πολιτικές που σχεδιάζονται από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Αττικής, όσο και από τα Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα.
- Ειδικότερα, υπογραμμίζεται σε ό,τι αφορά το ΠΕΠ Αττικής, ο Τομέας του Πολιτισμού θα ενισχυθεί μέσα από Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις.
- Παράλληλα, τα έργα που έχουν ήδη ενταχθεί στο Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας και χωροθετούνται στην Περιφέρεια Αττικής υπηρετούν απόλυτα τους στόχους του Στρατηγικού Σχεδιασμού.

Όλα τα παραπάνω δείχνουν ότι ο Στρατηγικός Σχεδιασμός είναι όχι μόνο οραματικός, σε ό,τι αφορά τις επιδιώξεις και τους στόχους που έχουν τεθεί στο περιβάλλον του 21ου αιώνα, αλλά ότι είναι και απόλυτα ρεαλιστικός, με την έννοια ότι είναι ήδη διαθέσιμα τα απαιτούμενα για την υλοποίησή του χρηματοδοτικά εργαλεία.

## 10.2 Η συγκέντρωση και επεξεργασία προτάσεων

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα της συγκέντρωσης και επεξεργασίας των προτάσεων που προηγήθηκε, διαμορφώνονται τα ακόλουθα συμπεράσματα:

- Εν γένει, οι προτάσεις που έχουν συγκεντρωθεί καλύπτουν ικανοποιητικά όλο το φάσμα στόχων και των επιμέρους πολιτικών στις οποίες εξειδικεύεται ο Στρατηγικός Σχεδιασμός για τον Τομέα του Πολιτισμού στην Περιφέρεια Αττικής.
- Περαιτέρω, ποσοτικά, ως πλήθος προτάσεων αλλά και ως μεγέθη προϋπολογισμών, οι προτάσεις που έχουν συγκεντρωθεί κατανέμονται ισόρροπα, σε ικανοποιητικό βαθμό ανάμεσα:
  - \* στην Πολιτιστική Κληρονομιά και το Σύγχρονο Πολιτισμό,
  - \* στις Χωρικές Ζώνες Πολιτισμού της Αττικής,
  - \* στις διαφορετικές κατηγορίες έργων / δράσεων.
- Ιδιαίτερα σημαντική είναι η κατανομή των προτάσεων ανάμεσα στους Στόχους Πολιτικής του ΕΣΠΑ 2021 - 2027. Η κατανομή αυτή διαπιστώνεται ότι είναι συμβατή με τις χρηματοδοτικές δυνατότητες που παρέχονται για τον Τομέα του Πολιτισμού από κάθε ένα Στόχο Πολιτικής.

Από την άλλη πλευρά, θα απαιτηθεί να συγκεντρωθούν ορισμένες πρόσθετες ομάδες προτάσεων, και ειδικότερα οι παρακάτω αναφερόμενες:

- Σε ό,τι αφορά το Σύγχρονο Πολιτισμό:
  - \* Έχει ήδη διαπιστωθεί ότι δεν έχουν ακόμη περιληφθεί στους σχετικούς καταλόγους οι προτάσεις για τη χρηματοδότηση των φεστιβάλ στην Περιφέρεια της Αττικής.
  - \* Θα απαιτηθεί διεύρυνση του καταλόγου των προτάσεων που θα αφορούν αναβάθμιση, ενεργειακή και λειτουργική, των υποδομών Σύγχρονου Πολιτισμού εποπτευόμενων φορέων.
  - \* Θα πρέπει να συνυπολογιστεί η ανάγκη στήριξης μέσω του ΕΣΠΑ των Πολιτιστικών Δημιουργικών Βιομηχανιών στην Αττική.
- Σε ό,τι αφορά την Πολιτιστική Κληρονομιά θα απαιτηθεί περαιτέρω διερεύνηση των δυνατοτήτων που υπάρχουν για το σχεδιασμό και την υλοποίηση έργων στις ακόλουθες κατηγορίες:
  - \* Εκπαιδευτικά προγράμματα, δράσεις κατάρτισης, επιμόρφωσης, δια βίου μάθησης, κ.λπ.
  - \* Ψηφιακές Εφαρμογές.
- Σε ό,τι αφορά το σύνολο του Τομέα του Πολιτισμού:
  - \* Πρέπει να ενθαρρυνθούν και να ενισχυθούν δράσεις που θα συνδυάζουν την Πολιτιστική Κληρονομιά με τη Σύγχρονη Καλλιτεχνική Δημιουργία.
  - \* Είναι σκόπιμο να προβλεφθεί η δικτύωση των αρχαιολογικών χώρων, των μουσείων και των κοντινών θέσεων ενδιαφέροντος, με στόχο το σχεδιασμό και την ανάπτυξη πολιτιστικών διαδρομών.
  - \* Πρέπει να προβλεφθούν δράσεις ενημέρωσης / προώθησης της Αττικής ως πολιτιστικού προορισμού (marketing, καμπάνιες, κ.λπ.).
  - \* Πρέπει να προβλεφθεί η ψηφιακή χαρτογράφηση και ολοκληρωμένη παρουσίαση και προβολή του τομέα Πολιτισμού στην Αττική (Πολιτιστική Κληρονομιά και Σύγχρονος Πολιτισμός)..
  - \* Πρέπει να προβλεφθούν οι δαπάνες που θα απαιτηθούν για τη διαχείριση της υλοποίησης του Στρατηγικού Σχεδιασμού.



### 10.3 Προτεινόμενο Χρηματοδοτικό Σχέδιο

Λαμβάνοντας υπόψη τις χρηματοδοτικές δυνατότητες των διαφόρων πηγών, αλλά και τις προτάσεις έργων / δράσεων που έχουν ήδη συγκεντρωθεί ή αναμένεται να συγκεντρωθούν, είναι δυνατόν να διαμορφωθεί το Χρηματοδοτικό Σχέδιο που απαιτείται για την υλοποίηση του Στρατηγικού Σχεδιασμού για τον Τομέα του Πολιτισμού στην Αττική. Αυτό το Χρηματοδοτικό Σχέδιο είναι προφανώς ενδεικτικό, αποτυπώνει ωστόσο τα αποτελέσματα όλων των επεξεργασιών που προηγήθηκαν και αποτελεί μία ασφαλή βάση για περαιτέρω διαβούλευση και επεξεργασία.

Ο συνολικός προϋπολογισμός των προτάσεων που έχουν συγκεντρωθεί μέχρι σήμερα ανέρχεται στα 347 εκατ. ευρώ (βλ. κεφάλαιο 9 ανωτέρω). Οι προτάσεις αυτές αναφέρονται κυρίως σε έργα / δράσεις που θα χρηματοδοτηθούν από το ΠΕΠ Αττικής και το Ταμείο Ανάκαμψης. Ωστόσο, στο σύνολο αυτό είτε δεν περιλαμβάνονται καθόλου σημαντικές των κατηγορίες έργων / δράσεων, είτε περιλαμβάνονται πολύ λίγες, σε σχέση με τις ανάγκες και τους στρατηγικούς στόχους, όπως έχει ήδη περιγραφεί στην ενότητα 10.2 ανωτέρω. Ενδεικτικά, δεν περιλαμβάνονται όλες οι δράσεις ΕΚΤ, θεσμών σύγχρονου πολιτισμού, ενίσχυσης των ΠΔΒ, ψηφιακών εφαρμογών, έργα έρευνας και ανάπτυξης, καθώς και άλλες δράσεις που μπορούν να χρηματοδοτηθούν είτε από το ΠΕΠ Αττικής, είτε από τα τομεακά προγράμματα του ΕΣΠΑ 2021 - 2027.

Προκειμένου να καλυφθούν και αυτές οι ανάγκες, εκτιμήθηκε ότι απαιτείται πρόσθετη χρηματοδότηση της τάξης των 110 εκατ. ευρώ, όπως παρουσιάζεται και στον πίνακα που ακολουθεί.

Συνεπώς, το Χρηματοδοτικό Σχέδιο αθροίζει χρηματοδοτήσεις της τάξης των 460 εκατ. ευρώ από τις κύριες πηγές χρηματοδότησης, που είναι το ΕΣΠΑ 2021 – 2027, το Ταμείο Ανάκαμψης και το Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης. Η προτεινόμενη χρηματοδότηση αποτελεί μία πρώτη εκτίμηση, η οποία έχει λάβει υπόψη της την bottom – up πρώτη εξειδίκευση με βάση τις υφιστάμενες προτάσεις, τα μέχρι σήμερα διαθέσιμα στοιχεία για την κατανομή των πόρων ανά Ταμείο και Πρόγραμμα<sup>17</sup>, καθώς και τις μέχρι σήμερα χρηματοδοτήσεις του Τομέα από το τρέχον ΕΣΠΑ 2014 -2020.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΜΕΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ	
ΠΗΓΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ	ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ
ΕΣΠΑ 2021 - 2027	280.000.000
Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (RRF)	170.000.000
Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης (ΕΠΑ) Τομέα Πολιτισμού 2021 - 2025	10.000.000
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>460.000.000</b>

Η χρηματοδότηση του Τομέα του Πολιτισμού για την Αττική ανά Στόχο Πολιτικής, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα και Ταμείο του ΕΣΠΑ 2021 – 2027 αναλύεται στον επόμενο Πίνακα.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΠΟ ΤΟ ΕΣΠΑ 2021 - 2027 ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ				
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ	Σ.Π.	ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ		
		ΕΤΠΑ	ΕΚΤ	ΣΥΝΟΛΟ
Ε.Π. «Αττική»	4, 5 και 1*	160.000.000	10.000.000	170.000.000
Ε.Π. «Ανταγωνιστικότητα - Επιχειρηματικότητα - Καινοτομία»	1	40.000.000	-	40.000.000
Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση»	4	-	10.000.000	10.000.000

<sup>17</sup> Βλέπε Παραρτήματα «I\_Κατανομή πόρων» και «III\_Κατανομές πόρων ΕΤΠΑ για τον ΕΣ 5.ι» του εγγράφου Εξειδίκευσης «Κατευθύνσεις για την προετοιμασία υποβολής της Προγραμμαμάτων του ΕΣΠΑ 2021 – 2027 (Ιούνιος 2021) της ΕΥΣΣΑ.

Ε.Π. «Ψηφιακός Μετασχηματισμός»	1	30.000.000	-	30.000.000
Ε.Π «Περιβάλλον Ενέργεια Κλιματική Αλλαγή»	2	30.000.000	-	30.000.000
<b>ΣΥΝΟΛΑ</b>		<b>260.000.000</b>	<b>20.000.000</b>	<b>280.000.000</b>

\* Ο Στόχος Πολιτικής 1 αναφέρεται στην ενίσχυση των ΠΔΒ, ψηφιακών εφαρμογών και άλλων επενδύσεων.

Σε σχέση με τους παραπάνω πίνακες, σημειώνονται τα ακόλουθα:

- Το ΠΕΠ Αττικής αποτελεί την κύρια πηγή χρηματοδότησης για τον Τομέα Πολιτισμού στην Αττική. Το Πρόγραμμα θα χρηματοδοτήσει ένα μεγάλο εύρος έργων και δράσεων, όπως ενδεικτικά είναι οι πολιτιστικές υποδομές και οι θεσμοί σύγχρονου πολιτισμού (ΕΤΠΑ) καθώς και οι πολιτιστικές δράσεις για την ενδυνάμωση του ανθρώπινου δυναμικού, την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και την άρσης του κοινωνικού αποκλεισμού (ΕΚΤ). Στο πλαίσιο αυτό, θα πρέπει να αξιοποιηθεί η δυνατότητα χρηματοδότησης των ΠΔΒ από το ΠΕΠ Αττικής, μέσα από το Στόχο Πολιτικής 1, στο πλαίσιο Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων, ενδεχομένως με την εκχώρηση χρηματοδότησης από το Ε.Π. «Ανταγωνιστικότητα - Επιχειρηματικότητα - Καινοτομία».
- Η χρηματοδότηση από το Ταμείο Ανάκαμψης για την Αττική έχει εξειδικευτεί σε μεγάλο βαθμό, όπως παρουσιάστηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Ωστόσο, είναι πιθανό να αυξηθούν ελαφρώς οι διαθέσιμοι πόροι, καθώς δεν έχουν προσδιοριστεί όλα τα έργα.
- Συμπληρωματικά με τους δύο αυτούς χρηματοδοτικούς πυλώνες, είναι δυνατό να διατεθούν πόροι από το Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης (ΕΠΑ) του Τομέα Πολιτισμού 2021 – 2025 για μελέτες έργων στην Αττική ή / για μεταρρυθμίσεις και επενδύσεις οριζόντιου χαρακτήρα.
- Τέλος, είναι σκόπιμο να αξιοποιηθούν και άλλα χρηματοδοτικά εργαλεία με στόχο την μεγαλύτερη δυνατή αποδοτικότητα της Στρατηγικής, όπως οι πρόσφατες Ευρωπαϊκές Πρωτοβουλίες (REACT -EU) για την στήριξη τομέων της οικονομίας που επλήγησαν περισσότερο από την κρίση της πανδημίας (π.χ. τουρισμός – πολιτισμός), χορηγίες για την εξασφάλιση της συμπληρωματικότητας των παρεμβάσεων ή / και για την ταχεία ωρίμανσή τους, κ.λπ.

#### **10.4 Προτάσεις για τα επόμενα βήματα**

Η οικοδόμηση του ολοκληρωμένου Προγράμματος Έργων του Τομέα Πολιτισμού στην Περιφέρεια Αττικής αποτελεί ένα εγχείρημα που χαρακτηρίζεται από διαχειριστικές, χρηματοδοτικές, διοικητικές και άλλες απαιτήσεις, οι οποίες συναρτώνται τόσο με το εξωτερικό, όσο και με το εσωτερικό περιβάλλον του ΥΠ.ΠΟ.Α. Το Πρόγραμμα αυτό θα οικοδομηθεί σταδιακά και θα εξειδικευτεί βήμα – βήμα, προκειμένου να εξασφαλίσει όλες τις αναγκαίες προϋποθέσεις για την επιτυχή εφαρμογή του.

Σε αυτή τη φάση, το Πρόγραμμα βρίσκεται σε αρχικό στάδιο, κατά το οποίο ολοκληρώνεται το πρώτο βήμα διαμόρφωσης της Στρατηγικής για τον Πολιτισμό στην Αττική. Το βήμα αυτό, που έχει κυρίαρχα προγραμματικό χαρακτήρα, ολοκληρώνεται λαμβάνοντας υπόψη τα μέχρι σήμερα διαθέσιμα στοιχεία, τόσο στο επίπεδο της τεχνικής προετοιμασίας των Προγραμμάτων του ΕΣΠΑ 2021 – 2027, όσο και στο επίπεδο επιλογής και τεχνικής προετοιμασίας των κατάλληλων έργων.

Η εξειδίκευση του Στρατηγικού Σχεδιασμού του Τομέα Πολιτισμού στην Περιφέρεια Αττική είναι μία διαδικασία που θα εξελίσσεται παράλληλα με τις εξειδικεύσεις, τόσο των ίδιων των Προγραμμάτων του ΕΣΠΑ, όσο και των ίδιων των έργων του Προγράμματος. Πρόκειται για μία κυκλική και ανατροφοδοτούμενη διαδικασία, στο πλαίσιο της οποίας προτείνονται τα ακόλουθα βήματα για το προσεχές μέλλον:

- Ως επόμενο βήμα, προτείνεται να εξεταστεί, προκειμένου να επικυρωθεί ο Στρατηγικός Σχεδιασμός από την πολιτική ηγεσία του ΥΠ.ΠΟ.Α., η οποία αποτελεί το Φορέα Στρατηγικού Σχεδιασμού για τον Τομέα του Πολιτισμού. Στο βαθμό που θα απαιτηθεί, θα γίνουν οι απαραίτητες αναπροσαρμογές, τόσο σε στρατηγικό, επιχειρησιακό, τεχνικό και διαχειριστικό επίπεδο.
- Παράλληλα, προτείνεται να γίνει διαβούλευση με τις εμπλεκόμενες Αρχές των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων του ΕΣΠΑ, και ειδικότερα με την ΕΥΔ του ΠΕΠ Αττικής, προκειμένου να συμφωνηθεί σε επιτελικό επίπεδο το χρηματοδοτικό σχέδιο του Προγράμματος του ΥΠ.ΠΟ.Α. στην Αττική.
- Στη συνέχεια, προτείνεται να πραγματοποιηθεί ένας νέος κύκλος για τον τεχνικό σχεδιασμό του Προγράμματος, δηλαδή η εξειδίκευσή του σε συγκεκριμένα έργα. Για τη συλλογή νέων προτάσεων και την επικαιροποίηση των τεχνικών χαρακτηριστικών και των απαιτήσεων ωρίμανσής των ήδη καταγραμμένων προτάσεων, προτείνεται η αξιοποίηση των τυποποιημένων εντύπων που περιλαμβάνονται στο Παράρτημα Β.